STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02198

IN DI SHMOLE GESLEKH

Yonah Rozenfeld

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יונה ראָזענפעלד.

In die smale geslech

אין די שמאָלע געסלעך.

von

Jonah Rosenfeld

ערצעהלונגען.

Warsaw

פערלאַג
„וועלט-ביבליאָטעק".

ווארשא
תר"ע.

179958

8 31 18

y 892.4
R 726 in
cop. 1

ПЕРЕУЛКА.

Типо-Лит. Х. Кельтера, улица Новолипье № 11, въ Варшавѣ.

I

א פּאר פאלק.

מען מאַכט חוזק פון זיי, אַז זיי האָבען חתונה געהאַט פון ליעבע: ער האָט זיך פערליעבט אין איהרע קליינע רויט־פערגאָ־סענע אויגעלעך, און זי — אין זיין הויקער, ווי אַ פויסט די גרויס, וועלכער שפּאַרט־אָן נעבען האַלז־און־נאַקען.

פאַר דער חתונה זענען זיי צוזאַמען זעקס יאָהר אין איין שטוב געוועזען ביי רייכע קרובים. ער פון זיין צד און זי — פון איהר צד. ער איז געוועזען ביי איהם אין געשעפט און האָט גע־פאָלגט אַ גאַנג. זי — אין שטוב האָט געקאָכט מיטאָג און געוואַ־שען די פּאָדלאָגעס און איז דאָך זיין דיענסט ניט געוועזען. פרעמדע מענשען, וועלכע זענען אַהין צו די קרובים אַריינגעגאַנגען, האָ־בען זי גערופען „באַרישניע" און האָט וועער ניט געוואוסט, אַז זי איז אַ קרובה. און זי געהאַלטען אַזוי ווי אַ דיענסט, האָט זי זיך שרעקליך בעליידיגט און האָט געשאָלטען מיט טויטע קללות. זיי האָבען געגעסען צוזאַמען מיט די קרובים ביי איין טיש, און דאָס איז דאָך דער בעסטער סימן געוועזען, אַז מען האַלט זיי פאַר איי־גענע, אַנדערש וואָלטען זיי אין קיך געגעסען, און ווער איז צו איהר דעמאָלט, ווען זי איז ביים טיש געזעסען, גלייך געוועזען? זי האָט נאָר געוואָלט, אַז אין דער מינוט זאָל אַריינקומען פּונ'ם שכן די דיענסט און זי טרעפען ביים טיש, דעמאָלט וואָלט שוין יענע געוואוסט, אַז זי איז מיט איהר קיין „פּאַן־בראַט" נישט, אַז זי איז אַ בעל־בת'יש קינד און חלילה ניט קיין דיענסט...

זי האָט אַזוי ליעב געהאַט דעם טיש, אַז אפילו אַ גלאָז

טהיי, א בים ברויט האט זי ניט אויסגעטרונקען און ניט אויפגעגעסען אין קיך, נאר אלץ ביים טיש.

חתונה געמאכט האבען זיי די קרובים זייערע, און טאקע ווי עס דארף צו זיין: מיט כלי־זמר, און מיט א בדחן. אויף דער חתונה זענען געקומען איהרע עלטערען און זיינע. ביידע צדדים זענען, אפילו, ניט צופרידען געוועזן איינס פון דעם אנדערען, נאר וואס האבען זיי געקאנט מאכען, אז „די קינדער ווילען זיך"? זיין מאמע האט אפילו געפרובט שמועסען מכח נדן, נאר דער טאטע זיינער, איהר מאן, האט איהר געגעבען א שטורכע, זי זאל שווייגען. אויף דער חתונה זענען געווען א סך רייכע מענשען מיט גלאנצענדיגע הויכע צילינדערס און מיט גאלדענע קייטען. עס איז אריינגעפאלען א קערבלעך דרייסיג דרשה־געשאנק, אחוץ א פאר בעטען מיט א טישעל און שטוהלען, און א פאר פראזשעטענע לייכטערלעך האט עמיצער געשענקט, און א העק־זייגער, און א פארטאבאק מיט א פערדישען קאפ און נאך פערשידענע חפצים, — געמאכט זיי פאר גאנצע בעלי־בתים.

אויף מארגען נאך דער חתונה האט דער קרוב איינגעלאדען דעם יונגען־מאן אין געשעפט, איהם געגעבען מאנופאקטור־סחורה פאר עטליכע און אכציג רובל און אן'אייזערנעם ארשין אין די הענד, און האט איהם צוגעווינשעוועט, ער זאל ווערען רייך, ווי ראטשילד.

ער האט אנגעהויבען צו האנדלען, איז געגאנגען פון שטוב צו שטוב מיט'ן פאק סחורה אויף די אקסעל און מיט'ן אייזערנעם ארשין אין דער רעכטער האנד און האט אומעטום אויסגערעכענט זיין קראם סחורה, וואס ער פערמאגט, האט פערדיענט פיער גילדען א טאג און אמאל א רובל.

א טאג פאר דער חתונה, האבען זיי זיך אין די שמאלע געסלעך א דירה געדונגען; א שען פרעהליך בוידעם־שטיבעל מיט צוויי קליינע זעקס־שויבענדיגע פענסטער און מיט א שמאל טהיר'ל, און אויף מארגען נאך דער חתונה האט זיך דאס פאר־פאלק אהין אריינגעצויגען, און ווער ווייסט, פאר וואס איז פלוצלונג די קליינע, בארפוסע חברה מיט די היטלען אהן דאשיקעס געפעלען געווארען, צו מאכען פון זיי א „הורא".

דאס פאר־פאלק איז געווען אינגאנצען אונטערען איינדרוק

פון די רײַכע קרובים און דעם ערשטען טאָג נאָך דער חתונה האָבען זײ צווישען זיך אַ שמועס פערפיהרט, אַז זײ וועלען זיך פיהרען, ווי זײערע קרובים, פונקט אַזוי, ניט אַנדערש. דאָס הײסט: ניט שוין, נאָר שפּעטער, אַז גאָט וועט העלפען און זײ וועלען ווערען גבירים. אין דעם, אַז זײ וועלען ווערען גבירים, האָבען בײדע ניט געצווײפעלט. דער קרוב איז דאָך אויך נאָך דער חתונה אָרים געווען, איז אויך אַרומגעגאַנגען מיט אַ פּאַק אויף די פּלײצעס, אַזוי ווי ער, און איז רײַך געוואָרען, נו, וועט ער אויך רײַך ווערען. און אַז זײ וועלען רײַך ווערען, וועלען זײ אויך אויסשרײַבען צווײ אָרימע קרובים, וועלען זײ אויך אָבהאַלטען זעקס יאָהר און וועלען זײ אויך חתונה מאַכען. זײערע רײַכע קרובים האָבען אײן־און־אײנציגען זוהן (זײ וועלען אויך מסתמא מעהר ניט האָבען), אַ גימנאַזיסט, ענדיגט שוין די גימנאַזיע און מ'שיקט איהם קײן אויסלאַנד, דאָרט וועט ער שטודירען אויף דאָקטאָר — זײ וועלען מיט זײער זוהן אויך אַזוי טהון.

ווען ער איז געקומען אין אָבענד פון גאַס, האָט זי, די קינפטיגע גביר'טע, איהם אויסגעצויגען אַ הענטעל און ער האָט עס געגעבען אַ קוש — אַזוי פיהרט מען זיך דאָרט בײַ די גבירים. דאָס ערשטע מאָל, ווען זי האָט איהם דאָס הענטעל אויסגעצויגען, האָט ער איהר ווילד אָנגעקוקט, ניט געוואוסט, וואָס זי וויל פון איהם; איצט ווײסט ער שוין און טהוט עס זעהר לעבעדיג. נאָכדעם, ווען זי חאַפּט דעם קוש אין איהר גראָב רויט הענטעל, חאַפּט זי בײַ איהם פון קאָפּ אַראָב דאָס היטעל. דאָס וויל ער אפילו ניט לײַדען, ווײַל מ'טאָר דאָך ניט זיצען אָהן אַ היטעל, נאָר יענער, דער קרוב, געהט קײנמאָל אין קײן היטעל ניט אַרום... ווײל ער אויסטהון דאָס רעקעל אויך, לאָזט זי איהם שוין ניט; דערפאַר ווערט ער שוין אין כעס, איהם איז הײס צום חלש'ן און דאָ אין שטיבעל איז דושנע, עס פיהלט זיך די היץ פונ'ם אָנגעבערענטען דאַך.

נאָך וועטשערע געהט זיך דאָס פּאָר'ל אַרוים שפּאַצירען. זי נעהמט איהם אונטער'ן אָרעם און זײ דרעהען זיך אַרום, געסעל אײַן, געסעל אויס, און ווערען פון צײַט צו צײַט בעגעגענט מיט אַ געלעכטער און אויסגעשרײען: „דאָס פּאָר־פּאָלק געהט, דאָס פּאָר־פּאָלק געהט!“ זי פרעגט בײַ איהם אַלע מאָל, צי האָט מען

פון זייערע קרובים אויך אזוי אמאל געלאכט, און חאטש ער האט ניט געוואוסט, יא, צי ניין, האט ער זיך דאך משער געווען, אז יא, און געענטפערט:

— וואס דען, מען האט ניט חוזק געמאכט?

— און געשריען „הורא"?

— וואס דען, ניט?

— מ'איז זיי נאכגעלאפען, אזוי ווי אונז?

— וואס דען? מ'איז זיי ניט נאכגעלאפען? — איז ער שוין געווארען בייז.

— מ'האט זיי אויך גערופען „דאס פאר-פאלק"?

איהם האבען שוין דערעסען איהרע פראגעס און ער האט זיך געגעבען א ריס-אויס פון איהר, האט זיך געלאזט מיט גיכע טריט און שטארק ווארפענדיג מיט די לאנגע הענד; זי נאך איהם.

— הורררא!! — האבען נאכגעשריען קליינע חברה.

יעדען שבת האט דאס פאר-פאלק געמאכט א וויזיט ביי די רייכע קרובים. זי האט זיך פערפוצט אין איהר ווייס חופה-קלייד, ער — אין שווארצען ראק, וואס דער קרוב האט איהם געמאכט צו דער חתונה, און אויפ'ן קאפ דעם האלבען-צילינדער, וואס דער קרוב האט איהם צו דער חתונה געשענקט. אין טאש האט ער, ניט קוקענדיג, וואס עס איז געווען שבת, אריינגעלעגט דעם פארטאבאק מיט'ן פערדישען קאפ, נאר אהן פאפיראסען. וועגען די פאפיראסען איז אפילו צווישען דעם פאר-פאלק פארגעקומען א ספסוק. זי האט געזאגט, אז מען האלט ניט אין קעשענע קיין פארטאבאק אהן פאפיראסען, און ער האט געזאגט, אז ס'מאכט ניט אויס: ס'דארף נאר ליגען א פארטאבאק אין קעשענע איז שוין יוצא.

דארט, ביי די רייכע קרובים, זענען פארהאן צוויי טהירען אויף אריינצוגעהן אין שטוב, איינע אין פראנט און די צווייטע א הינטערשטע. מיט דער פראנט-טהיר בענוצען זיך אפילו די בעלי-בתים אליין זעהר זעלטען, ווייל זי איז ניט בעקוועם צום אריינגאנג. און היימישע געסט געהען אויך דורך דער הינטערשטער טהיר, נאר דאס פאר-פאלק וויל ניט אנדערש, נאר דורכ'ן

פראנט=טהיר אריינגעהן. ער שלעפט זי אפילו אלע מאל: — קום מיט יענער טהיר! נאר זי וויל באין אופן ניט אבטרעטען פון דער טהיר און רייסט מורא'דיג דאס גלעקעל, און אזוי ווי די פראנט=טהיר איז ווייט פון דער קיך און פון דער עס=שטוב, הערט קיינער ניט דאס קלינגען, פערדריסט עס איהר: זי מיינט, אז מען הערט, נאר מען מאכט זיך ניט הערענדיג.

ענדליך עפענט זיי די דיענסט די טהיר, און ניט ער, ניט זי זאגען איהר קיינמאל ניט קיין „גוט=שבת”. ער טהוט=אויס אין פאדער=הויז דעם הוט און לאזט זיך פריהער, נאר פלוציים ווערט ער אבגעהאלטען ביי אנ'עק פון ראק: ער ווייסט שוין, וואס דאס בעדייט: ער טאר ניט געהן פריהער פאר דער דאמע. בלייבט ער שוין שטעהן און זי גיט זיך א שנייד=אריין, ווי אנ'אנגעבלאזענער אינדיק, גיט ווי א פערד א גרויסען שאקעל מיט'ן קאפ און זאגט: „גוט=שבת”. ער דאס זעלבע.

די קרובים און דער זוהן, דער גימנאזיסט, בעגעגענען זיי פריינדליך, מיט איינגעהאלטענע שמייכלען אויף די פנים'ער, און זיי ווערען באלד פערבעטען צום טיש, ניט אין גאסט=שטוב, נאר אין עס=שטוב. דעם פאר=פאלק פערדריסט עס שטארק, זיצען זיי ביידע אנגעבלאזען, חאפען פון צייט צו צייט א קוק איינם אויף דאס אנדערע און דער גימנאזיסט שיסט ענדליך אוים מיט א גרויס געלעכטער. זיי װאלטען זיך בעדארפט בעליידיגען פון דעם געלעכטער, נאר פערקעהרט, עס טהוט זיי, דאכט זיך, עפעס ווי הנאה. זיי וועלען דאך אויך האבען אזא זוהן, און ער וועט אויך לאכען פון זייערע קרובים, וועלכע וועלען צו זיי קומען נאך דער חתונה. זיי האבען זיך ניט איינמאל אזוי פערטיעפט אין דעם געדאנק, אז זיי האט זיך געדאכט, דאס דער לאכער איז זייער זוהן און ער לאכט עס פון יענע קרובים.

מ'האט זיך צורעדט און יעדעס מאל פון איין און דעם זעלבען: די מאנסבילען פון מסחר: „ווי אזוי געהען די געשעפטען” און די ווייבער פון שטוב=זאכען. די רייכע קרובה האט זיך פאר דער ארימער בעקלאגט, אז זי האט זעהר א שלעכטע דיענסט. די לעצטע האט אויפגעלעבט, האט פערגעסען איהר גאנצע ראלע, אז זי וועט אמאל זיין א מאדאם און איז גאר קיינמאל, ווי זי האט געזאגט, קיין דיענסט ניט געוועזן, און האט אנגעהויבען שלעכטס

צו רעדען אויף דער דינסט און זיך געלויבט, וואָס פאַר אַ טהוערין זי איז געווען.

— טאַקי אמת — האָט די רייכע קרובה אונטערגעהאַלטען — בײַ דיר איז דאָך געווען גאָלד און זילבער אין יעדען ווינקעלע.

— איהר וועט שוין אַזעלכע, ווי איך, ניט האָבען! — האָט זי פרעהליך געזאָגט.

— דו ביזט דאָך אַ גאָלד אַנטקעגען איהר, דײַן מאַן מעג זיך מיט דיר טאַקי איבערנעהמען.

זי האָט אַ וואָרף געגעבען די רויטע אייגעלעך אויפ'ן מאַן און געזאָגט:

— הערסט, וואָס מען זאָגט אויף מיר?

אויף לעצט האָבען זיך ביידע קרובות אויפגעהויבען און אַרײנגעגאַנגען בעטראַכטען די קיך, און די געוועזענע „באַרישניע" האָט אין קיך אַלע מאָל אַנדערע חסרונות געפונען.

מיט דעם האָט זיך יעדער שבת דער וויזיט געענדיגט.

ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס דאָס פאַר=פאָלק האָט אָבגעלעבט אַ יאָהר צײַט אין עלענד און דחקות און די פערדינסטען זענען ניט געוואָרען גרעסער, ווי נאָך דער חתונה, האָבען זיי דאָך ניט אויפגעהערט צו גלויבען, אַז זיי וועלען זײַן גבירים. זי האָט אפילו אַ ביסעל דאָס געדולד פערלאָרען איבער איין זאַך: איהר האָט זיך שטאַרק געוואָלט האָבען אַ דינסט. צו האָבען אַ דינסט האָט זי נאָך מעהר געגאַרט, ווי צו ווערען אַ גביר'טע; חאָטש זי האָט זי אייגענטליך ניט בעדאַרפט. פאַר דער „מאַדאַם" אַליין האָט אויף איין שעה קײַן אַרבייט ניט געקלעקט; אָבער ניט צוליעב דער אַרבייט האָט זי געגאַרט אַ דינסט צו האָבען, נאָר זי האָט געוואָלט זײַן אַ מאַדאַם איבער אַ דינסט. פאַר איהר וואָלט אַפילו רעכט געווען, די דינסט זאָל גאָר ניט טהון. אַבי אַ מאַדאַם צו זײַן, נאָר געוועהנליך, יענע זאָל איהר אנדערש ניט רופען, ווי „מאַדאַם", זאָל לאָזען אָנשרייען אויף זיך און חאָטש איין מאָל אין וואָך רייסען בײַ די האָר. איבער דעם, וואָס זי

וועט אַזוי גיך קיין דינסט ניט האָבען, האָט זיך די „מאַדאַם" זעהר אָפט אָנגעהויבען זאָרגען... אויב ניט קיין גאַנצע דינסט, זאָל חאָטש זיין אַ קליין שיקסעלע... זי וואָלט פון איהר מויל אָבגעריסען און וואָלט איהר געגעבען עסען. חאָטש אויף אַ קורצע צייט, חאָטש אויף איין חודש, פערזוכען דעם טעם פון האַלטען אַ דינסט. און בעזונדער האָט זיך עס איהר שטאַרק געוואָלט דערפאַר, וואָס זי וואָלט געוועזען איינע אין די שמאָלע געסלעך, וואָס האַלט אַ דינסט.

ער האָט פערלאָרען דאָס געדולד גאָר איבער אַנ'אַנדער זאַך. עס איז שוין אַריבער אַ יאָהר און דאָס ווייב ווערט נאָך ניט קיין מוטער. ער האָט געגאַרט, עס זאָל וואָס גיכער געבוירען ווערען דער זוהן, וועלכען מ'וועט דאַרפען אָבגעבען אין גימנאַזיע און דערנאָך אַוועקשיקען איהם קיין אויסלאַנד ענדיגען אויף דאָקטאָר; ער האָט דאָס שוין געוואָלט וואָס גיכער דערלעבען, און דאָ האָט זי נאָך אפילו ניט אין זינען צו פערגעהן מיט דעם זוהן אין טראָגען, און איהם האָט זיך געדאַכט, אַז זי האַלט-אָב דאָס מזל...

איינמאָל איז ער אַרויפגעקומען מיט'ן פּאַק סחורה, אַ פערפרוירענער, אַ בייזער, האָט אַראָבגעוואָרפען דעם פּאַק אויף דער פּאָדלאָגע מיט אַזאַ אימפּעט, אַז עס האָבען אַ ציטער געטהון די שויבען. ער איז גלייך צו צו איהר מיט אַזאַ טענה:

— הער נאָר, פאַרוואָס ווערסטו נאָך ניט קיין מאַמע, פאַר-וואָס?

זי האָט זיך באַלד געאיילט צו ענטפערן, אַז די קרובה זעלדע האָט ערשט דריי יאָהר נאָך דער חתונה געהאַט דעם זוהן...

ער איז אַפילו מיט דעם ענטפער ניט געבליבען גאַנץ צופריעדען, נאָר דערפאַר האָט זיך צו איהם צוריקגעקעהרט די גאַנצע האָפנונג און ביידע האָבען צופריעדענע אָבגעגעסען וועטשערע און זיך געלעגט שלאָפען מיט'ן פולען גלויבען, אַז אין צוויי יאָהר אַרום וועלען זיי האָבען אַ זוהן און דאַמאָלס וועט זיך עס אָנהויבען דאָס גליק...

II

אויף זיין ארט.

אַ נידעריג קויטיג יודעל מיט אַ קליין בערדיל. אַ ברייטער שטערן און אַ שמאָלע, שפּיציגע געמבע. אויגען שאַרפע, שרעקליך טרויעריגע און שרעקליכער, דאַכט זיך, איז דאָרט עפּיס אונטער די אויגען. דאָרט, אונטער די אויגען, ליעגט עפּיס טיעף בעהאַלטען אַזאַ כעס, וואָס ער וועט קיינמאָל, קיינמאָל ניט אַרויסריידען. אויערן האָט ער גרויסע, אָבגעשטאַנענע, און דאָס גאַנצע פּנים זיינס האָט אַנ׳אויסזעהן פון אַ בייזען קלוגען הונד, וואָס בילט קיינמאָל ניט, נאָר שטיל, בגנבה לויפט ער אונטער און גיט אַ ביס...

אַז מ׳רעדט צו איהם, האַלט ער די אויגען אַראָבגעלאָזען, און ווערט מען אַנטשוויגען, הויבט ער זיי אויף און גיט דיך אַ שנייד אַריין מיט אַ בייזען בליק אין די אויגען אַריין. אינגאַנצען זיין אויסזעהן: אַ בעוועגליך שטיק טרויעריגע שטילקייט...

דאָס ווייבעל זיינס: קליין געוואַקסען אַזוי ווי ער. דאָס פּנים קיילעכדיג ווי אַ ברוקווע, מיט אונגעוועהנליך קליינע אויערלעך, און גרויסע שעפּסען=אויגען...

דאָס פּאָר=פאָלק זעהט אויס ווי קיינמאָל ניט דערשלאָפענע. איינס מיט דעם צווייטען ריידען זעלטען, חאָטש זיי זענען נאָך קיינמאָל ברוגז ניט געווען, און עס דאַכט זיך, אַז עס דרעהען זיך איינער נעבען אַנדערן צוויי פרעמדע מענשען אַרום. ער, ווען מ׳זאָל איהם זעהן: זומער צי ווינטער, ביי=טאָג צי ביי=נאַכט, אין שטוב צי אין דרויסען, געהט תמיד אָנגעטהון דעם גראָבען

פּאַלטאָ זײַנעם, װעלכער גרײַכט איהם ביז די קניע. די פּאָלעס, הינטען, שטעהען קײַלעכדיג אָב, און װאָס איז דאָרטען ניטאָ אין די פּאָלעס! אַלץ, װאָס אַ מענש ברויכט: ברעקלעך פון ברויט, טשװעקלעך, שטריקלעך און שטיקלעך ציגאַר. ער לאָזט אַמאָל אַראָב די הענד אַהינצו, װען איהם פעהלט אויס צו רויכערן, און שלעפּט אַרױס עטליכע שטיקלעך און פערדרױכערט אײנס אָן דאָס אַנדערע.

די װאױנונג זײַערע בעשטעהט פון אײן שטיבעל מיט אַ קיך. דאָס שטיבעל איז קלײן, פיער־עקעליג מיט אײנעם אַ גרױסען פענסטער — דרײַ שויבען אין דער ברײט, און דאָך איז אין שטיבעל פינסטער, װײַל אַנטקעגען, אַנ׳אַרשין אָנדערטהאַלבען, שטעהט אַ הױכע געמױערטע „פײַער־װאַנד“.

דאָס פּאָר־פּאָלק איז אָרים. נישט אײנמאָל פעהלט אויס אויף ברויט.

דרײַ יאָהר נאָך זײַער חתונה איז בײַ זײ אַ קינד געבאָרען געװאָרען. ניט דער טאַטע און ניט די מאַמע האָבען זיך שטאַרק געפרעהט. דוכט זיך, עס װאָלט זײ בײדען ניט געאַרט, אַז עס װאָלט נישט געקומען אויף דער װעלט. װען דאָס קינד איז אַלט געװאָרען אַ פּאָר װאָכען, האָט די מאַמע דערזעהן, אַז עס איז אינגאַנצען אין טאַטען געראָטען. זי האָט עס איהם געװיזען, מײנענדיג, אַז איהם װעט עס הנאה טהון, נאָר פונקט פערקעהרט: זײַן אומעטיג פּנים איז נאָך טרױעריגער געװאָרען; ער האָט אַ קוק אויפ׳ן קינד געגעבען און האָט זיך אָבגעדרעהט, איז צוגעגאַנגען צום פענסטער און געקוקט אין שמאָלען געסיל אַרײַן, און אין אַ פּאָר מינוט אַרום איז ער אָבגעגאַנגען פון פענסטער און האָט זיך געהײסען װײַזען דאָס קינד און האָט געקוקט אויף דעם אַ פּאָר מינוט מיט אַ שטיל שװײַגעניש. און װען די מאַמע פונ׳ם קינד האָט געהײסען דעם טאַטען עס אַ קוש געבען, האָט ער אויף איהר אַ שטרענגען קוק געטהון, האָט זיך אויסגעדרעהט און אויסגעשפּיגען...

אין אַ חודש אַרום האָט זיך אַלץ בולט׳ער און בולט׳ער בעװיזען, אַז דאָס קינד איז אינגאַנצען דער פּאָטער: די זעלבע אויגען, די גרױסע אָבגעשטאַנענע אויערן און די שמאָלע הינדטישע געמבע. און װען עס איז אַלט געװאָרען אַ יאָהר אָנדערטהאַלבען,

האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז אינערליך איז עס אויך אַזוי ווי דער טאַטע. דאָסזעלבע אומעטיגע שאַרפע קוקען, און די שטילקייט. עס האָט זעלטען=ווען געוויינט, און דאָס אויך נור איין מינוט און — שאַ! נאָר פריער איז דאָס קורצע געוויין געווען אַזוי טרויעריג, אַז עס האָט אויפגעריהרט די טיעפסטע וועהטאָגען אין האַרצען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס וויינט דער גאַנצער מענשליכער צער, דאָס גאַנצע אומזיניגע מאוס'ע לעבען. דער פאָטער, הערענדיג דאָס געוויין, האָט זיך מאוס, עקעלהאַפט פערקרימט און געביסען די ליפּ.

ער האָט פיינט געהאַט דאָס קינד. ער האָט אין דעם קינד זיך געזעהן, זיין אייגענעם פּרצוף, וועלכען ער האָט אַזוי פיינד געהאַט. איהם איז עס פאָרגעקומען, ווי מען וואָלט איהם אַזאַ צו=להכעיס אָבגעטהון, עפּיס אַ מין פערבאָרגען שפּיצעל.

אַז דאָס קינד איז אויסגעוואַקסען, איז אין שטוב געוואָרען נאָך איינגער. ווען דער טאַטע מיט'ן קינד האָבען זיך מיט די אויגען בעגעגענט, איז פאָרגעקומען עפּיס אַזוינס, וואָס איז שווער איבערצוגעבען. דאָס קינד האָט אַ געשריי אַרויסגעלאָזט און איז צו דער מוטער אַנטלאָפען און האָט זיך געגראָבען מיט'ן קעפּיל אין איהר קליידעל, געוואָלט זיך בעהאַלטען אין געצאַפּעלט. האָט די מוטער געוואָלט ערגיץ אַוועקגעהן, האָט דאָס קינד שרעקליכע געוואַלדען געמאַכט, באין=אופן ניט געוואָלט בלייבען אַליין מיט'ן פאָטער.

— נעהם איהם מיט... פלעגט ער אַם ענדע אַרויסזאָגען בייז.

פונקט אַזוי ווי דאָס קינד האָט מורא געהאַט צו בלייבען מיט איהם אַליין, האָט ער אויך מורא געהאַט דערמיט צו בלייבען. איהם האָט געשראָקען דאָס קליינע מענשעלע, וואָס איז אינגאַנצען ער. ער האָט מורא געהאַט, ער זאָל דעם מענשעלע עפּיס ניט טהון... און אַזעלכע געפיהלען, ווי צו טהון שלעכטס דעם קינד, האָבען זיך ביי איהם ניט איינמאָל דערוועקט. חאָטש דאָס שלעכטס, וואָס איהם האָט זיך געגלוסט טהון מיט'ן קינד, האָט ניט געהאַט קיין דייטליכע פאָרם — עפּיס ניט שלאָגען און ניט שמייסען דעם קינד האָט זיך איהם געוואָלט, נאָר עפּיס אַנדערש,

אַזעלכעס, וואָס האָט איהם געשראָקען און שרעקליך געזויגען.

אין זײַנע אויגען איז דאָס קינד געווען אַ נאָכקרימעניש פון איהם. עס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער וועלט, אום חוזק צו מאַכען פון איהם. זײַן פינסטער מזל האָט עס איהם אָבגעטהון. דעם קלײנעם מענשעלע האָט נור געפעהלט אַ באָרד מיט וואָנסען, וואָלט עס שוין געווען אינגאַנצען „ער", און ווען ער האָט דערפון אַ טראַכט געטהון, איז איהם אַ שוידער איבערגעגאַנגען איבער'ן גאַנצען קערפער.

שפּעטער האָט זיך בײַ איהם אָנגעהויבען וועבען אַ געדאַנק, אַז צווײַ אײנע און די זעלבינע מענשען קאָנען און טאָרען אין אײן שטוב נית זײַן. צווײַ אײנע און די זעלבע נעמען, ווײסט ער, שאַדט אויך אין אַ שטוב. און איהם איז אײַנגעפאַלען, אַז ער מוז שטאַרבען, — בלײַבען וועט דאָס קינד... דאָס האָט מען איהם אומישנע אַזאַ קינד צוגעשיקט, עס זאָל בלײַבען אויף זײַן אָרט. אײנער אַזעלכער, אַזוי ווי ער, מוז זײַן אויף דער וועלט, נאָר באין אופן נית — ... צווײַ

ער האָט דאָס קינד נאָך שטאַרקער אָנגעהויבען צו האַסען. ער האָט געזעהן ווי ווײַט מעגליך, וואָס ווינציגער אין שטוב צו זײַן.

שפּעט בײַ־נאַכט. אויפ'ן טישעל איז דאָס קלײנע לעמפּעלע געשטאַנען. דאָס פײַער טיעף אַראָבגעדרעהט אויף אַזוי פיעל, אַז עס שפּירט זיך נית קײן ליכטיגקײט אין שטיבעל. ליכטיג איז נור אין דער מאַשינקע און אין בײדע זײַטען גלעזיל איז קוים צו בעמערקען צווײַ העלע לאַנג־ראָזע פּאַסען, וואָס שלאָגען פון שוואַרצען קאָלפּאַק'ל. אויבען אויפ'ן סופיט אַנטקעגען לעמפּיל איז יאָ געווען צו בעמערקען אַ קײַלעכדיגע העלע שטיק, און דאָס האָט ניכער אויסגעזעהן, ווי אַ ליסענע אויף דער פינסטערניש. עס איז שטיל. פון צײַט צו צײַט הערט זיך אַ קוויטשערײַ פון מײַז און אַ געלויף. עס איז נור שווער אונטערצושײדען, צי קומט עס פון אונטער דער פּאָדלאָגע, צי אויף דער פּאָדלאָגע...

ער שלאָפט נית און עס פערדריסט איהם שטאַרק אויף די

מייז. די קאַץ, די פוילע נבלה, פוילט זיך אויפצושטעהן, און אפשר האָט זי גאָר מורא פאַר זיי — גרויסע שטשורעס. ער האָט אויך געהערט דעם ווייב'ס עטעמען און קינד'ס, וועלכע זענען אנטקעגען אין בעט געלעגען. ער האָט זיך איינגעהערט צום קינד'ס עטעמען און צו זיינעם, און איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ביידע עטעמען מיט איין און דעמזעלבען אָטעם, און געטראַכט האָט ער שוין, אַז נעבען דעם ווייב ליגט ניט דאָס קינד, נאָר „ער", און ער אַליין איז שוין לאַנג אויף דער וועלט ניטאָ. ווי אַרומער „ניטאָ", איז איהם אין דער מינוט ניט אינטערעסאַנט געווען, ווייל איהם האָט גאָר פלוצים אָנגעהויבען צו געפעלען דאָס גאַנצע שפּיצעל וואָס, ווי איהם האָט זיך געדאַכט, דאָס פינסטערע מזל האָט איהם אָבגעטהון — געגעבען איהם אַ מענשעל אַזעלכען, וואָס איז שוין איינמאָל דאָ, אַזעלכען, ווי ער איז אַליין. און וואָלט ער זיך ליעב געהאַט, וואָלט ער אָהן צווייפעל אויך דאָס קינד ליעב געהאַט, נאָר ער האָט זיך שרעקליך פיינד געהאַט... עפּיס אַ שטענדיגע פיינדשאַפט, וועלכע האָט אַמאָל אפילו דערגרייכט ביז אַ ברענענדיגען האַס צו זיך, איז ערגיץ תמיד ביי איהם אין האַרצען געלעגען און דערצו — די אָרימקייט! די ביידע האָבען זיך ביי איהם אין איין שוואַרצען, מאוס'ן שטיק צונויפגעגאָסען און דאָס איז געוועזן — ער... טראַכטענדיג פונ'ם קינד, וועלכעס איז נעבען ווייב געלעגען, האָט ער ניט ווילענדיג אויך אָנגעהויבען צו טראַכטען פון איהר, און זיך דאָס ערשטע מאָל, זינט ער האָט מיט איהר חתונה געהאַט, געפרעגט: צי איז זי אַ שענע, צי אַ מאוס'ע, און נאָך אַ פאָר מינוט קלערען איז ביי איהם געבליבען — ניט קיין מאוס'ע. און ס'האָט איהם שטאַרק פערדראָסען, פאַרוואָס דאָס קינד איז בעסער אין איהר ניט געראָטען. וואָס עפּיס פונקט אין איהם?...

אין שטיבעל האָט אָנגעהויבען צו טאָגען, ווען אין דרויסען איז שוין לאַנג גרויסער טאָג געוועזן. פויל און פאַמעליך האָט זיך דער גרויער ווינטער-טאָג פון דער הויכער „פייער-וואַנד" געגליטשט. אין שטיבעל האָט אַלץ אויסגעזעהן אומעטיג, פערזאָרגט און איינגעהילט אין אַ גרויער טונקעלקייט.

פון ערגיץ-וואו האָט זיך די קאַץ אין מיטען שטוב בעווי-

זען. א שווארצע קאץ מיט העלע פלעקען, מיט שטילע קעציש־ע טריט. צו־שאקלענדיג מיט׳ן קאפ, האט זי זיך פאמעליך אונטער׳ן טיש געלאזט און דארט האט זי אנגעהויבען צו שמעקען, און ניט געפינענדיג גארנישט, איז זי פון אונטער׳ן טיש אפער, האט א קוק געחאפט אויף די דריי קעפ אין די בעטען, האט א ברייטען געניץ געטהון, בעוויזענדיג די שיטערע שפיציגע צייהן. נאכדעם האט זי געגעבען א ציה אויס די פאדערשטע לאפעס מיט ארויס־געלאזטע נעגעל, האט זיך אויסגעהארבעט ווי א קעמעל, און נאכדעם א שטילען, גלאנצענדיגען קוק איבער דער שטוב געווארפען, און איז זיך צוריק אויף איהר ארט אוועק.

דאס קינד האט זיך אויפגעחאפט מיט א געוויין. די מוטער האט עס באלד דערהערט און מיט א פערשלאפענעם ש־ש־ש און מיט א קוש אין בעקיל האט זי עס איינגעשטילט. דעם פאטער האט דער קוש עפיס ווי אויפגערייצט. ער האט קיינמאל קיינעם ניט געקושט און איהם אויך קיינער ניט. אפשר ווען ער איז נאך גאר א פיצעלע געווען, האט איהם די מאמע געקושט. ער געדענקט זי ניט. דעם פאטער — אודאי ניט. די מוטער האט מיט איהם געטראגען, ווען דער פאטער איז געשטארבען. מסתמא האט דער פאטער אויך אזא פנים, געהאט ווי ער. פרעמדע מענשען האבען איהם אויסגעהאדעוועט. ערגיץ אינווייניג האט זיך ביי איהם א קנאה צום קינד דערוועקט. ער האט געוואלט, עמיץ זאל איהם אויך א קוש געבען. א קלעמענדיגער וועהטאג האט זיין הארץ ארומגענומען, ער האט א גרויען אומעטיגען קוק אין שטוב געווארפען און אויפ׳ן טיש און האט זיך דערמאהנט, אז אין שטוב איז קיין פיצעל ברויט ניטא, קיין קלעציל צוקער, קיין ברעקיל האלץ — קאלט! ער דארף ארויסגעהן אין גאס א ניכטערער, ארומדרעהן זיך ביז שפעט אין דער נאכט אויפ׳ן וואקזאל, פאקען א פאסאזשיר, חאפען ביי איהם דאס פעקיל און פאר עטליכע קאפיקעס טראגען ווער ווייסט וואוהין. עס טרעפט, אז ער האט דאס אויך ניט...

ער האט זיך אנגעטהון, אפילו זיך ניט ארומגעוואשען און זיך געלאזט צו דער טהיר. נאר ער איז פלוצים שטעהן געבלי־בען, ווי עפיס געהיימעס, שרעקענדעס וואלט איהם פערהאלטען. ער איז געשטאנען א מינוט צייט. האט מיט א פערקלעמט הארץ

געקוקט אויף די צוויי קעפ אין בעט, איז ענדליך אויטאמאטיש צו זיי צוגעגאנגען, האט זיי ביידע צו קושען געגעבען און איז פון שטוב ארוים...

שפעטער מיט א פאר שעה האט מען איהם א היים געבראכט אויף צווייען אנ׳איבערגעשניטענעם.

III

ווינטער

די בוידעמער, ביז מען מאכט די פאר בוידעם-שטיבלעך, שטעהען דערווייל ניט לעדיג. יעדער שמאל-געסעלדיגער, אויף וויפיעל ער איז ארעם, קאן זיך דאך זיין ביסעל ארימקייט אין שטוב ניט אויסשטעלען און מוז א סך בעל-הבית'ישקייט ארויפשטעלען אויפ'ן בוידעם. ווער שמועסט, ווען ס'פאלט אהין אריין א געפאלענער גביר, ביי וועלכען עס איז נאך געבליבען א ביסעל מעבעל, שטעהט עס אין גאנצען אויפ'ן בוידעם אויסגעשטעלט, פונקט ווי עס איז א מאל געשטאנען אין שענעם סאלאן; נאר אויפ'ן בוידעם זעהט עס אויס אזוי טרויעריג, מאכט אזא שלעכטען איינדרוק, אז ווען ס'קומט עמיצער פון דער פאמיליע ארויף, מוז ער ארויסלאזען א פאר טרערען פאר'ן מעבעל, וואס שטעהט נעביך איצט אזוי פערלאזט, בעדעקט מיט א געדיכטען גרויען שטויב. און ניט נאר אזעלכע זאכען שטעהען דארט, וואס מ'קען זיך אהן זיי בעגעהן, נאר אויך אנדערע, וואס מ'דארף זעהר אפט צום ניצען, ווי א שטייגער, א זאלץ-ברעטעל, א לאקשען-ברעט, א מולטער און נאך אזעלכע זאכען, און די ווייבער מוזען נעביך אלע מאל קריכען אויפ'ן בוידעם און פערשעלטען זיך, ביי יעדעם מאל, דאס געביין. וואלטען חאטש טרעפ געווען! נאר דא קומט אויס צו קריכען אויף פראסטע לייטערס, אויף דינע שטאפלען און עס פאלט זיי די נשמות ארויס: אט ברעכט זיך אונטער א שטאפעל און זיי פליהען אראב. נאך שרעקליכער זענען די לייטערס פאר מעוברת'ע ווייבער, זיי בעגיסען זיך מיט שוויים ביז זיי דערלאנ-

נעֶן צום בוידעם. עס האָט שוין אַמאָל געטראָפען, אַז ס'איז
אַראָב געפאַלען אַ מעוּבּרת'ע יודינע און איז אויפ'ן אָרט גע'הרג'ט
געוואָרען. זי האָט נאָר איין געשריי געטהון. און ווען מ'איז אַריינ=
געלאָפען, איז זי שוין געלעגען מיט איבערגעקעהרטע ווייסלען...

פאַר יום=טובים בעזעצט מען דאָרט עופות אויף כפרות.
דעמאָלט ווערען די בוידעמער גאָר אויפגעלעבט. עס קרעהען
העֶנער און קליינע העֶנדעלעך ווילען נאָכקרעהען, מאַטערען זיי
זיך מיט אַלע כּוחות, ווי זיי וואָלטען וועלען ווייזען זייערע יונגעלעך,
וועלכע דאַרפען מיט זיי כפרות שלאָגען, אַז זיי קאָנען אויך דאָס
זעלבע, וואָס די גרויסע העֶנער. חוץ די העֶנער מיט די הינער,
זיצען נאָך קאַטשקעס מיט קאַטשערם אויך. אַמאָל געפעלט וועמען
מיט אַ קאַטשקע צו שלאָגען כפרות; די העֶנער קרעהען, נאָר די
קאַטשקעס שווייגען אויך ניט און רייסען זיך אויף זייערע געזונדטע
הייזעריגע קולות. טרעפט ערגעץ וואו אַ בוידעם, וואו ס'איז נאָך
דאָ אַ אינדיק אויך, חלילה ניט אויף צו שלאָגען מיט איהם כפרות—
צו שווער — נאָר גלאַט אַזוי זיך אויף פליישׁ, ערגעץ אויסגעבע=
טעלט ביי אַ פריץ, שווייגט דער אינדיק אויך ניט און רוליגעט
אַלע מאָל פון אַ בוידעם אַראָב נאָך יעדען געשריי און נאָך יעדען
פייף, וואָס אַ יונגעל גיט דאָרטען דורכגעהענדיג. מיט דעם
ענדיגט זיך דער רוישענדער קאָכעדיגער זומער.

נאָך יום=טובים הויבט אָן ווערען שטיל אין די שמאָלע געס=
לעך. מ' פיהלט, ווי דער רעש הויבט אָן צוביסלעכווייז אָבצופּאַ=
לען, אָבפאַלען, ווי אַנ'אָנגקומען גרוים וואַסער. פון צייט צו צייט
הייבען זיך אָן גרויע פערחמאַרעטע הימלען צו בעווייזען און עס
הויבט=אָן צו רעגענען, ס'ווערט אַ שוואַרצע געדיכטע בלאָטע און
די בלאָטע ווערט אַריינגעטראָגען אין די שטיבער און די פּאָדלאָ=
געס ווערען שוואַרץ, פונקט ווי אין דרויסען די ברוקען. פון די
בוידעמער ווערען אַראָבגעטראָגען די דאָפּעלטע פענסטער, פער=
שטויבטע, פער'חושכ'טע, מיט שפּינוועבס; ס'ווערען פערקלאַפּט
און פערשטעקט די טהירען און וואו עס געפינען זיך צוויי טהירען,
ווערט איינע איינגאַנצען אַרומגעשלאָגען מיט ברעטלעך און מיט
צוועקעס, ווי אויף אייביג, ווי ווען עס וואָלט שוין גאָר קיינמאָל
קיין זומער ניט זיין.

אַלע לאָזען די קעפּ אַראָב. אַ טרויער פערציהט זיך אוים איבער

די שמאָלע געסלעך. דער ווינטער — אַזוי פרעמד, אַזוי ניט צום האַרצען — קומט אַלע מאָל אומגעריכטערהייד: קינדער געהען נאָך באָרוועס, די פיסלעך זענען נאָך אַפילו שוואַרץ און צוטראַסקעט ביי זיי פונ'ם אַרומלויפען. די ווייבער אין איינע סיצענע קליידלעך, די מאַנסבילען אין קאָרטענע חאַלאַטלעך, אָבגעקראָכענע פון דער זון. נאָר זומער האָט מען דאָס נאָך געקאָנט טראָגען; איצט מוז מען שוין טראַכטען וועגען אַ וואַרימען מלבוש, וועגען שיך פאַר די קינדער, —דאַכט זיך, גאָר אַנ'איבעריגע הוצאה.

דער ווינטער רוקט זיך, און פאַר די ערד־שטיבלעך איז עס נאָך ערגער פון אַ „ווינטער”; פאַר די ערד־שטיבלך איז עס אַ גרויסע זעקס־חדשים'דיגע קאַלטע נאַכט, וועלכע עסט זיך דאָרטען איין אין די ווענד און מאַכט זיי נאַס און טונקעל. און די טעג? דאָס זענען קיין טעג ניט, נאָר גרויע פלעקען אויף דער נאַכט, וועלכע גיעבען זיך אַ וויז און בלייבען ניט.

אין די קעלערס קלייבט זיך די נאַכט אַריין, די גרויסע, קאַלטע, גרוי־געפלעקטע נאַכט, און שטיל שוויַיגענדיג הויבט אָן צו צווילען דאָס אַלטוואַרג, וואָס געפינט זיך אונטער די בעטען, אָדער אונטער אַ קאַסטען, ביי אַ וואַנד. ליגען ערגעץ אַ פאָר אַלטע צוריסענע שטיוועל, ווערען זיי אינגאַנצען ווייַס, ניט וויַס, נאָר גרויליך־ווייַס, און עס דאַכט זיך, אַז דער ווינטער וויל דעם זומער נאָכקרימען און גיט פון זיך אויך עפּעס אַ מין בליהונג אַרויס, אַזאַ מין פייכטע, אַזאַ מין העסליך ג...שיגע מיט אַזאַ מאוס'ען פערשטיקטען ריח, וואָס רייַסט אַזש אין האַרצען.

וואו־ניט־וואו געהט ערגעץ פון אַ ווינקעל צווישען צוויי ווענד עפּעס אַ מין געוויקס אַרויס, עהנליך צו אַ שוואָם, אַ טונקעל־גרינע שוואָם, ניט פאַר מענשען צו עסען, נאָר פאַר'ן טייוועל, און ס'דאַכט זיך, אַז ער וואָלט זיך אויך מיט איהם געעס'ט. דער שוואָם איז פונקט צוגעפּאַסט צו דער גאַנצער שטימונג אין שטוב, און מאַכט אַ שוידערליכען איינדרוק. עס דאַכט זיך, אַז דער אומעט, וואָס ליגט איבער דער גאַנצער שטוב און איבער די ווענד צוגאָסען, האָט פון אַ ווינקעל אַ שטיקעל פּנים אַרויסגעשטעקט... און שטיל, טרויעריג, שטעהען די ווענד, פון וואַנען דער פּנים קוקט אַרויס. עס דאַכט זיך, אַז זיי

ליידען אַ שרעקליכען וועהטאָג פון דעם צרעת, וואָס האָט זיך אין זײ אײַנגעפרעסען און וויל פון דאָרטען ניט אָבטרעטען.

אַ ווײַסען שנײ איז זעלטען ווען צו זעהען אין די שמאָלע געסלעך, סײַדען ווען ער פאַלט אויס בײַ נאַכט, ווי בגנבה, פאַר די שמאָל־געסעלדיגע, וועלכע זענען גאָרניט קײַן אָנהענגער פון ווײַסקײַט און רײַנקײַט, און ווען עס פאַלט בײַנאַכט אויס אַ שנײ, זעהען אויס די געסלעך אַזוי יום־טוב'דיג און אין דעם שטילען ווײַסען יום־טוב, פיהלט זיך אַזאַ טרויעריגע בענקשאַפט, ווי עמיצער וואָלט אויף עמיצען געוואַרט. און דער שנײ צולעגט זיך אומעדיג, וואו ער קאָן נאָר צוטרעטען — אויף די דעכער, אויף די בריקלעך, אויף די פאָרענטשעס פון די בריקלעך, פערשײַט אפילו אַ מאָל שטיקער טהירען אויך, און וואָס ווײַטער אין דער נאַכט אַרײַן, ווערט אַלץ ווײַסער און שטילער, שטילער און ווײַסער, און עס דאַכט זיך, אַז די שטילקײַט שפּרײַט דעם שנײ, אָדער דער שנײ אַליין זעהט אויס ווי אַ ווײַסע, קאַלטע, טרויעריג־בענקענדיגע שטילקײַט, וואָסס פאַלט פונ'ם שטילען טרויעריגען הימעל אַראָב...

נאָר גאַנץ פריה, ווען עס עפענט זיך נאָר אַ טהיר, ווערט שוין אַ גרויסער געלער פלעק און נאָכדעם אַ צווייטער און אַ דריטער, אַזוי ווײַטער און ווײַטער, און שפּעטער, ווערען פון די געלע פלעקען גאַנצע בערגלעך מיסט; דער שנײ ווערט שוואַרץ, פון ערגעץ ווײַזען זיך חזרים און הינט, וועלכע הויבען אָן צו זוכען און צו שמעקען. גיט אַ מאָל אַ הונד אַ ביס דעם חזיר בײַ'ם אויער, לאָזט זיך דער קול ווײַט הערען, געפינט דער הונד אַ ביין, זעצט ער זיך רוהיג אַוועק און נעהמט זיך צו דער „אַרבײַט", און דײַטליך הערט זיך דאָס קנאַקען פונ'ם ביין. ווי פונ'ם הימעל אַרויס, ווײַזען זיך שוואַרצע ראָבען, אײניגע פון זײ שטעלען זיך בײַ די חזרים אויף די רוקענס און שטעהען לאַנג, אַזוי ווי דאָס וואָלט זײער אײנציגער ציעל געווען.

און וואָס דער טאָג ווערט גרעסער, ווערט אין די שמאָלע געסלעך אַלץ קויטיגער און קויטיגער, און פון דעם ווײַסען פינקלענדיגען שנײ בלײַבט אפילו קײן זכר ניט...

קאזאקען.

אין א ערד=שטיבעל מיט דריי=קאנטיגע פענסטער, וועלכע קוקען זיך אן מיט דער שווארצער, פייכטער ערד, וואס ליגט זיי תמיד ענטקעגען, ווי א שטיק פערגליווערטע נאכט, וואוינט א גרויסע פאמיליע, וועלכע מען רופט אין די שמאלע געסלעך „קאזאקען".

די אמת'ע נעמען זייערע ווייס קיינער נישט, סיידען גאר די באהענטע שכנים, וועלכע וואוינען מיט זיי א טהיר נעבען א טהיר. די „קאזאקען" זענען שוין פון לאנג בעוואוסט אין די שמאלע געסלעך, חאטש תחלת זענען נאך קיין סך קאזאקען ניט געוועז, נאר איין קאזאק מיט איין קאזאטשקע; נאכדעם האבען זיך אנגעהויבען שיטען קאזאקלעך און קאזאטשקעלעך, און ווען די צאהל זייערע האט דערגרייכט ביז'ן האלבען טוץ, האבען זיי אנגעהויבען אוועקמארשירען אויף יענער וועלט, נאר אויף זייער ארט זענען אבער באלד אנגעקומען אנדערע. געמאכט האט זיך אפילו איינמאל, ווען די קאזאטשקע איז געלעגען אין קימפעט און נעבען איהר איז געלעגען א קליין קאזאטשקעלע און געגוואלדעוועט, איז אויף דער ערד געלעגען מיט שווארצען איבערגעדעקט א קליין קאזאקעל און געשוויגען... נאר אז עטליכע יאהר כסדר האט זיך כמעט יעהרליך געמאכט א לויה מיט א ברית, איז שוין גאר קיין נייעס ניט געווען. נישט קוקענדיג אויף דעם איז דאך דאס פאר=פאלק געזונד

און שטאַרק. מעהר ווי דריי טאָג איז די קאָזאַטשקע אין קימפּעט נישט געלעגען, אויפ'ן פערטען טאָג איז זי שוין אַרומגעגאַנגען איבער דער שטוב און געטהון אַלע אַרבייטען און גאָר נישט — ווי זי וואָלט ניט קיין קינד געהאַט, נאָר אַנ'איי געלעגט.

אַ באָבע האָט מען נאָר צו די ערשטע פּאָר קינדער גערופען, נאָכדעם האָט זיך דער קאָזאַק, וועלכער איז תמיד געשטאַנען בײ'ם „האָבען", אויסגעלערנט די מלאכה און האָט אַליין מיט זיינע גרויסע, שוואַרצע לאַפּעס דאָס קינד ביי איהר גענומען, און ווען ער איז שוין געווען פאַרטיג מיט דער אַרבייט, האָט ער איהר אַ ווייז געגעבען דאָס קינד, זאָגענדיג דערביי: „נאַ!"

געהאַט האָבען זיי 15 קינדער, אַ חוץ צוויי מפּיל'עך און אַ פּאָרעל, וועלכע זי האָט ניט אויסגעטראָגען די גאַנצע ניין חדשים און געבוירען צוויי נאַסע, וואַרימע מתים'לעך. פון די 15 קינדער זענען איינגאַנצען צוויי געבליבען, אַ מיידעל מיט אַ יונגעל, אויך אַזעלכע געזונדטע, ריעזיגע, ווי טאַטע-מאַמע. די ביידע — דאָס מיידעל מיט'ן יונגעל — האָבען שוין אויך חתונה געהאַט און האָבען צוזאַמען, אַ חוץ געשטאָרבענע, זעקס קינדערלעך.

דער טאָכטער'ס מאַן איז טאַקע דעם קאָזאַק'ס אַ יונגסטער ברודער, וועלכער פערדינט אויך כשר דעם נאָמען קאָזאַק, און צונויפגעפיהרט דעם שידוך האָט טאַקי דער אַלטער קאָזאַק אַליין, און דאָס פשוט און פּראָסט „פּאָ קאָזאַצקאָמו":

דער יונגער קאָזאַק איז צוריק מיט אַ יאָהר צעהן געקומען פון סלוזשבע, אַ הויכער דראַגון מיט צוויי געזונדע באַקען און מיט אַ בּרייטער פּלייצע. שרה, דעם קאָזאַק'ס טאָכטער, איז דעמאָלט אַלט געווען זעכצעהן יאָהר, חאָטש זי האָט שוין אויסגעזעהען, ווי אַ פרוי פון דרייסיג, — אַ הויכע, אַ גראָבע מיט אַ גרויסען, צונאָסענעם ביוסט, וועלכער האָט פערנומען כמעט אַ האַלבען פערדערשטען טייל קערפּער.

באַלד ווי דער דראַגון האָט זי דערזעהן, האָט ער געכאַפּט אַ „קנס" אויף איהר... אַזוי, „פּאָ דראַגונסקאָמו"... און זי אויף איהם אויך, און איז רויט געוואָרען, ווי אַ לונג.

ביי'ם מיטאָג, ווען אַלע זענען געזעסען ביי'ם טיש, און דער אַלטער קאָזאַק האָט נאָך גענומען מעהר אַ ביסעלע, ווי

ער נעהמט געוועהנליך פאַר'ן עסען, און האָט דאָס מאָל מכבד געווען אויף דער קאָזאַטשקע זיינער מיט אַ האַלב גלעזעלע, האָט ער עפּעס אַזוי געכאַפּט אַ קוק און האָט בעמערקט, ווי דער ברודער זיינער קוקט אויף דער טאָכטער, און איהם איז באַלד איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז דאָס וואָלט געווען אַ פּאָר.

— ווי געפעלט דיר עפּעס די מויד, אַ? — האָט ער פּלוצים אַ פרעג געגעבען דעם ברודער.

און די ביידע, דער טאַטע מיט'ן פעטער, האָבען זיך אָנגעהויבען צו חכמה'נען, שיטען מאוס'ע ווערטלעך אויף איהר חשבון, ווי דאָס וואָלט נישט געווען קיין אייגענע נאָר אַ פרעמדע מויד. ענדליך האָט דער פאָטער געזאָגט צום פעטער:

— יואל! דו וואָלסט אַ קונה געווען אויף אַזאַ מויד? — און, נישט בעקומענדיג באַלד קיין ענטפער, האָט ער טרויעריג צוגעגעבען:

— דו ווייסט דאָך, אַז זי איז ביי מיר איין איינציגע... און איך, ווי דו זעהסט מיך אַ יודען, פערגין זי ניט אַ פרעמדען... ווער ווייס צו וועמען זי קאָן אַריינפאַלען... און דו ביסט מיין ברודער, וויל איך דיך האָבען פאַר אַנ'איידעם, דו וועסט מיך נישט שעלטען.

די כלה האָט זיך אפילו פערשעמט און איז אָבגעשפרונגען, ווי אַ באַל פון טיש אַוועק. און אָט אַזוי איז געוואָרען דער שידוך.

דער זוהן, וועלכער איז עלטער נישט מעהר ווי מיט איין יאָהר פון דער טאָכטער, איז שטאַרק ברוגז געוואָרען, פאַרוואָס מ'וויל דער שוועסטער פריהער חתונה מאַכען פאַר איהם, און ער האָט אַנדערש ניט געוואָלט, נאָר מען זאָל איהם חתונה מאַכען פריהער, און ווי פון דער ערד האָט ער ערגעץ אַ מיידעל בעקומען, האָט זי אַריינגעפיהרט אין שטוב אַריין און געזאָגט: „אָט איז מיין כלה!" און עס איז קיין ברירה נישט געווען — דעם זוהן מיט דער טאָכטער האָט מען אונטער איין חופּה געפיהרט.

אַלע וואוינען צוזאַמען, די מאַנסבילען לעבען צווישען זיך זעהר גוט, נאָר די קאָזאַטשקעס פיהרען אָפטע מלחמות צווישען זיך, און אַם מייסטען איז אין דעם שולדיג די אַלטע קאָזאַטשקע. זי וויל איבער אַלעמען געוועלטיגען. די מאַנסבילען, וועלכע פיה-

לען זיך א סך שטארקער פון איהר, פערשוויינען גאר. זי זידעלט זיי, און זיי לאכען, און אמאל פערגינט זי זיך א ציפּ טהון ביי'ם בערדעל אויך, מאכען זיי דערפון אויך א געלעכטער. נאר די צוויי ווייבלעך חילען זיך נישט לאזען שפּייען אין דער קאשע, און זעהר אָפּט קומט פאר א געשלעג. אויך דאס געשלעג הויבט פריהער אָן די אלטע קאזאטשקע. זי האט פיינד, אזוי ווי אנדערע ווייבער, צו שילטען. זי פערפאהרט גלייך אין פּסק אריין מיט איהר גראָבער, געזונדטער האנד. קיין אונטערשיעד, ווי דער שנור, אזוי דער טאכטער. הויבען זיך אָן די דריי ווייבער צו טשובען, ווערט א מין קוויטשעריי, א ברוקעריי, ווי להבדיל, צווישען חזרים. די ערשטע צייטען פלעגען זיך די מאנען זייערע אריינמישען, און דאס אריינמישען האט געבראכט צו אנ'אלגעמיין געשלעג, טאקי ווי קאָזאקען שלאָגען זיך. הענד זענען געפאלען אויף רעכטס און אויף לינקס, און וואו א קלאפּ איז געפאלען, האט ניט אויסגעמאכט, וויל יעדער איינציגער האט געוואלט שלאָגען אלעמען.

נאָכ'ן געשלעג איז שטיל געוואָרען, ווי נאָך כפּרות. שא, שטיל, ברוגז. די מאנסבילען, וועלכע ארבייטען צוזאמען שוםטעריי ביי איין ווארשטאטעל, האָבען זיך צוריקגעזעצט צו דער ארבייט, און די דריי ווייבער האָבען זיך ברוגז'ע ארומגעדרעהט איבער דער שטוב, ווי דריי גרויסע גאלאגאן־הינער. עס האָט זיך נאָר געהערט דאס סקריפּען פון זייערע שיך און א קלאפּען פון האמערס.

נאָר דער ברוגז האָט לאנג ניט געהאלטען. איז דאס געשלעג פאָרגעקומען פאר מיטאָג, האָט מען זיך נאָך ביי'ם מיטאָג איבערגעבעטען. און דאס ניט אויף טרוקען — מען האָט גענומען צו „ביסלעך“, און די ווייבער האָט מען אויך געגעבען צו האלבע גלעזעלעך. ביי'ם טרינקען האָט נאָך קיינער נישט גערעדט, נאָר אין א פּאָר מינוט ארום איז עמיצער ארויס מיט א וואָרט, האָט א צווייטער געענטפערט, און פארטיג — אזוי ווי עס וואָלט גאָרנישט פאָרגעקומען, איינס דאס אנדערע טרייבט שוין אונטער, מען זאָל עסען; שלום ושלוה! און אז שלום, איז שלום; איינס פאר דאס אנדערע וועלען זיך לאָזען די נעז שניידען. איז ביי וועמען א קינד פערשלאפט געוואָרען, זענען אלע דריי ווייבער געזעסען, און מען איז פון איהם נישט אָבגעטרעטען טאָג און נאכט,

ביז עס איז געזונד געוואָרען, אָדער געשטאָרבען. און אַז געשטאָרבען, האָט מען וויפיעל לייכטער עס איז דאָ אין שטוב אַרומגעשטעלט אַרום מת׳ל, און געווען איז ליכטיג, ווי פרייטאָג צונאַכטס, און דאָס שוואַרצע בערגעל — האָט זיך געדאַכט — איז גאָר קיין מת׳ל נישט, נאָר אַ פערגליווערטע פינסטערניש, וואָס די ליכטיגקייט האָט פון אַלע ווינקעלעך אַרויסגעטריבען, צונויפגעזאַמעלט אויף איין אָרט און געמאַכט דערפון איין געדיכט, שוואַרץ בערגעל. און די לייכטער מיט די ליכט זענען דעם מת׳ל צוקאָפּען געשטאַנען און געהיט, ווי די וועכטער, עס זאָל ניט ענטלויפען. אַלע קאָזאַקען זענען אַרום דעם בערגעל פינסטערניש געזעסען, און וואָס שטאַרקער זיי האָבען געשריען — האָט זיך געדאַכט — ווערט דאָס מת׳ל אַלץ טיעפער אַנטשוויגען, און ווי זיי וואָלטען עס געפיהלט, האָבען זיי נאָך שטאַרקער אָנגעהויבען צו גוואַלדעווען, און דאָס מת׳ל איז ווי אַ שוואַרץ שטיק שטילקייט געלעגען און האָט זיי געשראָקען מיט אַ מין געהיימען שוואַרצען שרעק. נישט דאָס מת׳ל האָט געשראָקען, נאָר עפּעס אפשר נאָך שרעקליכערס, עפּעס יענץ אונבעוואוסטעס, געהיימעס, וואָס האָט אין שטוב גערוהט, וואָס איז אין די שוואַרצע, נאַסע ווינקעלעך געזעסען פערבעהאַלטען; אָט יענץ, וואָס האָט שוין אַזוי פיעל קינדער צוגענומען... אַלע האָבען געוואוסט, און נאָך מעהרער, געפיהלט, אַז עפּעס די שטוב איז דערצו גורם... עפּעס אַ פערשאָלטענע שטוב, וואו דער מלאך המות האָט אויף עביג צושפּרייט זיינע פליגעל, און זיי ליגען ווי שוואַרצע שאָטענס אויף די נאַסע, קאַלטע ווענד.

אַ שטיק צייט נאָכדעם, נאָכ׳ן קינד׳ס טויט, האָבען זיך מאַן און ווייב געקריגט, איינס דאָס אַנדערע האָט בעשולדיגט אין דעם, וואָס מען וואוינט אין דער שטוב, וואָס מען ציהט זיך נישט אַרויס; נאָר זיי זענען פאָרט געבליבען. דאָ האָט זיי קיין דירה-געלד נישט געקאָסט: דעם אַלטען׳ס אַנ׳איינענע שטוב. נאָר צו ביסלעך האָט מען אין דעם קינד פערגעסען, און די קאָזאַקען האָבען ווי פריהער אָנגעהויבען פיהרען זייער רעגעלמעסיג לעבען.

סיי זומער, סיי ווינטער זענען זיי אויפגעשטאַנען 7 אַזייגער אָנגעטהון טלית און תפילין און זיך געשטעלט דאַווענען. נאָכ׳ן

דאַוונען האָט מען גענומען צו בּיסלעך בּראָנפעֶן און צוגעבּיסען מיט דרײַ גראָשענע אײער־בּײגעל — דערפון ווײסען אפילו נישט די קאָזאַטשקעס, דאָס טהוען די קאָזאַקען בּסוד: נאָך פון נעכטען אױפדערנאַכט ווערט עס צוגעגרײט, און דאָס פלעשעלע מיט די בּײגעל ליגען ערגעץ אין אַ שטיוועל בּעהאַלטען.

אַכט, האַלב נײַן אַ זײגער וועקט יעדער קאָזאַק אויף זײַן קאָזאַטשקע, און די קאָזאַטשקעס וועקען שוין אויף די קלײנע קאָזאַקלעך, און עס ווערט לעבּעדיג: עסען! טײ! אין אַ פּאָר מינוט אַרום בּרענגט אַרײַן אַ קאָזאַטשקע אַ פאַרטוך מיט פלעצעלעך. די קאָזאַקלעך בּעלאַגערען זי, און זי מוז זיך אונטערגעבּען און צוטײלען זײ די פלעצלך נאָך פּאַר׳ן טײ. נאָך די טײ געהען אַ פּאָר קאָזאַקלעך אַוועק אין חדר, און די איבּריגע, אויבּ עס איז זומער, קאָמאַנדעווען זײ אַ גאַנצען טאָג אין דרויסען און ווינטער האַלטען זײ אין אײן נאָכשלעפּען זיך נאָך די מאַמעס קלײדעלעך.

צוועלף אַ זײגער עסט מען מיטאָג. אַלע זעצען זיך אוים בּײַ אײן גרויסען, רויט־געפאַרבּטען טיש, וועלכער ווערט פערשפּרײט מיט אַ גראָבּ, קויטיג טישטוך, פול מיט לאַטעס. דער אַלטער קאָזאַק שנײַדט־אָן אַ גרויסען הויפען בּרויט, די אַלטע קאָזאַטשקע דערלאַנגט אַ גרויסע שיסעל, וועלכע איז נישט קײן סך קלענער פון די שיסלען, וואָס מען וואַשט זיך אין זײ. דער קלײנער חברה גיט מען אַראָבּ בּעזונדער אין קלײנע בּלעכענע טעלערלעך, און די גרויסע עסען צוזאַמען פון דער אײנער שיסעל, פון וועלכער עס זעצט אַ פאַרע, ווי פון אַ בּאַליע מיט וועש, און די לעפעל פאַלען אַהינצו אַרײַן, ווי אין אַ געדיכטען נעבּעל.

דער אַלטער קאָזאַק זיצט אויבען אָן, בּײַ די זײַטען — די יונגע קאָזאַקען, נאָך זײ — די קאָזאַטשקעס און צווישען זײ די קלײנע קאָזאַקלעך.

נײַן, צעהן אַ זײגער עסט מען וועטשערע, און בּאַלד נאָך דעם געהט מען מיט די פולע בּײַכער שלאָפען. אַלע שלאָפען אין אײן גרויסען צימער, וועלכעס איז פול אָנגעשטעלט מיט געזונדע הילצערנע בּעטען. אַ חוץ די בּעטען איז דאָרטען גאָר ניטאָ, נאָר אײן אַלטער, צעפּאָהרענער קאָמאָד, וועלכער איז פול אָנגעשטאָפּט מיט שמאַטעס. אפילו ניט קײן נוציגע און דאָך ליגען זײ דאָרטען שוין יאָהרען לאַנג: צוריסענע הויזענס, דעם אַלטען׳ס קאַפּאָטע

פון דער חתונה, צוריסענע וועש, אלטע, פערפעצטע קאמזוילען, בליוזקעלעך, סטאניקלעך, טשיפקעס, גראבע מילטענענע מאיטקעס און דעם דראגונ׳ס „דראגונסקי מונדיר״ אהן קנעפלעך (די קנעפלעך האבען די חברה אבגעדרעהט)... אויף דעם קאמאר ווערט אנגע־ווארפען אלעמענס אנטון, עס וואקסט אוים א גאנצער בארג פון קליינע הויזעלעך מיט גרויסע הויזען, פון קליינע קליידעלעך מיט גרויסע קליידער, קליינע היטעלעך מיט גרויסע היטלען. אלע טוען זיך אוים און ווארפען אויף דעם קאמאר ארויף. מיט׳ן אויס־טון קרעמפירט מען זיך ניט. ניט די ווייבער שעמען זיך פאר די מאנסבילען, און ניט די מאנסבילען פאר די ווייבער. אין יעדען בעט ליגט א גרויסער מענש מיט א קליין מענשעלע.

פרייטאג האלבען טאג ווערט שבת אין שטוב. די ווייבער פערשמירען דעם טשאלענט, די מאנסבילען לעגען־אוועק די אר־בייט און געהען־אוועק אין באד אריין, מיטנעמענדיג מיט זיך א פאר קאזאקלעך און א קאזאטשקעלע פון א יאהר אכט — ניין, וועלכע געהט אויך אין דעם מאנסבילשען באד אריין, און ווען זיי קומען פון באד, דערצעהלט זי פון דארטען גאנצע מעשיות, און די קאזאקען מיט די קאזאטשקעס ווערען צוקייכלט פון געלעכ־טער...

די ווערקשטוב ווערט צוגערוימט, דאס ווארשטאטעל פער־רוקט אין א ווינקעל אריין, און אויבען אויף דעם ווארפט מען אן די בענקלעך מיט די פיסלעך ארויף. ארום ווארשטאטעל ווערט צונויפגעשארט דאס גאנצע אלטווארג: גאנצע שטיוועל, וואס מען דארף זיי פערריכטען, און חאליעוועס, וואס דארפען ערשט ווע־רען שטיוועל, און גלאט שטיקער אברים פון שיכווארג, אלטע פאדעשוועס, קנאפעל, שטיקער לעדער און אלטע צולעכערטע קאפיטעס. דאס אלעס ווערט צונויפגעווארפען אין איין קופע און אויבען אויף דער קופע ווארפט מען אן שמאטעס מיט זעק, און זיי האלטען דארטען שבת. בלייבט א פאר פארטיגע נייע שיך, שטעלט מען זיי ארויף אויפ׳ן פענסטער מיט די נעז צום שטוב. אויפ׳ן טיש ווערט ארויפגעשטעלט עפעס אנ׳אנדערהאלבען

טויז לייכטער, און זיי ווערען אָנגעשטעקט מיט חלב'נע ליכטלעך.

די ווייבער, וועלכע געהען א גאַנצען פריטאָגדיגען טאָג אַרום אָהן בלוזעס, אין הוילע אונטערשטע קליידלעך, טהוען זיך אָן אין פּראָסטע סיצינע קליידער, וועלכע זיי האַלטען פון שבת צו שבת. אַז די שטוב ווערט אינגאַנצען שבת'דיג, דאָס הייסט, אַז די ווייבער פערטיגען זיך אָב פון זייער גאַנצער אַרבייט, געהט מען ערשט עסען ראָסעל-פלייש, און וועלכען עס ווערן אויסגע-טונקען אַ 5—6 גרויסע בולקעס. די ווייבער מיט די מאַנען זעגען איינס צום אַנדערן זעהר העפליך, ווי די יונגע, אַזוי אויך דאָס אַלטע פאָר פאָלק...

זומער, באַלד נאָכ'ן ראָסעל-פלייש, פערנעהמען זיך די דריי קאָזאַקען שפּאַצירען. אַלע געהען גלייך, שטאָלץ אויסגעצויגען.

דער בעסטער שפּאַציר זייערער איז אויף דער שאָסיי-גאַס. דאָרטען געהען זיי אויפ'ן שמאָלען טראָטואַר און פערנעהמען די גאַנצע ברייט זיינע. זיי געהען טריט, פערקוקען אין יעדען פענסטער אַריין, שטעלען זיך אָב ביי איייניגע און קוקען אויף דער אויסשטעלונג.

אַזוי וואַנדערען זיי אַרום ביז פּאַרנאַכט. פון דאָרטען געהען זיי אַוועק אין דער שוסטערשער שול אַריין, און פון דער שול גלייך אַהיים. און אויך מיט קליינע טריט און פערלעגטע הענד אַרינטער. באַלד ווי זיי קומען אין שטוב אַריין, דרעהערן זיך דריי געזונדע, גרויסע „גוט-שבת"ן. עס ווערט אַ קנאַקעריי פון אַ שלום עליכם, אַרומדרעהענדיג זיך איבער דער שטוב הין און צוריק. די איבריגע קאָזאַקלעך זענען נעבען די קאָזאַטשקעס, וועלכע זי-צען עפּעס אויף אַ גרויסען קאַסטען אַנטקעגען טיש און שפּילען זיך מיט זיי.

נאָך קידוש געהט ערשט אַ סדרה טיי, און ביים טיי הויבט-אָן דער אַלטער קאָזאַק צו זינגען זיין ליעבען פאָרט-אַרטו-רער מאַרש: ראַם! טירי-ראַם; טי-דע-ריטאַם-טאַם-טאַם! איהם העלפען די יונגע קאָזאַקען מיט'ן קליינעם קאָזאַקעל, און יענע, די איבריגע קאָזאַקלעך, נעהמען זיך צונויף אין מיט'ן שטוב אין אַ ראָד און געהען אַ קיילעכיגס. עלקע, דעם קאָזאַק'ס שנור, וועלכע האַלט זיך פאַר אַ גוטער טענצערין, קאָן ניט ליידען, ווי

זײַ דרעהען זיך גלאַט אַזוי, און זי גערהט צו, נעמט־אָן צוויי קינדער בײַ די הענדלעך און לערנט זײַ טאַנצען צו׳ם טאַקט; גערהט שוין צו שרה און נעמט אויך צוויי קינדער און ווײַזט דער שוועגערין, אַז זי איז אויך ניט פון די, וואָס מען קויפט צוויי פאַר אַ גראָשען —, אַז זי קאָן אויך טאַנצען. בלײַבט נעבּיך, איין קאָזאַקעל, וואָס מאַכט גוואַלדען: עס וויל אויך מיט עמיצען טאַנצען; שפּרינגט שוין צו די באָבּע און נעמט עס אָן מיט בײדע הענד בײַ בײדע הענדטלעך און הויבּט זיך אויך אָן צו דרעהען. דרעהען זיך אַלע, און צעהנדליגער דורזיכטיגע, שיטערע, שבּת׳דיגע שאָטענס טאַנצען־נאָך אויף די ווענד, גרויסע שאָטענס מיט קלײנע שאָטענדלעך, און די דרײַ קאָזאַקען זינגען און פליעסקען, אַז מען צולעגט שיער ניט די שטוב.

דאָס קומט פאַר יעדען שבּת און יום־טוב, און ווען אַלע יודען האָבּען שוין אָבּגעגעסען, קלויבּט מען זיך אַרום דעם קאָזאַק׳ס שטוב; מען קוקט אַראָבּ אין די פענסטער און מען איז זײַ מקנא:

— אַט אַ גליקליכע פאַמיליע!...

V.

זומער

גרויסע, ברייטע הילצערנע הייזער. די דעכער זענען בלעכע־נע, גרין־אָבגעפאַרבט, אָדער פון טשערעפיצעס. די הייזער זענען מעהרסטענטייל איין־עטאַזשיגע, נור אַ סך פון זיי זענען צוויי־עטאַ־זשיגע; טאַקע די זעלבע הייזער וואָס אַלע, נור אויף דעם אָרט, וואו עס וואָלט בעדאַרפט זיין אַ בוידעם, זעהען מיר ווי צוויי פענס־טער קוקען פון הינטער'ן דאַך אַרויס און אַ קליין טהירעל, דורך וועל־כען עס קאָן קוים אַ מענשיל זיך אַרויסרוקען. ביי דעם טהיר'ל העננגט אַ קליין הילצערן בריקעלע און אויף דעם בריקעלע בעווייזט זיך אָפט אַ מענשיל, וואָס חאַפּט אַ קוק אַראָב און אַרויף און געהט צוריק אַריין. אונטען, אונטער'ן געוועהנליכען פּאַרטער, וואוינט מען ווידער. דאָס הייסט פּשוט אונטערגעגראָבען די פּאָדלאָגעס, וועלכע שטעהען אַביסעל הויך פון דער ערד, דאָס רעשט דער־גראָבט מען אין דער ערד און עס ווערט אַ וואוינונג. אין די „ערד־שטיבלעך" קומט די נאַכט פריהער, ווי [illegible] די „בוידעם־שטיבלעך" און דער טאָג שפּעטער. עס מאַכט [illegible]ט, ווען אוי־בען בליאַסקעט נאָך די זון אין די פענסטער, ברענט שוין אונטען פייער. און די איינוואוינער פון אונטען קלאָגען זיך, אַז ביי זיי געהט אַוועק אַ סך נאַפט. דערפאַר קלאָגען זיך די אויבערשטע, אַז זיי ווערען דערשטיקט פון היץ.

די געסלעך זענען שמאָלע און קורצע, דאָס איז דערפאַר, ווייל די הייזער שטעהען ניט אין אָרדנונג, אַ שטוב אַריין, אַ שטוב אַרויס און דאָ גאָר פּלוצים, אין דער לענג פון געסיל

שטעהט א שטוב אין דער ברייט, און א סוף פון געסיל.

ס׳טרעפט זעלטען, אז איין שטוב זאל האבען איבער זיך איין בעל־הבית; געוועהנליך זענען איבער יעדע שטוב פארהאן צעהן בעל־הבתים. יעדערער האט זיך זיין וואוינונג: א קליין שלאף־צימער׳ל, א קליינע קיך און נאך א שטיבעל.

דארטען, אין די שמאלע געסלעך, וואוינען ס׳רוב בעלי־מלאכות: שניידער, שוסטער, טטאליער, טאקארעס, מלמדים, סעדעלעס, פוהרמאנעס, טרעגער און איזוואשטשיקעס.

זומער, ווי עס ווערט נור טאג, לעבען־אויף די שמאלע געסלעך. ס׳דערהערט זיך א קלאפען פון מאשינעס, א קלאפעריי פון די סטאליער און שוסטער, אביסעל שפעטער — דאס רייסען זיך פון מלמד מיט די יונגלעך. דער גערויש הערט זיך דייטליך, עס געהט פון איין שטוב אין דער אנדערער און עס דוכט זיך. אז אין יעדער שטוב קומט־פאר איינס און דאסזעלבע: אין יעדער שטוב זיצט א מלמד און א סטאליער, א שניידער און א שוסטער. צוזאמען מיט׳ן גערויש טראגען זיך אויך אריין פון איין שטוב אין דער אנדערער די מאוס׳ע ריחות, וועלכע האבען זיך אנגעקליבען איבער דער נאכט.

פון די „ערד־שטיבלעך" הויבען אן ארויסצוקריכען פערשלאפענע קויטיגע פיגורען: יודען מיט ציקאשמעטע בערד אין איינע הויזען, ווייבער מיט קויטיגע ציפיקעס אין הוילע אונטער־רעק, מיידלעך מיט צופלאשעטע האהר, נאך זיי — קליינע קינדער, יונגלעך און מיידלעך, אין די הוילע העמדלעך מיט קויטיגע פיסעלעך און זענען זיך מכין צום שטיפען.

און דא הויבט זיך אן דאס „לעבען". איינע האט דערזעהן, ווי נעבען איהר טהיר איז א פאמאיניצע אויסגעגאסען, הויבט זי אן שילטען [illegible]טע קללות. א פאר מינוט ענטפערט קיינער ניט, נאר אט בעווייזט זיך פון אנטקעגען נאך איינע און הויבט אן אבצוענטפערן, און עס שיטען זיך קללות מיט חרמות.ביידע ווארפען מיט די הענד אין דער לופטען, ווי זיי וואלטען געוואלט אבשטופען פון זיך די קללות, וועלכע פליהען פון איינער צו דער צווייטער, און שפייען איינע אויף די אנדערע. געהט ארוים איין ווייבעל׳ס מאן און העלפט זיין ווייב, אויף איהם קוקענדיג געהט שוין ארוים יענער׳ס מאן אויך און די ביידע מאנען פערנעהמען

זיך צום קריגען, דערנאָך גייען שוין אַרויס די קינדער. עס ווערען צוויי לאַגערן, די לאַגערן ווערען וואָס אַמאָל אויפגערעגטער, דערנעהנטערן זיך וואָס ווייטער איינס צום אַנדערן און די פייגען, וועלכע זענען פריהער אין דער-לופטען צופלויגען געוואָרען, גייען שוין איצט ניט לאַבוד, נאָר קריכען גלייך אין די מיילער אַריין. עס ווערט אַ געשלעג, אַ רייסעניש ביי די בערד און אַ פליהעניש פון היטלען מיט ציפּיקעס אין דער לופטען.

די קינדערלעך, וועלכע האָבען זיך נור-וואָס געשפּיעלט — צושלאָגען זיך אויך, זיי נעהמען זיך אָן פאַר טאַטע-מאַמע. זיי שלאָגען זיך בעזונדער, אָבגעטיילט פון די גרויסע, זיי טשוקען זיך ביי די קעפּלעך, צורייסען זיך די העמדלעך און שילטען זיך אין דעם „ווייַדענס טאַטען” אַריין.

די שמאָלע געסלעך ווערען אויפגעלעבט. מען לויפט פון אַלע זייטען, מען הערט שוין ניט קיין מלמד מיט קיין יונגלעך, קיין קלאַפּען פון קיין האַמערס, קיין טראַסקערייַ פון מאַשינען, אַלע זענען אין דרויסען, די הייזער ווערען ליידיג און דאָס געסעל פול, פול מיט שוואַרצע קעפּ און ווייסע אַרבעל.

אין די קליינע זומער-נעכט צינדט מען זעלטען-וואו אָן פייער. נעבען יעדער טהיר זיצט זיך אַ קופּקעלע מענשען. מאַנסביילען זיצען אָהן רעקלעך, ווייבער אָהן יאַקלעך. קיין מענשען זעהט מען ניט, נאָר ווייסע פלעקען ריידען שטיל און דאָך הערט איין קופּקעלע פונ'ם אַנדערן, וואָס מען רעדט. און ריידען איז דאָ פון וואָס, אויב ניט פון קיין פאַמיליען-זאַכען איז פון זייטיגע, פון פרעמדע. יעדערער ווייסט, וואָס ביים אַנדערן טהוט זיך. איין קופּקעלע רעדט פונ'ם אַנדערן. ביי-נאַכט רעדט מען אָב אַלץ, וואָס מען האָט ביי-טאָג קיין צייט ניט געהאַט אַרומצורייַדען. אייַנער הערט זיך צו צום צווייטען. איין קופּקעלע פונ'ם אַנדערן וויל חאַפּען אַ וואָרט און זעהר אָפט חאַפּט מען דאָס טאַקע, נאָר קיין זאַך קאָנען זיי ניט חאַפּען, ווייל יענע ווילען פון דאַנען אויך עפּעס חאַפּען און אַז דאָ איז שטיל געוואָרען ווערט דאָרטען אויך שטיל און אַזוי כסדר. אַזוי מאַכט זיך אָפט, אַז אַ גאַנץ געסיל ווערט מיט אַמאָל אַנטשוויגען און קוקט זיך צו און הערט זיך צו איינס צום אַנדערן. מאַכט זיך אַמאָל פערקעהרט, אַז אַ גאַנץ געסיל גיעסט זיך צונויף אינאיינעם — ווייבער מיט ווייבער, מאַנסבי=

לען מיט מאנסבילען, און מען זאל ריידען, דאס טרעפט דאן, ווען עס מאכט זיך אין די שמאלע געסלעך עפּיס זעהר וויכטיגס, ווי א שטייגער א חתונה. מען רעדט פון חתן=כלה. אלע ווייסען, וויפיעל זי איז אלט און וויפיעל דער חתן נעהמט נדן, צי איז ער פון א שענער משפחה, צי פון א מאוס'ער. פון יונגווארג בלייבט קיינער ניט, אלע זענען אויף דער חתונה. די שטוב איז בעלאגערט. עס הערט זיך א געלעכטער, א קוויטשעריי, א פייפעריי און נאך משונה'דיגע, ווילדע קולות און דאס אלץ מישט זיך צונויף מיט דער מוזיק אין מיט'ן טאראבאנען אין קעסעל=פויק. און די אלע, וואס שטעהען און ריידען דא, זענען ס'רוב עלטערע מענשען, וואס ס'פאסט זיי שוין ניט צו שטעהן אונטער די פענסטער. נאר די חתונה מונטערט זיי גלאט אויף, רופט ארויס זכרונות פון זייערע חתונות, פון זייערע קינדערס חתונות און וואס מעהר מען רעדט דערמאהנט מען זיך אלץ מעהר און מעהר; איינער שלאגט איבער דעם צווייטען, יעדערער בעזונדער וויל, מען זאל איהם אויסהערען, איינער פאלט אריין אין צווייטענס רייד. נאר פלוצלונג ווערט שטיל, מען האט בעמערקט, ווי איין יודענע זאגט דער אנדערער עפּיס א סוד אין אויער און דער „סוד" ווערט איבערגעטראגען פון איין אויער אין אנדערן און אלע דערוויסען זיך, אז די כלה, וואס האט איצט חתונה איז ניט קיין ערליכע. צום סוף ווערט דער סוד ענטפלעקט און מען הויבט אן דערפון אפען צו ריידען. איינע דערצעהלט, אז זי אליין האט געזעהן, ווי ביי=נאכט האבען זי צוגעפיהרט צו דער שטוב עטליכע בחורים, עפּיס א גאנצע באנדע. א צווייטע זאגט, אז עס איז א סברא, אז זי איז שוין לאנג ניט קיין ערליכע. א דריטע זאגט, אז זי האט שוין אפילו א קינד אפגעטריבען.

אויף מארגען, ווען מ'שלאפט נאך אין די שמאלע געסלעך, ווי די גע'הרג'עטע פון דעם נעכטיגען שפּעט=אופזיין, הערט זיך עפּיס א ליארים. וואס איז? דער כלה'ס מוטער האט זיך דערוואוסט, אז מען האט גערעדט אויף איהר קינד, איז זי געקומען זיך קריגען דערפאר. זי ווייסט ריכטיג, ווער עס האט אפילו דעם שלעכטען שם אויסגעטראכט. זי שילט מיט טויטע קללות און מאכט מיט די הענד אויפ'ן פערמאכטען לאדען, וואו ס'שלאפט יעגיע, וועלכע האט עס אויסגעטראכט. אין א פאר מינוט ארום קומען צוגעהן די

מחותּנים מיט די מחותּנ׳עתטעס און אַלע הויבען אָן גוואַלדעווען און שילטען. דער כּלה׳ס פּאָטער לויפט צו און רײַסט־אויף דעם לאָדען און קלאַפּט מיט די פויסטען אין די שויבען אַרײַן. עס לויפען אַרוים פון שטוב צושראָקענע פיגורען און הויבען אָן שילטען צוריק און באַלד הויבט זיך אָן אַ געשלעג. חתן־כּלה דערוויסען זיך דערפון און קומען אויך צולויפען. פּלוצלונג לויפט דער כּלה׳ס מוטער אַוועק מיט אַ ליאַרים, מאַכענדיג מיט די הענד, קומט אין אַ פּאָר מינוט אַרום מיט אַ לײַלעך אין די הענד, צושפּרײַט איהם פאַר אַלעמען און שרײַט:

— נאַט זעהט! ניט דערלעבען וועט זי, אָט די אַלטע מכשפה, אַז בײַ מיר זאָל זײַן אַנ׳אויסגעלאַסען קינד! זי מײַנט אַזוי ווי איהר מויד, זאָל עס דאָרטען אַרויסוואַרפען די בײַנער איהרע! זי מײַנט, די הולטײַקע, אַז מען ווײַסט ניט, פון וואָס זי איז געשטאָרבען, מען האָט איהר פער׳סמ׳ט.

דאָס געסיל ווערט פול, מײַדלעך פערדרעהען מיט די קעפּ, יונגען ווערטלען זיך און געלעכטערס לאָזען זיך ווײַט הערען איבער די געסלעך.

קײַן איין טאָג געהט ניט אַוועק, אַז אין די שמאָלע געסלעך זאָל ניט זײַן פרעהליך, — אויב ניט דאָס און ניט יענץ, טרעפט עפּים אַנדערש. אָט אַ שטײַגער וואוינט דאָרטען אַ לעהרער, אַ שוואַך, שוואַרץ יונגער־מאַנטשיק׳ל. דעם יונגען־מאַנטשיק פערגלוסט זיך יעדען זומער צו פלאַנצען בוימלעך נעבען זײַנע „ד׳ אַמות“. די בוימלעך קלאַפּט ער אַרום מיט פּלעקער, נאָר חברה קונדסים דערלאַנגען זיך אַריבער די פּלעקער אויך און רײַסען בלימלעך. דער לעהרער האָט אַנ׳אַרבײַט — זיך יאָגען נאָך זיי. פּאַקט ער איינעם, קלאַפּט ער איהם גוט אָן די זײַטען. טרעפט זיך אָבער, אַז דאָס יונגעל קומט און פערקלאָגט זיך פאַר די עלטערן, עס געדויערט ניט לאַנג און עס קומען אַ גאַנצע באַנדע, טאַטע־מאַמע, שוועסטער און ברידער און מען בעלאַגערט די שטוב. דער קלײנער רײַסט שטײנדלעך פון דעם ברוק און וואַרפט אין די פענסטער אַרײַן. דער טאַטע זײַנער רײַסט אוים אַ פּלאָקען פון די בוימלעך און לאָזט זיך מיט העגד אין שטוב אַרײַן, נאָר די טהיר איז פערקלאַפּט, הויבט ער אָן צו קלאַפּען מיט׳ן פּלאָקען אין דער טהיר, אַז ער צולעגט זי שיער ניט אויף שטיקלעך. די

שוועסטער מיט דער מוטער טאנצען, ווי משוגע׳נע הינד אין די פענסטער אריין. דעם לערער׳ס ווייבעל האפט הייסען אקרופ און גיעסט דורך די פענסטער ארוים. די ברידער ברעכען די פלעקער און רייסען די בוימלעך מיט די ווארצלען. חברה קונדסים האפען זיי באלד אוים און לאזען זיך מיט זיי איבער די געסלעך און די גרינע טשובריגעס פון די בוימלעך רייבען זיך אן די שטיינער, ווי מען שלעפט אמאל א שכור׳ן גוי, און ווער ווייסט מיט וואס אט די אלע געשלעגען וואלטען זיך געענדיגט, ווען אין די שמאלע געסלעך זאל זיך ניט געפינען שלמה יאסעל קאזאק, וועלכער מישט זיך אריין מיט זיין גרויסער פיגור צווישען די שלעגערס, צעווארפט זיי מיט די הענד דעם אהין דעם אהער, און אנ׳עק פונ׳ם געשלעג.

א שטילע מלחמה קומט אויך זעהר אפט פאר ביי־נאכט.

אין די גרויסע היצען, ווען אין די ענגע שמוציגע שטיבלעך איז אונמעגליך צו שלאפען, שלאפען א סך מענשען אויף די בריקלעך; ס׳רוב זענען עם קראנקע, וועלכע קאנען דארטען דעם אטעם ניט האפען.

אין שטוב קאן מען אמאל ניט אנטשלאפען ווערען דערפאר, וואס ס׳איז רוישיג, און אין דרויסען דערפאר, וואס עס איז שוין צו־פיעל שטיל... דאכט זיך, אט ווערט מען אנדרימעלט, נאר פלוצלונג האפט מען זיך אויף, ווי די שטילקייט וואלט אויפגעוועקט, און מען קוקט זיך ארום. מען זעהט, ווי עס ליגען אויף די בריקלעך לאנגע שווארצע שטיקער און ניט זיי שלאפען, דאכט זיך, נאר זיי שוויגען... עס דערהערט זיך פלוצלונג א הוסטען און דעם, וואס האט זיך אויפגעחאפט, דאכט זיך, אז ער קאן ניט אנטשלאפען ווערען דערפאר, וואס יענער הוסט... ער דערקענט דעם הוסט — דאס איז יענקעל דער טשאחאטאשניק. ביי־טאג הערט ער איהם אויך הוסטען, נאר קיין שום איינדרוק מאכט עס אויף איהם ניט, נאר איצט קאן ער עס ניט ליידען... דאס הוסטען דערמאהנט איהם אן זיין קרענק און די קרענק — אן שטארבען, און ער בעקומט עפים פאר איהם מורא און די מורא

רייסט איהם אינגאַנצען אָב פון שלאָף ; ער פיהלט , אַז ער האָט „אויסגעוואַשענע אויגען“ , עס פערדריסט איהם שטאַרק און ער שרייט שטיל אויס :

— טאָמער וואָלט איהר שוין אויפגעהערט צו קייכען ?

דער קראַנקער , וועלכער איז אַזוי אויך אויפגערעגט און איז בייז אויף די געזונדטע , פאַרוואָס זיי שלאָפען , ענטפערט באַלד מיט אַ דערשטיקט קול פון אונטער דער קאָלדרע אַרויס :

— און איהר זאָלט אָנהויבען צו קייכען און גאָרניט אויפהערען .

אין די שמאָלע געסלעך איז מען געוועהנט צו קללות . נאָר הערען ביי־נאַכט אַ קללה , ווען אַרום און אַרום איז אַזוי שטיל און פינסטער — דאָס מאַכט אַ שרעקליכען איינדרוק . . . עס דאַכט זיך , אַז אָט־אָט ווערט זי מקוים . . . עס דאַכט זיך , אַז די קללה געהט פון דער פינסטערער נאַכט אַרויס און גיט זיך אַזוי דייטליך צו הערען , חאָטש יענער האָט עס שטיל אַרויסגעלאָזט . . . און נאָך עפּיס : פון אַ קראַנקען צו הערען אַ קללה איז נאָך ערגער , ווי פון אַ געזונדטען , און דעם , וואָס הערט די קללה , דוכט זיך , אַז אויב ער וועט באַלד ניט אָבענטפערן וועט עס באַלד מקוים ווערען . און אָבענטפערן דאַרף ער צעהן מאָל אַזוי פיעל און אַ צוואַנציג מאָל אויסשפייען : „אויף דיין קאָפּ און הענד און פּים“ .

די געזונדטע שלאָפען גלאַט אַזוי אין דרויסען . זיי קאָנען אפילו שלאָפען אין די הייזער אויך . עס הויבט זיי ניט אָן צו אַרען די שווערע לופט , נאָר יעדער בעזונדער שלאָפט אין דרויסען צוליעב אַנ'אַנדער סבה . עס האָבען זיך צוקריגט אַ מאַן מיט אַ ווייב , טהוט זי איהם אַ צו־להכעיס און שלאָפט אין דרויסען ; אָדער אַ שטיף־קינד , וואָס די שטיף־מוטער לאָזט איהם אין שטוב ניט אַריין . און נאָך ערגיץ אויף אַ בריקעל האָט זיך איינגענאַרעט אַ משוגע'נע . מען ווייסט ניט פון וואַנען און ווער זי איז . יעדע נאַכט קומט זי און לעגט זיך אויף איין בריקעל אין דעמזעלבען אָרט און שלאָפט מיט אַ האַרטען געשמאַקען שלאָף , דאָס פּנים פערגראָבען אין דער ברוסט .

אויף דעם בריקעל שלאָפט שוין אַ חוץ איהר קיינער ניט , מען האָט מורא . איינער דאָרט , וואָס שלאָפט אַנטקעגען אויף

א בריקעל, האָט מיט איהר יעדע נאַכט צו טהון. ער האָט מורא אַנטשלאָפען צו ווערען, זעהענדיג אַנטקעגין עפּיס אַנ׳אונבעקאַנטע משוגע׳נע, וועלכע ליעגט מיט צושויבערטע האָהר. ער וויל זיך מאַכען, עס זאָל איהם ניט אַרען, נאָר עס אַרט איהם פאָרט.

ער שרייט פון געלעגער אַראָב, זי זאָל אַראָבגעהן, נאָר זי ריהרט זיך אפילו פון אָרט ניט.

אויף יעדע נאַכט גרייט ער זיך צו שטיינדלעך, וועלכע ער וואַרפט צו איהר אַריבער. אַז ער הערט ניט קיין קלאַפּ, ווייסט ער, אַז ער האָט איהר געטראָפען און דאָס איז איהם אַ סך שרעקליכער, ווי ער וואָלט ניט געטראָפען און דערביי פערדריסט איהם שטאַרק, פאַרוואָס זי מאַכט ניט קיין קולות. ער ווייסט, אַז מען טרעפט מיט אַזאַ שטיין, דאַרף וועה טהון און איהם בלייבט קיין אַנדער מיטעל ניט, ווי אַראָבצוגעהן צו איהר, נאָר דאָס האָט ער שוין מורא. ער וואַרפט פריהער אויס אַלע שטיינ־דלעך, נאָכדעם הויבט ער אָן שרייען צו איהר:

— דו, משוגע׳נע, וועסט אַוועקגעהן פון דאַנען? אַ ניט וועל איך צוגעהן צו דיר מיט אַ שטעקען!

נאָר אַזוי ווי אין דער וואַנט אַריין.

ער בלייבט אַ פּאָר מינוט שטיל און אין דער פּאָר מינוט וויל ער זיך פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ פּנים זי האָט. אַמאָל דאַכט זיך איהם: אַ שוואַרץ אַזוי ווי סאַזשע מיט צוויי גרויסע, אויס־בערגעקעהרטע אויגען און מיט קורצע שטעכעדיגע האָהר און מיט לאַנגע, שוואַרצע נעגעל אויף די פינגער. ווייטער ווילט זיך איהם וויסען, צי איז עס אַ יודענע, אַ ווייבעל, אָדער אַ מיידעל? אָדער אפשר איז עס גאָר אַ בחור אין אַ קליידעל, אָדער גאָר קיין בחור אויך ניט?...

עס הויבט איהם אָן צו וואַרפען פון שרעק און ער גיט אַ געשריי אויס:

— משוגע׳נע!...

עס עפענט זיך ערגיץ אַ טהיר און עס בעוויזט זיך אַ ווייסער מענש:

— ווער שרייט עס דאָ, ווער?

יענער ענטפערט צופריעדען:

— עפּ.ס אַ משוגע׳נע קומט אַהער יעדע נאַכט און ליעגט

זיך אויפ׳ן בריקעל.

דעם גערויש דערהערען עפּיס נאָך אַ פּאָר, וועלכע שלאָפען אויף די בריקלעך און איינס דאָס אַנדערע הויבט אָן אויסצופרעגען, וואָס דאָ איז. דער גערויש ווערט גרעסער און אַלע נעהמען זיך אָן מיט מוט; מען בעוואָפענט זיך מיט שטיינער און שטעקענס און אַ גאַנצע מחנה „סאָלדאַטען אין ווייסע קאָסטיומען" בעפאַלען דער משוגע׳נער. יענע מאַכט קולות מיט גוואַלדען, רייסט זיך קוים אַרויס פון זייערע הענד און ווערט ערגיץ פערשוואונדען.

עס פּראַלען זיך אויף לאָדענס מיט טהירען. דאָס שוואַרצע געזיל ווערט ווייס פון מענשען, די שטילקייט ווערט רוישיג. איינס פרעגט ביים אַנדערן: וואָס איז דאָ פאָרגעקומען? נאָר איצט קאָן שוין דאָ קיינער קיין ריכטיגען טאָלק ניט דערגעהן. איינס אויף דאָס אַנדערע שפּייט און שיט מיט שוואַרצע פינסטערע חלומות אויף קעפּ און הענד און פּיס.

VI.

די מויד.

זי איז אַ נידעריגע מיט אַ קײליכיגער כמעט האָרבאַטער פּלײצע, פון וואָס זי גײט תמיד אײנגעבויגען. דאָס פּנים איז תמיד שוואַרץ, פול מיט קלײנע שוואַרצע לעכעלעך, ווי נאָדעל־שטעך. אויגען יונגע, פלאַמענדיגע, שטעכעדיגע, טרויעריגע קו־קען תמיד, ווי בײ אַ ווילדען וואַלד־פויגעל, ווען מען כאַפּט איהם און מען ברענגט איהם אַרײן אין אַ שטוב. דאָס מויל איז שרעק־ליך ברײט, די אונטערשטע ליפּ — אַ גרויסע, אַ בלויע — שטעהט תמיד אָב, ווי בײ אַ פערד און ציטערט כסדר, אויף וואָס מ׳זאָגט, אַז זי הערט קײנמאָל ניט אויף צו שעלטען.

אַלע שמאָל־געסעלדיגע, פון גרוים ביז קלײן, קענען זי און דאָך קען זי קײנער ניט; מ׳ווײסט ניט ווער זי איז, פון וואַנען, וואו און ווען זי איז אָנגעקומען אַהער־צו. עפּיס אומבעמערקט האָט זי זיך אין די שמאָלע געסלעך בעוויזען, ווי זי וואָלט פּלוצים פון דער ערד אַרויסגעוואַקסען, אָדער פון אַלע שוואַרצע קללות און חרמות, וואָס ווערען דאָרטען טאָג־טעגליך אַרויסגעלאָזט, איז גע־וואָרען אַ צונויפשמעלצונג, עפּיס אַ געדיכטע שוואַרצע שטיק און ס׳האָט זיך מיט אַמאָל בעוויזען אין די שמאָלע געסלעך אין דער פאָרם פון אַ מענשען. און כאָטש קײנער קען זי ניט, דאָך ווײסען אַלע, אַז זי איז אַ מויד. פון וואַנען מ׳ווײסט עס — ווײסט קײ־נער ניט און דאָך זענען אַלע פעסט איבערצײגט אין דעם. און אַז ניט חתונה געהאַט — איז זעלבסטפערשטענדליך. „ניט קײן קינד און ניט קײן רינג“, קײן פרײנד, קײן שפור פון קײנעם ניט, נאָר

אײנע אַלײן אַ מויד, אַנ׳אָפּגעריסענע, אַנ׳אָפּגעשניטענע פון דער גאַנצער וועלט.

אז עס קלויבט זיך אַרײַן אַ נײַער שכן אין די שמאָלע געס־לעך, ווערט ער אַנדערש ניט קײן שמאָל־געסעל׳דיגער ביז ער זעהט ניט די מויד, און אַז ער זעהט זי, האָט ער שוין קײן מורא ניט פאַר קײן עין הרע, פאַר קײן קללה. דאָס איז פּונקט דאָס־זעלבע, וואָס אַז מען וויל זיך בעוואָרענען פון פּאָקען, שטעלט מען זיך פּאָקען.

וויפיעל זי איז אַלט — ווײסט קײנער ניט. אײנער זאָגט 50, אַ צווײטער — 60, אַ דריטער — 70, מען זאָגט זאָגאַר 80 אויך און — אַלע זענען גערעכט: מען קאָן איהר געבען אין אײן און דערוועלבער צײַט אי 50, אי 80 יאָהר, אַזאַ מין סאָרט פּנים איז עס.

תמיד, סײַ ווינטער, סײַ זומער, שבת און וואָך, טראָגט זי אײנע און דיזעלבע קלײדער. וויפיעל זי האָט זײ — געהט זי זײ אָנגעטהון, און פון אויבען אויף די אַקסעל אַ גרין בורנוסעל (מסתּמא אַמאָל שוואַרץ געוועזען); דאָס בורנוסעל געהט קײנמאָל ניט אַראָפּ פון איהר לײַב אפילו ווען זי עסט, ווען זי טהוט עפּיס אַנ׳אַר־בײַט, און בײַ־נאַכט דעקט זי זיך צו מיט דעם און דאָך איז דאָס בורנוסעל אין ערגיץ ניט צוריסען, ווי עס וואָלט אַ פער׳כשופ׳טעס געוועזען.

זינט זי וואוינט אין די שמאָלע געסלעך, האָט זי נאָך מיט קײנעם ניט גערעדט, און אַז מ׳געהט אַמאָל צו צו איהר און מ׳פרעגט איהר עפּיס, גיט זי אַ דרעה אויס דעם קאָפּ, גיט אַ קוק מיט די אויגען, ווי דער ווילדער פויגעל, וואָס האָט מורא אַז מ׳זאָל איהם עפּיס ניט טהון, און ענטפערט ניט.

אַז זי געהט אין גאַס, קוקט זי שטײף אַראָפּ אויף דער ערד, אַזוי שטײַף, ווי זי וואָלט גע׳זעהען עפּיס אַזעלכעס, וואָס קײ־נער זעהט ניט, און ווער עס געהט דורך, מוז אויך אַ קוק געבען אויף דער ערד, האָטש אַלע ווײסען שוין איהר טבע און מען זעהט, ווי זי געהט אויף שמוציגע, האַרטע שטײנער, אויף וועלכע ס׳איז גאָרניט פאַרהאַן.

געהן געהט זי טריט בײַ טריט, הינקט אַ ביסעלע אונטער, מיט אַ גראָבען שטעקען אין האַנד, נאָר פונ׳ם שטעקען זעהט מען

נאָר אַ שטיקעל, וואָס שטעקט פֿון אונטער'ן בורנוס אַרויס און עס דאַכט זיך, אַז זי געהט אויף דרײַ פֿיס.

יעדען טאָג קאָכט זי זיך אָב אין אַ קלײן טעפּעלע אַ יויך פֿון אַ פֿערטיל עוף און זי טרעט ניט אָב פֿון פּריפּעטשאָק ביז ס'ווערט פֿאַרטיג. און אויב ס'טרעפֿען זיך בײַ אײן פּריפּעטשאָק אַ פּאָר שכנות, שטופּט מען זי די אַהער, די אַהין און זי מאַכט געוואַלדען און ליאַרימט. אַ פּאָר מאָל האָט מען שוין איהר אָבגעטהון שפּיצלעך: אַ שוסטער האָט איהר אַרײַנגעוואָרפֿען אַ גאַנץ בינדטעל חזיר־האָהר אין טעפּעל אַרײַן, אַ סטאָליער — אַ גאַנצען קנויל סטרוזשקעס.

בעת'ן עסען בעהאַלט זי זיך, פֿערשטופּט זיך אין אַ ווינקעל, קײנער זאָל ניט זעהן: זי האָט מורא פֿאַר אַ'ן עין־הרע. זי וואָלט געקאָנט אויפֿעסען אַ גרעסער טעפּעל, ווי זי קאָכט, נאָר טאַקי מהאי טעמא קאָכט זי אַזאַ קלײנס, מען זאָל איהר קײן גוט אויג ניט געבען און זי בלײַבט נעביך תמיד הונגעריג נאָכ'ן מיטאָג. נאָר דערפֿאַר היט מען זיך אָבער פֿאַר איהר אויך; ווען זי געהט דורך און מען זיצט בײַם עסען, בלײַבט מען שטעהן מיט די ביסענס אין מויל און מען זאָגט איהר שטיל נאָך: זאַלץ דיר אין די אויגען, פּעפּער אין דער נאָז. און ניט נור, וואָס זי קאָן געבען אַ גוט אויג בײַם עסען, נאָר אויף וואָס עס פֿאַלט נור איהר קוק, מוז עפּיס געשעהן מיט דעם. אפֿילו אַז זי גיט אַ קוק אויף אַ כלי, מוז עס שוין צובראָכען ווערען. און פֿון דעם, וואָס פֿון איהרען אַ קוק ווערט ווינציגער פֿלײש אין טעפּעל — איז שוין אָבגערעדט. טאָמער גיט זי אַ קוק אויף אַ קינד, פֿאַלט עס באַלד אײַן, נאָר אַזוי ווי מ'ווײסט שוין, אַז דאָס איז דער מויד'ס אויג, לויפֿט מען באַלד צו חנה מלכה'ן, דער בעוואוסטער עין־הרע־שפּרעכערין אין די שמאָלע געסלעך, און חנה מלכה שפּרעכט און ס'צורײַסט איהר דאָס מויל. פֿון קײן עין־הרע־שפּרעכען געניצט ניט אַזוי חנה מלכה, ווי פֿון דער מויד'ס. זי דערקענט שוין אפֿילו, מ'דאַרף איהר גאָרניט זאָגען. זי חאַפּט אַמאָל אַלײן אָן: זאָגט מיר, זאָלט איהר מיר יאָהרען האָבען, צי האָט דאָס קינד ניט געחאַפּט פֿון דער מויד קײן גוט אויג? ענטפֿערט די מוטער פֿון קינד דערשראָקען: טאַקע פֿון איהר. און חנה מלכה געניצט ווײַטער, צועפּענט אַלע מאָל דאָס מויל און רעדט עפּיס ניט קײן

פערשטענדיגע, געהאַקטע ווערטער און די מאַמע פונ'ם קינד הויבט אויף און צו געניצען, אײנע פערמאַכט דאָס מויל, עפענט עס די צווייטע און ביידען גיסט זיך אַזש טרערען פון די אויגען. אַזאַ מין קראַמפט האָט עס דער מויד'ס עין-הרע.

יעדען טאָג נאָכ'ן עסען געהט זי ערגיץ אַוועק. וואוהין ווייסט מען נישט. מ'האָט איהר שוין געפרובט אַמאָל נאָכשפירען, נאָכגעהן טריט ביי טריט, נאָר זי האָט עס, ווייזט אויס, בעמערקט און האָט זיך אָנגעהויבען דרעהען דורך גאַסען און געסלעך און דער „שפּיאָן" איז מיעד געוואָרען זי נאָכצוגעהן.

אַזוי געהט זי טאָג-טעגליך, און אַלע מאָל ווען זי געהט, ווייזט מען מיט די פינגער: אָט געהט די מויד! און אַלע, וואָס בעגעגענען זי אויפ'ן וועג, זענען שוין פעסט, אַז זייער וועג וועט זיין אַ לא-יצלח'דיגער, אַז אַ גאַנצען טאָג וועט זיי געהן שלים-שלים-מזל און מען שפּייט איהר דריי מאָל נאָך: טפו, טפו, טפו!

ס'איז ניטאָ איין שטוב אין די שמאָלע געסלעך, וואו די מויד זאָל ניט האָבען געוואוינט. מעהר ווי אַ וואָך, העכסטענס צוויי, קאָן מען זי אין אַ דירה ניט האַלטען. אין קיין לייטישע שטוב וועט זי קיינער ניט אַריינלאָזען, אַם מייסטען — אין ערד-שטיבלעך ביי די גרעסטע קבצנים, וואָס לאַקאָמען זיך אויף איהרע צעהן גילדען דעם חודש. אינאיינעם שטעהט איהר ניט אָן צו וואוינען און אַזוי ווי פאַר צעהן גילדען אַ חודש קאָן זי קיין בעזונדער צימער ניט קריגען, האָט זי שוין איהר'ס אַנ'אייגענס אַ שפּאַניש וועגדטיל, מיט וועלכען זי שלעפט זיך פון איין דירה אין די אַנדערע און זי צוימט זיך אָב איהר שטיקעל, וואו מ'ווייזט איהר דאָרט אָן. די אייגציגע מעלה איהרע איז, וואָס זי זאָגט קיינמאָל ניט קיין חסרון אויף די דירות; עס אַרט איהר ניט — טרוקען, נאַס, ליכטיג, פינסטער; פערקעהרט, איהר איז אַ סך אַנגענעהמער צו וואוינען אין אַ פינסטערער דירה, ווי אין אַ ליכ-טיגער, ווייל זי קאָן עפּיס ניט ליידען, אַז מ'זעהט זי, אַז מ'קוקט אויף איהר. ביינאַכט צינדט זי קיינמאָל קיין פייער ניט אָן, נאָר זיצט אויפ'ן בעט אין דער פינסטער, זיצט אַזוי שטיל, ווי עס וואָלט דאָרט קיינער ניט געזעסען, זיצט אַזוי ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין, האַלב דרימלענדיג און האַלב וואַכענדיג און נאָכדעם

ערשט לעגט זי זיך שלאָפֿען און שלאָפֿט שפּעט אין טאָג אַריין.

אַלע ווייסען, אַז וואו די מויד וואוינט, מוז געשעהן עפּיס אַנ׳אומגליק און דאָך האָט זי נאָך קיין איין נאַכט אין דרויסען ניט גענעכטיגט; ווי מען וואַרפֿט זי אַרויס פֿון איין דירה, איז שוין דאָ אויף איהר אַ נייער בעלן, וואָס פֿערנעהמט זי מיט׳ן ביסעל בעבעכעס צו זיך, דאָס איז ניט נור מחמת די צעהן גילדען דעם חודש, נאָר מחמת אַ סך, אַ סך מעהר.

אַלע זענען פֿעסט איבערצייגט, אַז די מויד האָט געלד. חאָטש קיינער האָט ביי איהר קיין געלד ניט געזעהן, דאָך ווייסען אַלע, אַז זי האָט געלד. מ׳ווייסט ניט וויפֿיעל. איינער זאָגט מעהר, אַ צווייטער — ווינציגער. נאָר אַז זי האָט — אין דעם צווייפֿעלט קיינער ניט. מ׳ברעכט זיך די קעפּ, וואו זי האַלט דאָס געלד און ס׳איז אַ סברא, אַז אַ טייל, אַביסעל פֿונ׳ם געלד, מוז ליגען בעהאַלטען אין דעם בורנוסעל. פֿאַרוואָס דען האָט זי עס מורא אויף אַ מינוט אויסצוטהון? און אָט מיינט יעדער איינציגער, אַז זי וועט ביי איהם מאַכען אַ שטאַרב און איהם וועט בלייבען די ירושה. און כמעט אַלע, וויפֿיעל ס׳געפֿינען זיך מענשען אין די שמאָלע געסלעך, אין די ערגסטע מאָמענטען, ווען אַ יוד דאַרף אַ שטייגער חתונה מאַכען אַ טאָכטער און האָט ניט אַ גראָשען געלד, אָדער עס געהט צו ווינטער און די קינדער געהען באָרוועס און נאַקעט, אָדער אַ פֿאַר־פּסח און ס׳איז ניטאָ אויף קיין מצות — דערמאָהנט מען זיך אָן דער מויד און ס׳ווערט באַלד לייכטער אויפ׳ן האַרצען. און די מויד צו בעקומען איז גאָר פֿון די גרינגע זאַכען, מ׳דאַרף זיך נור דערוויסען, וואו זי וואוינט און אָבהיטען דעם מאָמענט, ווען מ׳וואַרפֿט איהר אין דרויסען אַרויס און נעהמען אויף זיך, אַז מ׳זאָל אַלץ ליידען פֿון איהר. און עס מאַכט זיך אפילו זעהר אָפֿט, אַז אַ צוויי דריי יודען אָדער ווייבער זאָלען שלעפּען די מויד יעדערער צו זיך און די שלעפּעריי ענדיגט זיך מיט קלעפּ און פּעטש. און צווישען זיי טרעפֿען זיך אַזעלכע, וואָס די מויד האָט שוין ביי זיי געוואוינט און זיי האָבען זי אַרויסגעוואָרפֿען, ווייל זי צו האַלטען נאָכדעם, ווי מען הערט זי איין מאָל שעלטען, איז אונמעגליך. אין די שמאָלע געסלעך זענען די ווייבער געוואוינט צו קללות, אַלע קאָנען שעלטען, נאָר אַזאַ מין שעלטען ווי איהרער איז, איז זעלטען ביי יודען. דער קול איה־

דער, מיט וועלכען זי שעלט, איז עפּיס גאָר אַנ'אַנדער קול, אַ ספּעציעלער שילט=קול; דוכט זיך, צו הערען נור דעם קול אָהן די קללות, וואָלט שוין אויך געהייסען געהערט שעלטען. אַזוי האָט זי אַ געוועהנליך קול, נאָר הויבט זי אָן צו שעלטען, אַזוי בייט ער זיך ביי איהר אום אויף אַזאַ שוואַרצען, טרויעריג=וויינענדיגען, און די קללות, אַזעלכע מאָדנע, ווערען אַזוי קונציג, ניט געטראַכט, צוגעפּאַסט איינס צו דאָס אַנדערע, קונציג, כמעט פּאָעטיש, און דערפּאַר, ווייזט אויס, מאַכען זיי אויף דעם צוהערער, ווער ער זאָל ניט זיין — ער מעג יאָ גלויבען און ניט גלויבען, אַז אַ קללה מוז מקוים ווערען — אַזאַ טיעפען, שוידערליכען איינדרוק. דאָס פּנים ווערט פון שוואַרץ געל, און אין די אויגען צעפּלאַמט זיך אַ גהינום=פייער, און די בלויע אונטערשטע ליפּ ווערט שוואַרץ, בעקומט אַנ'ערד=קאָליר, און זי טרייסעלט זיך פיבערהאַפט, און עס דאַכט זיך, אַז פון דער ליפּ שיטען זיך די קללות אַרויס, אַז די ליפּ איז ניט קיין געוועהנליכע, נאָר עפּיס אַ מין שוואַרצע ברייטע גראָבע קללה, און די, וועלכע הערען די קללות אויף זיך, שפּרינגען פון דער הויט אַרויס, מען וואַרפט זיך אויף איהר מיט די פויסטען; און זי שטעהט, גיט אפילו ניט קיין פינטעל מיט'ן אויג; זי וועט דאָס שעלטען ניט איבעררייסען, ווי אַ גוטער יוד שמונה=עשרה. און איהר רוהיגקייט שרעקט עפּיס, לאָזט ניט=צו צו זיך און מען לאָזט אויס דעם גאַנצען כעס צו איהרע בעבעכעס, וועלכע פליהען גלייך אין דרויסען אַרויס און זי שעלט, רייסט ניט איבער אין מיטען, אפילו די ערד זאָל זיך אונטער איהר שפּאַלטען.

און ווען זי ענדיגט דאָס שעלטען, געהט זי זיך פּאַמעליך פון שטוב אַרויס, שטעלט זיך דאָרטען אין דרויסען אַוועק נעבען איהרע זאַכען און שטעהט, מיט'ן בורנוסעל אויף די אַקסלען, און די ברייטע אַרבעל ריהרען זיך ניט, פּונקט ווי די הענד אונטער'ן בורנוסעל; און עס דאַכט זיך, אַז דאָס בורנוסעל איז עפּיס אויך אַ נפש, דאָס בורנוסעל איז ניט אויף אָנצוטהון, ניט אויף צו וואַרימען, נאָר דער מויד'ס אַ חבר'טע, וואָס האָט זיך אויפגעהאָנגען אויף איהר און האַלט זי אין איין האַלדזען און קושען און זיי זענען אַזוי צוגעפּאַסט איינס צו דאָס אַנדערע, אַז עס מאָלט זיך ניט, איינס זאָל קאָנען עקזיסטירען אָהן דעם צווייטען און יעדערער

בעזונדער, ווער ס'קען נור די מויד, אינטערעסירט זיך מיט'ן בורנוסעל, פונקט ווי מיט איהר. מ'האט פיינד דאס בורנוסעל ניט וועניגער, ווי מ'האט זי פיינד. מ'קוקט אויפ'ן בורנוסעל מיט דעמזעלבען אינטערעס, ווי מ'קוקט אויף איהר. און אז א יונגעל ווארפט איהר אמאל א שטיין, האט ער דאסזעלבע פערגניגען, אז ער טרעפט דעם בורנוסעל אין האנד אריין, פונקט ווי ער וואלט איהר אליין געטראפען...

לאנג קומט איהר קיינמאל ניט אויס צו שטעהן אין דרויסען, באלד קומט עמיצער און פערבעט איהר צו זיך און זי פרעגט ניט, רעדט ניט און הייסט נעהמען איהר בעליעבט שפאניש וועגדטיל, דאס אייזערנע, צודרעהטע בעטיל און א קנויל פון בעטגעוואנד. יענער לאזט זיך געהן, זי נאך — געהט מיט אזא מין רוהיגקייט, גלייך זי וואלט געוואוסט, וואוהין זי געהט. אויפ'ן וועג בעגעגענען איהר יונגלעך מיט געשרייען „הורא" און דער, וואס טראגט איהרע זאכען צו זיך אין דירה, ווערט אויף א מינוט איהר בעשיצער; ווארפט א פאר מאל די זאכען פון זיך אראב און לאזט זיך נאך דער חברה. און ס'וואלט איהם אויסגעקומען א סך מאל זיי נאכצויאגען, נאר צום דריטען מאל, ווען ער וויל ווידער ווארפען פון זיך די זאכען און זיי נאכיאגען, שטעלט זי איהם אב און זי אליין בלייבט אויך שטעהן און הויבט אן צו שעלטען. זי שעלט און די יונגלעך קרימען זיך, צודרעהען, צומאלען יעדעס ווארט און ווען זי ענדיגט דאס שעלטען, לאזען זיי זיך ווידער געהן און ניט ער, און ניט זי, שטעלען זיך שוין קיין איין מאל ניט אב, מען מעג זי שוין אפילו בעווארפען מיט שטיינער.

ווערט די מויד עפּים ניט געזונד, אזוי רופען זיך אב גוטעפריינד פון דער גאנצער וועלט. וויפיעל בעלי־בתים מיט בעלהבית'טעס זי האט געהאט, קומען כמעט אלע צו איהר געוואהר ווערען און מען ברענגט, ווער א מאראנץ, ווער א לימענע און אלע מיט אזעלכע פערזויערטע פאלשע פנימ'ער פרעגען, וואס איהר איז און ווינשען איהר א רפואה שלמה און מ'קוקט אויפ'ן בורנוסעל, מיט וועלכען זי ליעגט צוגערעקט, און מ'פרעגט זיך

אַליין שטיל פערגראָבען אין די געדאַנקען: „וואו ליעגט דאָ דאָס געלד? דאָ, ציי דאָרטען? און אפשר האָט זי גאָר ערגיץ עפּיס אַ מין געהיימע גרויסע קעשענע און דאָרטען ליעגען צוריבענע אַלטע „פּאַפּירלעך”, קאַטערינעס גאַנצע, און אפשר איז גאָר אָהן אַ קעשענע, נאָר אַזוי אַ בעהאַלטען שפּעלטיקעל ערגיץ אַראָב אָט־דאָ־אָ אין די פּאָלעס, אָט וואו ס'איז אַביסעל העכער, וואו ס'שטעהט אָב. און אַנ'אַנדערן דאַכט זיך, אַז ס'שטעהט גאָר אָב אויף אַנ'אַנדער אָרט, גאָר אויבען ביים אַקסעל. נאָר וואָס קומט זיי נעביך אַרויס? אודאי וועלען עס ירש'ענען ניט זיי, נאָר די, ביי וועלכע זי וואוינט איצט, ביי וועלכע זי וועט שטאַרבען. און מען פערגינט עס זיי געוויס נישט, דם שונאים איז מען זיי, אויף זיי איז עס אויסגעפאַלען דער גליקליכער גורל צו זיין איהרע יורשים! און מאַן און ווייב, ווען זיי קומען אַהיים, צוקריגען זיי זיך און צושעלטען זיך. זי זאָגט, אַז איבער איהם האָט זיך די מויד אַרויסגעקליבען און ער האָט טענות, אַז איבער איהר. געדאַרפט ליידען פון איהר, ניט שטופּען זי פון פּריפּעטשאָק. און די שטוב־מענשען, ביי וועלכע זי ליעגט קראַנק, זענען גליקליך, איבער־גליקליך. מען געהט אַרום איהר, ווי אַרום אַנ'אייגענער מוטער, מען לעגט זיך פאַר איהר אין דער לענג און אין דער ברייט, מען טראָגט איהר צו טהיי, מילך, טאַקע אייגענע, אָבגעריסענע פון קינד'ס מיילעכיל. און די גאַנצע שטוב ווערט פערלאָזט, אָנגעוואָרפען, בעקומט אַנ'ערב־יום־טוב'דיג אויסזעהן.

נאָר הויבט אָן די מויד צו זיך קומען, אַזוי לאָזען מאַן און ווייב די נעז אַראָב. זיי שעמען זיך איינער דעם צווייטען צו קוקען אין די אויגען אַריין. וואָס פאַר אַ פּלענער זענען געווען ביי זיי, וואָס מען וועט טהון מיט'ן געלד, און וואָס פאַר אַ פאַנטאַזיעס האָבען זיך זיי געחלומ'ט, אַז זיי שעמען זיך נעביך אפילו דערצעהלען איינער דעם אַנדערן! און דאָ גאָר וואַרפט די מויד די פּיס פון בעט אַראָב און זיצט שוין. און מערקווירדיג: די מויד ווערט זעהר אָפט שלאַף און מען ווייסט, אַז זי ליעגט אָב אַ פּאָר טעג און ווערט געזונד. דאָך יעדעס מאָל, ווען זי ווערט שלאַף, גלויבט מען, אַז זי וועט שטאַרבען. און זיי טהוט באַנג די בימלעך מילך, און זיי פערדריסט, וואָס זיי זענען אַרום איהר געגאַנגען און זי בעדיענט, און זיי שטעהען צו צו איהר מיט טענות, זי

זאָל בעצאָהלען, און זי געפינט אפילו ניט פּאַר נויטיג צו ענטפערן. זיצט מיט'ן בורנוסעל אויף די אַקסעל, עטעמט שווער און קוקט אַראָב אויף דער ערד, און די „מאָהנערס" ווערען שרעקליך אויפגערעגט, שפּרינגען צו צו איהר און גיבען אַ ריס פון איהר דאָס בורנוסעל; צועפענט זי דאָס גרויסע שוואַרצע מויל און הויבט אָן, אין איין אָטעם, אויף אַ משונה'דיגען קול, צו שרייען גוואַלד, און וואָס אַ מאָל — העכער און העכער מיט'ן גאַנצען האַרצען, און אין איין מינוט ווערט די גאַנצע שטוב בעלאַגערט פון אַ רוישענדער, געדיכט-שוואַרצער מאַסע.

VII

אַ געהאַנגענער.

די בוידעם-שטיבלעך ווערען זעלטען-ווען פאַרטיג מיט די הייזער צוזאַמען; זיי שטעהען אָב אַ יאָהר, צוויי, דריי, און אָפט מעהר אויך, ביז מ'מאַכט זיי פאַר שטיבלעך. אָבער בויען בויען זיך אַלע הייזער מיט בוידעם-שטיבלעך, סיידען גאָר די אַלטע הייזער, וואָס האָבען זיך געבויט גאָר פאַרצייטען, האָבען קיין בוידעם-שטיבלעך ניט. אָבער אויך אַרום אָט די הייזער קאָן מען זעהען יעדען שבת, זומער אין דער-פריה, אַרומגעהן אַ פאָר יודען אין אונטערשטע ווייסע הויזען, מיט הוילע פיס אין קאַלאָשען, מי'טן שוואַרצען אַלטען מאַנטעל און צוקאָשמעטע שלאָף-היטלען, און טראַכטען און פלאַנעווען, ווי אַזוי דאָ אויך צו-צומאַכען אַ בוידעם-שטיבעל. אַ בוידעם-שטיבעל איז אין די שמאָלע געסלעך אַ גרויס חשיבות, דאָס איז עפּיס מעשה גאָרן, און אַ גאָרן האָט דאָך נור אַ מויער און אַ מויער איז די ערשטע פאַנטאַזיע, וועלכע קאָן אַמאָל אַריינפאַלען אַ שמאָל-געסעל'דיגען. די שמאָל-געסעל'דיגע זענען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, גרויסע קבצנים און דערלעבען קוים, ווי עס ווערט ניר די שטוב מיט ווענט אַרומגעוואָרפען, אַריינחאַפּען זיך אין שטוב אַריין, און דאָס בוידעם-שטיבעל, אויף וויפיעל עס איז חשוב, בלייבט עס דאָך פאָרט עפּיס אַזוי ווי איבעריג און מ'וואַרט מיט דעם, „ביז גאָט וועט העלפען“.

דערוויל בלייבט עס אַ בוידעם, אַ שענער, ליכטיגער בוידעם מיט דריי גרויסע לעכער פון פאָרענט, צוויי אויף פענסטער און די דריטע לאָך אין מיטען, אַביסעל לענגער און שמעלער, ווי

יענע צוויי; דאָס, זעהט מען, איז אַ טהיר, כאָטש אפילו זעהר אַ שמאָל טהירעל, נור פאַר אַ קליין, דאַר מענשעל דורכצוגעהן. הינטען, וואו עס ענדיגט זיך די לאָך פון דער טהיר, שטעקען פון דער וואַנד אַרויס דריי שטיקער באַלקען, וועלכע וואַרטען אויף אַ בריקעל און ווערען נעבּיך צושפּאָלטען פון דער זון און פון דער פרייער לופט.

דאָרטען שטעהט אַ בוידעם־שטיבעל, וואָס קיינער וויל עס ניט אָנזעהן.

צוריק מיט אַ פּאָר יאָהר, ווען דאָס בוידעם־שטיבעל איז נאָך אַ פּראָסטער בוידעם געווען, האָט זיך דאָרט אַ יוד געהאַנגען, דעם געהאַנגענעם האָבען אַלע געקענט: דאָס איז געווען אַ קליין, פּיצעל יודעל מיט אַ לאַנגער און ברייטער באָרד, וואָס האָט גאָר ניט געפּאַסט פאַר זיין וואוקס און דערפאַר האָט ער געהאַט עפּיס אַ מין משונה'דיג אויסזעהן. דאָס קליינע יודעל האָט געהאַט אַ לאַנגע ווייב מיט פיער קינדער, צוויי זענען געווען אין איהם געראָטען, און צוויי — אין דעם ווייב.

פאַרוואָס ער האָט זיך געהאָנגען, איז עד היום געבליבען אַ סוד פאַר די שמאָלע געסלעך, — וואָס ס'טרעפט זעהר זעלטען די שמאָלע געסלעך האָבען אין זיך די מעלה, אַז זיי דערוויסען זיך אַלצדינג; זיי דערוויסען זיך אַזעלכע זאַכען, וואָס קיין מויל האָט ניט גערעדט און ניט געזאָגט. די טיעפסטע, די געהיימטע זאַכען דערוויסען זיי זיך. אָבער פאַרוואָס דאָס יודעל האָט זיך געהאָנגען — ווערט שוין אויף אייביג בלייבען פאַר זיי אַ סוד, עפּיס אַ מין טיעף פערגראָבענער, שוואַרצער סוד. מ'ווייסט, אַז ער איז תמיד געווען אַ שטילער, אַ שווייגעדיגער און זעהר טרויעריג, וואָס האָט אויך זעהר ניט געפּאַסט פאַר זיין פיגור. אַ קליין יודעל בעדאַרף זיין אַלץ: אַ קאַטאָוועס־טרייבער, אַ ווערטיל־זאָגער, דאַרף זיין מיט יעדען יונגעל „פּאָן־בּראַט"; דאַרף זיך לאָזען צופּען די באָרד, נור דאָס יודעל איז פּונקט געווען דער היפך: ווען עס איז צוגעקומען צו איהם אַ ווייסער־חברה'ניק און האָט נור פון דערווייטען אויסגעצויגען די האַנד מיט צוויי פינגערלעך, ווי אויף אָנצונעהמען איהם ביים שפּיץ באָרד, איז ער שוין אַרויס פון די כלים, און וואָס האָבען נאָך יונגעלעך אַזוי ליעב, ווי אָנצונעהמען ביים באָרד אַ יודעל, וואָס איז איין גרויס מיט זיי, און ווער

שמועסט נאָך זײַן באָרד, אַזאַ גרויסע און אַזאַ געלע, וואָס זעהט אויס ממש, ווי אמת־גוטער טאַבאַק. מ׳ווייסט אויך, אַז ער איז געווען אַ גרויסער אביון, און אַז ער פלעגט זיך כסדר קריגען מיט זײַן לאַנגען ווײַב און איז שוין אַמאָל בײַ־נאַכט געווען נעבען איהר מיט אַ מעסער.

אַ שרעקליך בייז יודעל געווען.

אַ טאָג פאַר׳ן הענגען זיך האָט ער געגט דאָס ווײַב און אויך עפּיס אַזוי מאָדנע: דאָס ווײַב דערצעהלט, אַז ער איז דעם טאָג אויפגעשטאַנען גאַנץ פריה, האָט זיך אָנגעטהון די שבת׳דיגע קאַפּאָטע, אויסגעשמירט די שטיוועל מיט זשעגעכץ און אפשר צוויי שעה געקעמט די באָרד נאָכ׳ן וואַשען. נאָכדעם האָט ער איהר געהייסען אויפשטעהן, געהייסען אָנטהון דאָס שבת׳דיגע קליידעל מיט דער שבת׳דיגער פאַטשיילע, וואָס זי האָט איהם געוועהנליך ניט געפאָלגט. נאָכדעם, האָט ער געהייסען זײַנע קינדער, דאָס הייסט, די צוויי, וועלכע זענען געווען געראָטען אין איהם, זיי זאָלען זיך אויך אָנטהון שבת׳דיג. און נאָכ׳ן טהיי האָט ער געזאָגט צו איהר: „קום!“ האָט זי געפרעגט: „וואוהין?“ האָט ער געזאָגט: „זיך גט׳ן“. זי האָט געמיינט, אַז ער לאַכט דאָס, און אַזוי, ווי זי האָט זיך דאַמאָלס געוואונדערט, אַזוי וואונדערט זי זיך נאָך עד היום: נאָך וואָס האָט ער זי בעדאַרפט גט׳ן, אין דער צײַט, ווען ער האָט שוין פעסט געוואוסט, אַז ער וועט זיך אויף מאָרגען הענגען. זי פערשטעהט עס ניט, נור די שמאָלע געסלעך פערשטעהען עס דוקא יאָ: אַרום איהר האָט זיך געדרעהט אַ לאַנגער, געזונדטער בעל־עגלה, און דער בעל־עגלה, האָט ער געוואוסט, איז אַ כהן און אַ כהן טאָר דאָך קיין גרושה ניט נעהמען, און הענגען זיך האָט ער שוין, ווײַזט אויס, לאַנג געקלערט, האָט ער זיי ניט פערגונען, זיי זאָלען בײדע חתונה האָבען. דער כהן דרעהט זיך נאָך עד היום אַרום איהר, געוועהנליך, בשתיקה; אָבער מ׳ווייסט — די שמאָלע געסלעך ווייסען אַלצדינג.

אויף מאָרגען נאָכ׳ן גט׳ן זיך איז ער ניט געוואָרען. אין אַ טאָג אַרום נאָכ׳ן ניט־ווערען האָט זיך אין איינעם פון די שמאָלע געסלעך (ניט אויף דעם, וואו ער האָט געוואוינט) עפּיס אַ מין ריח אָנגעהויבען צו שפּירען, אַזאַ מאוס׳ער ריח, ווי עס טרעפט זעהר אָפט אין די שמאָלע געסלעך. און די שמאָל־געסעלדיגע האָט עס,

179958

געוועהנליך, ניט אָנגעהויבען צו אַרען. דאָרטען קאָן אָבליִעגען אַ
גע׳פגר׳טע קאַץ, אָדער אַ הונד, אַ פּאָר וואָכען און קיינער זאָל
די פּגירה ניט אָברוימען. ווען די קאַץ איז נאָך פריש, טראָגען
זי די ווייסע=חברה אַרום אויף שטעקלעך און שרייען „צדקה תציל
ממות“, נאָר אַז זי ווערט שוין שטאַרק ניט פריש, לאָזט מען זי
צורוה, „ליעגט זי זיך בשלום אויף איהר געלעגער“ און גאַנצע=
בערג ווערים גריבלען זיך אין איהר און עס דוכט אַ ביסעל פון
ווייטען, אַז די קאַץ ריהרט זיך, הויבט דעם בויך.

אויפ׳ן צווייטען טאָג האָט זיך דער מאוס׳ער ריח געשטאַרקט
און די שמאָל=געסעלדיגע האָבען שוין אָנגעהויבען קנייטשען די נע=
זער און פרעגען איינער דעם אַנדערן, וואָס שפּירט זיך דאָ עפּיס
אַזוי, ווי נבלה? און אויפ׳ן דריטען טאָג איז שוין אונמעגליך געווען
דורכצוגעהן דאָס געסעל.

דאָס איז געווען סאַמע אין די גרעסטע היצען. די זון איז
גאַנץ פריה צוגעקומען צו די בוידעמער און האָט פון דאָרטען ניט
אָבגעטראָטען ביז פאַר=נאַכט. און ווי אויף אַלע בוידעמער, אַזוי
אויך אויף דעם בוידעם, וואו דער געהאַנגענער איז געהאַנגען. די
זון האָט איהם געוואַרימט, געשטאָכען מיט די הייסע שטראַהלען,
ווי מיט אָנגעברענטע שפּיזלען, און דער געהאַנגענער איז זיך רוהיג
געהאַנגען, אַזוי רוהיג, אַזוי שטיל, גלייך ווי ער וואָלט אין דער
לופטען שמונה=עשרה געשטאַנען, אָדער גאָר, ווי ער וואָלט זיך
געלאָזט פליהען אין הימעל אַריין און איז דאָ אונטער אַ באַלקען
פערגליווערט געוואָרען, מיט אַ פערריסענעם קאָפּ, מיט אַ לאַנגען,
דין=אויסגעצויגענעם האַלז, מיט אַרויסגעקראָכענע אויגען און מיט
אַ לאַנגער שוואַרצער צונג, וואָס האָט אַרויסגעשטעקט פון אַ גרוי=
סער, ברייטער, שוואַרצער לאָך מיט ווייסע צייהן. און ווען די
זון איז אַוועק, איז זיך, ווי אויף אַלע בוידעמער, צוגעפאַלען די
נאַכט, אַ נאַכט, ווי אַלע זומערדיגע נעכט אין די שמאָלע געס=
לעך: שטילע, דושנע און פערגליווערטע נעכט, אָהן אַ טראָפּען
לופט צו׳ם עטעמען.

און די דריי נעכט, וואָס דער געהאַנגענער איז דאָרט
אויבען אויפ׳ן בוידעם געהאַנגען, איינגעהילט אין אַ געדיכטער,
טרויעריגער בוידעם=פינסטערניש, זענען נאָך ערגער פון אַלע נעכט
געווען. דאָס זענען ניט קיין נעכט געווען, נור אַ שוואַרצע, גרויסע

נבלה האָט זיך, נאָך די שטיקענדע טעג, אין די געסלעך צעשפּרייט, און טויטערהייד איז זי מיט הונדערטער שוואַרצע, קליינע לאַפּקעלעך אין די נעזער געקראָכֿען, האָט די העלזער געוואָרגען; אַ סך, וואָס שלאָפֿען זומער אויף די בריקלעך, האָבען געמוזט אין די הייזער שלאָפֿען, אָבער אין די הייזער איז זי אויך געקראָכֿען, דורך שפּאַרונעס זיך דורכגעשפּאַרט.

מענשען האָבען ניט געוואוסט, וואָס דאָס איז, אָבער הינט האָבען יאָ געוואוסט; נאָך דעם ערשטען טאָג האָבען זיי עס דערשפּירט און האָבען זיך אָנגעהויבען אַרומצודרעהען מחנות־ווייז, און ביי־נאַכֿט איז שוין גאָר געווען פֿרעהליך; מען האָט זיך געשפּיעלט און געשלאָגען אָדער גאָר זיך צונויפגענומען כתות־ווייז און שטיל און טרויעריג אַרומגעשמעקט איינס דאָס אַנדערע, און איז ערגיץ־וואו אין דעם געסיל אין אַ שטוב אַ הינדטעל געווען, האָט עס גאַנצע נעכֿט אין איהר געשקראָבעט, זיך געבעטען, דאָס מיט אַ בייזען, דאָס מיט אַ דין טרויעריגען קוויטש, מען זאָל עס אַרויסלאָזען און מ׳האָט עס געמוזט צוליעב טהון; ס׳איז גלייך צו צו אַלע הינד, מען האָט זיך שטיל, אויף שטום־לשון, מיט אויפגעשטעלטע, וואַרפֿענדיגע ווידלען, עפּיס איבערגעגעבען. נאָכֿדעם זענען זיי זיך צוגאַנגען, איינער האָט אָן צווייטען פֿערגעסען און יעדערער בעזונדער האָט אָנגעהויבען אַרומצושמעקען די לופֿט, געקוקט מיט דורשטיג־ברענענדיגע אויגען, פֿעררייסען דעם קאָפּ אַרויף, צו׳ם בוידעם־צו. נור אָט האָט איינער, ווייזט אויס פֿון אומגעדולד פֿאַר גרויס הונגער, זיך צעוואָיעט, ממש צעוויינט זיך מיט אַ פֿעררייסענער מאָרדע צום בוידעם אַרויף. אָבער שטום, מיט אַנ׳עקשנות, האָבען די דריי שוואַרצע לעכֿער פֿון בוידעם אַראָבגעקוקט און געדולכט האָט זיך, אַז פֿון בוידעם קוקט אַ בעזונדערע נאַכֿט אַרויס, עפּיס אַ בעזונדערע שטיק נאַכֿט, אַ געדיכֿטע, אַ שוואַרצע, וואָס קאָן זיך נור געפֿינען מיט אַ געהאַנגענעם אויף אַ בוידעם.

פֿון צייט צו צייט האָט זיך ערגיץ פֿון אַ שטוב אַ ווייסע פֿיגור בעוויזען, האָט אָנגעשריען אויף די הינד, אַ ציטערדיגען „פֿאַשאָל וואָן״ אַרויסגעזאָגט און איז צוריק אין שטוב אַריין.

אויפ׳ן פֿירטען טאָג גאַנץ פֿריה איז די זאַך קלאָר געוואָרען. אין די שמאָלע געסליך איז געוואָרען אַ קאָכֿעניש, אַ לויפֿעריי פֿון

אַלע זייטען און די, וואָס האָבען נאָך ניט געוואוסט, זענען צושראָקענע פון די הייזער אַרויס און געפרעגט: „וואָס לויפט מען?“ האָט מען געענטפערט: „אַ געהאַנגענער“, — אַ קורצער און אַ שרעקליכער ענטפער. און געדוכט האָט זיך, אַז דער ענטפער איז פון דער הוילער לופט אַרויס, גלייך ווי די לופט, די שטיקענדע לופט, האָט ענדליך צו וויסען געגעבען — וויַיל זי אַליין האָט שוין דעם ריח ניט געקאָנט אַריבערטראָגען, און גלייך ווי זי אַליין וואָלט שוין אָהן אָטעם געבליבען און זיך אַוועקגעלעגט אַ פערשמאַכטע, אַ טרויעריגע, און קוים סאָפּענדיג געענטפערט:

אַ געהאַנגענער! אַ געהאַנגענער!...

און אַלע, גרויס און קליין, יונג און אַלט, זענען געלאָפען, גלייך ווי דאָס פּשוט'ע און דאָך געהיים־שרעקליכע וואָרט וואָלט זיי געצויגען אַהין, צו יענעם בוידעם, צו יענער שטוב, וואו דער געהאַנגענער געפינט זיך. אַלע זענען געלאָפען מיט אַזעלכע דורשטיגע, ברענענדיגע אויגען, מיט פערזאָרגטע, נייגיריגע פּנים'ער.

און עס איז געוואַקסען אַ ים פון קעפּ, ער איז געוואַקסען און האָט זיך פון מינוט צו מינוט אַלץ ברייטער און ברייטער צושפּרייט. טויזענדער היטלען האָבען זיך אַזוי שטיל בעוועגט און געדרעהט, ווי אָהן אַ שום זין, הין און צוריק און געדוכט האָט זיך, אַז זיי שווימען אויף אַ שטיל, נאָר משוגע־דרעהענדיג וואַסער, און די לופט איז דאָרטען נאָך אונערטרעגליכער געוואָרען, עפּיס אַ מין מיאוס'ע, פערקרימטע ניט־צופריעדענקייט האָט זיך ביי אַלעמען אויף די פערשוויצטע פּנים'ער צוגאָסען; איינער האָט דעם צווייטען ניט געקאָנט ליידען און אַלע האָבען געקוקט אַהין אַרויף צו די דריי גרויסע בוידעם־לעכער, וועלכע האָבען, דוכט זיך, אַנדערש אויסגעזעהן, ווי אַנדערע בוידעמער.

און דער עולם איז געוואַקסען ווי אַ שטיל, טרויעריג, שוואַרץ וואַסער, וואָס גיסט זיך פון ערגיץ, וואַקסט פון מינוט צו מינוט און מען ווייסט ניט פון וואַנען. פון צייט צו צייט האָט זיך דערהערט עפּיס אַ מין געשריי, אַ געוויין פון אַ קינד, אַ קוויטש פון אַ מיידעל, אַ גראָבער באַס פון אַ מאַנסביל, אַ קללה פון אַ יודענע און דאָס האָט זיך אַלץ עפטער און עפטער אָנגעהויבען איבער'חזר'ן. געזונדטע יונגען האָבען געלאָזט זייערע עלענבויגענס

אין גאנג. חברה גנבים האָבען אָנגעהויבען צו שלעפּען פון די קעשענעס זייגערלעך מיט בייטעלעך און וועלכעס מיידעל עס האָט געהאַט אַ שענעם גרויסען צאָפּ, איז ער פלינק אָבגעשניטען געוואָרען. און אויבען איבער די אַלע קעפּ, איבער אַלצדינג, וואָס דאָ האָט זיך געטהון, האָט זיך די זון געשיינט; פריי און ברייט איז זי אין טיפען, ווייטען, בלויען הימעל געשטאַנען און האָט עפּיס ווי אויף צו־להכעיס, עפּיס ווי אַלע וואָלטען איהר נמאס געווען, געברענט איבער די קעפּ, געקלאַפּט מיט היץ און צו דער מאוס'ער, עקעלהאַפטער נבלה־לופט האָט זיך נאָך אַ ריח פון שוויים צוגעמישט, אַ ריח פון צופּאַרעטע, פערשוויצטע קערפּער.

פּלוצים:

— ראַזאָידים!!!

אין דעם ים שוואַרצע היטלען האָט זיך אַ שורה ווייסע אַריינגעשניטען, איין היטעל איז נאָך דעם אַנדערן נאָכגעשוואוּמען, אַזוי פריי, ווי געגנז אויפ'ן וואַסער.

מען האָט זיך אָנגעשטויסען:

ס'איז פּאָליציי.

איינער האָט אָן דעם צווייטען פערגעסען און באַלד איז אין איין מינוט ביי אַלעמען אַ שרעקליכער נייגיריגער געדאַנק געבוירען געוואָרען:

אָט באַלד וועט מען דערזעהן דעם געהאַנגענעם.

און דער גאַנצער ים שוואַרצע קעפּ איז אויף אַ פּאָר מינוט פערגליווערט געוואָרען אין ערוואַרטונג און אין דערזועלבער צייט האָט זיך עפּיס אַ מין שטאַרקער ריח דערשפּירט, אַ ריח פון קאַרבאָל און פון נאָך פערשיעדענע שטאַרקייטען, וועלכע האָבען זיך שאַרף און האַסטיג אין די נעזער אַריינגעשניטען, די הערצער פערחאַפּט, און אין די אויגען האָבען זיך טרערען געשטעלט.

דורך דעם לאַנגען און שמאָלען בוידעם־לאָך האָט ער זיך בעוויזען, מיט אַ לאַנגער אַרויסגעשטעקטער צונג. מען האָט איהם ניט דערקענט: צוויי מאָל אַזוי פיעל לענגער געוואָרען, אַ לאַנגער האַלז, ווי ביי אַ לעבער, און די אויגען אַרויסגעשטאַרטע, גרויסע, האָבען אויסגעזעהן, ווי שטיקער רויג (איקרע) פון אַ הערינג.

און אויף שטריק האָט מען איהם אַראָבגעלאָזט, גלייך ווי

דאָס וואָלט גאָר קיין מענש ניט געווען, נור אַ בהמה אַ געפּגר'טע.

אין דערזעלבער צייט, ווען מען האָט פון אויבען דעם געהאַנגענעם אָנגעהויבען אַראָבצולאָזען, האָבען זיך פלוצים פון די קעפּ אַרוים צוויי הענד מיט צוויי שווערדען אויפגעהויבען, וועלכע האָבען זיך געדרעהט און זיך געוואָרפען אויף רעכטס און אויף לינקס. דער ים האָט זיך צושפּיעלט און צעוויעגט, און קוויטשען, געשרייען מיט גוואַלדען האָבען די הייסע, מאוס'ע לופט אָנגעפילט. דער שוואַרצער ים האָט זיך אין לאַנגע, ברייטע חוואַליעס צוגאָסען אין אַלע זייטען, און געדוכט האָט זיך, אַז אין דער ליכטיגער, היים־ברענענדיגער לופט האָט זיך פלוצים אַ מין חוואַליע אַריינגעריסען; פון דאָרטען, פון בוידעם, איז זי אַראָב, האָט ניט געוואָלט בלייבען אָהן געהאַנגענעם, האָט זיך דאָרטען אויפ'ן בוידעם פאַר די ווייסע היטלען מיט די ווייסע מונדירען דערשראָקען. און דער געהאַנגענער, וועלכער האָט ניט געהאַט קיין אויסזעהן פון קיין מענש, נור פון עפּים אַ מין פערזעהעניש, ווי אַ מפיל פון די שוואַרצע, שטיקענדיגע נעכט, האָט זיך פאַמעליך ביי דער וואַנט געריקט, פאַמעליך־פאַמעליך, ווי ער וואָלט מורא האָבען אַראָבצופאַלען און לעבעדיג ווערען. און ווען ער איז שוין גאַנץ נאָהנט געווען ביי דער ערד, האָבען איהם ערשט דאָס ווייב און די קינדער דערקענט — דערקענט ניט אָן פּנים, נאָר אָן די אויסגעשמירטע שטיוועל און אָן דער שבת'דיגער קאַפּאָטע.

— — — — — — — — — — — — — — — —

און עד היום דרעהט זיך נעביך דער בעל־הבית פון דער שטוב אַרום, קוקט פערזאָרגט אויף זיין בוידעם־שטיבעל: אַזוי פיעל געלד אַריינגעלעגט, אַזוי פיעל האָרעוואַניע, — און ער שעלט דעם געהאַנגענעם, שעלט איהם מיט שוואַרצע, טייוועלשע קללות.

VIII

אַ מזיק.

אין אַ ווינטער־נאַכט, נאָך האַלבער נאַכט איז עס געבוירען געוואָרען. אַ שטאַרקער ווינט האָט דעמאָלט די לאָדען געריסען, אין קוימען געהודעט.

און דעמאָלט, ווען דער ווינט האָט דעם לאָדען געריסען און אין קוימען געהודעט, איז דאָס קינד אויף דער וועלט אַרויס, מיט אַ געזונטען קוויטש און מיט דריי ווייסע ציינער פון פאָרענט...

ביי אַ יונג פּאָר־פאָלק האָט עס געטראָפען, דאָס ערשטע קינד געווען. אין שטוב האָט זיך דעמאָלט געפונען די באָבע, דער קימפּעטאָרינס מוטער און דער קימפּעטאָרינס מאַן. און ווען די באָבע מיט דער קימפּעטאָרינס מוטער האָבען דאָס קינד מיט די ציינער דערזעהן, זענען זיי טויט־בלאַס געבליבען, האָבען דערשראָקען זיך צוגעקוקט, און די באָבע האָט פלינק דער קימפּעטאָרינס מאַן אַ וואונק געגעבען. ער איז צו, און אַלע דריי האָבען זיך גנבה'ש איבערגעקוקט מיט צושראָקענע אויגען, ביז די קימפּעטאָרין האָט עפּעס בעמערקט און האָט זיך געהייסען דאָס קינד ווייזען.

זי איז אין אַ טויט־חלשות געפאַלען. מען האָט זי קוים אָבגעמונטערט.

און געוואָרפען האָט עס מיט אַלעמען אַ צאָהן אָן אַ צאָהן. אַלעמען האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס קינד וועט באַלד אָנהויבען רעדען אויך...

און ווען די נאַכט, די שטורמישע נאַכט, איז אַוועק, און דער שטילער טרויעריגער ווינטער־טאָג איז אָנגעקומען, איז די שטוב בעלאַגערט געוואָרען. גרויס און קליין, אַלט און יונג האָבען זיך אין די פענסטער אַריין געשטופּט. ווי שדים, ווי ניט גוטע, האָבען זיך שוואַרצע, קליינע און גרויסע פיגורען צו די פענסטער געריסען, ווי אויף אַ בייז וואונדער איז מען זיך צונויפגעלאָפען. און אין שטוב איז דעם טאָג פול מיט אייגענע געווען. און פון די „אייגענע" איז אַלע מאָל אַרויסגעשפּרונגען איינער מיט אַ פערשוויצט רויט פּנים און האָט צאָרענדיג די פרעמדע צוטריבען, נאָר ווי ער איז אין שטוב אַריין, זענען זיי שוין צוריק געשטאַנען; איז אין אַ פּאָר מינוט אַרום אַנ׳אַנדערער אַרויס און האָט די לאָדען צוגעמאַכט, האָט מען זיי געעפענט, — און נאַכט מיט טאָג האָבען זיך דעמאָלט אין שטוב, ווי אין בעהעלטעניש געשפּיעלט, און די נאַכט מיט׳ן טאָג זענען איינס פאַר דאָס אַנדערע שרעקליכער געווען.

און מעהרער האָט מען אין דרויסען ניט געהערט, נאָר:

— אַ קינד מיט צייהן איז געבוירען געוואָרען! אַ קינד מיט צייהן!...

און אין שטוב די אייגענע האָבען מעהר גאָרניט געטראַכט:

— אַ קינד מיט צייהן! אַ קינד מיט צייהן!...

— דאָס האָט געמוזט עפּעס אַ מזיק געבוירען ווערען, אַ מזיק! — האָט מען אינדרויסען צווישען זיך גערעדט...

און אין שטוב האָט מען דאָס זעלבע געטראַכט:

— אַ מזיק געבוירען געוואָרען, אַ מזיק!...

און דעמאָלט האָט אַ גאַנצען טאָג אַ לאָמפּ געברענט, און געדאַכט האָט זיך, אַז די גרויסע שוואַרצע שטורם־נאַכט האָט דאָ אַנ׳אויג איבערגעלאָזט, אַ רויט ברענענדיג אויג...

אַ פּאָר חדשים זענען די עלטערן פון קינד גאַנצע טעג אין שטוב געזעסען, האָבען זיך געשעמט אינדרויסען צו ווייזען. און צווישען זיך האָט דאָס פּאָר־פאָלק גאָרניט גערעדט פון דעם קינד,

און גערעדט האָט מען אַזעלכעס, וואָס מען האָט שוין געמוזט רע־דען, און רעדענדיג, האָט איינס אויף דאָס אַנדערע געקוקט, גע־קוקט און געטראַכט, אַז אונטער די פּשוט׳ע ווערטער ליגט עפּעס־וואָס בעהאַלטען, און וועגען די צייהגדלעך האָבען טאַטע־מאַמע גאָרניט גערעדט, ניט דערמאָהנט אפילו. און דאָס ניט רעדען איז נאָך אַ סך ערגער געווען, ווי זיי וואָלטען יאָ גערעדט. איינער האָט געוואָלט וויסען, וואָס דער צווייטער טראַכט וועגען דעם, און אַז ביידע טראַכטען דערפון, האָבען זיי גאַנץ גוט געוואוסט. זיי האָבען עס אין קוק איינער אין אַנדערען דערקענט.

און ביידע האָבען זיך אַרומגעטראָגען מיט שוואַרצע, שווערע געדאַנקען:

— ווער ווייס, וואָס פון דעם קינד וועט אויסוואַקסען?...

און געוואַקסען איז דאָס קינד אַ פּרייליכס, אַ לעבעדיגס. נאָר די עלטער׳ן האָבען עס ניט אָנגענומען פאַר קיין גוטען סימן: עפּעס צופיעל לאַכט עס, צופיעל קאָמאַנדעוועט עס.

בשום אופן האָט זיך עס ניט געלאָזט וויקלען — דאָ האָט עס אַרויסגעוואָרפען אַ פּיסעל, דאָ אַ הענדטעל, און איין שכנה, וועלכע איז געווען אַנ׳אָפּטע אַריינגעהערין אַהינצו און האָט די יונגע מוטער געלערנט, ווי צו וויקלען דאָס קינד, איז ניט איינמאָל בייז געוואָרען און געזאָגט:

— וועה איז מיר! ס׳איז דאָך גאָר עפּעס אַ מזיק ניט קיין קינד!

טאַטע־מאַמע האָבען זיך מיט בליקען געטראָפען, מיט טרוי־עריגע בליקען. די שכנה האָט גאַנץ לייכט אַרויסגעזאָגט דאָס, וואָס זיי פרעסט דאָרטען און דריקט ביי דער נשמה; דאָס, וואָס זיי האַלטען טיעף, גאַנץ טיעף בעהאַלטען איינס פאַר דאָס אַנדע־רע, האָט די „פּאַרשיווע" יודענע פון זייערע הערצער אַרויסגעריסען, — און ביידע האָבען שטיל און שווער אָבגעזיפצט; נאָך דעם, וואָס די שכנה האָט געזאָגט, זענען זיי נאָך עפּעס פעסטער געוואָרען אין דער איבערצייגונג, אַז דאָס קינד איז עפּעס ניט ווי אַלע קינדער, אַז דאָס קינד וואַקסט טאַקי אַ מזיק...

דאָס איינציגע, וואָס די מוטער האָט פערבראַכט מיט׳ן קינד, איז בעשטאַנען נאָר אין דעם: זי האָט דאָס געהאַלטען אין איין לערנען, עס זאָל זאָגען: מאַמע. אַז עס איז נאָך אַ חודש אַלט

געווען, האָט זי עס שוין געלערנט. און געלערנט האָט זי עס ניט אַזוי, ווי אַלע מאַמעס, נאָר גאָר אַנדערש... איהר האָט זיך נאָר געדאַכט, אַז דאָס ערשטע וואָרט, וואָס דאָס קינד וועט אַרויסרעדען, וועט ניט זיין: מאַמע, ווי אַלע קינדער הויבען-אָן, נאָר פון אַן׳אַנדער וואָרט וועט עס אָנהויבען... עפּעס אַזאַ מין וואָרט, וואָס ניט קיין קינדער און ניט קיין גרויסע מענשען זאָגען עס...

און געקוקט האָט זי דעם קינד אין די אייגעלעך אַריין, אין די שוואַרצע שאַרפע אייגעלעך, וואָס קענען, דאַכט זיך, זיין נאָר ביי אַזעלכע קינדער, וואָס ווערען מיט צייהן געבוירען, און ווען זי האָט דאָס געלערענט, עס זאָל זאָגען „מאַמע", האָבען די אייגעלעך אויף איהר געקוקט, געקוקט איראָניש שמייכלענדיג, ווי עס וואָלט געטראַכט:

— מאַמע, איך פערשטעה דיך!

גאַנצע נעכט האָט דאָרטען אַ לאָמפּ געברענט, געברענט שטאַרק אַרויסגעדרעהט, און אַן׳אומעטיגע ליכטיגע שטילקייט איז אין שטיבעל געלעגען, און געדוכט האָט זיך, אַז דער לאָמפּ ברענט עפּעס דאָ פאַר עמיצען... ברענט פאַר אַזעלכען, וואָס מען זעהט אין שטוב ניט, נאָר עס פיהלט זיך, און נאַכטיג שטיל האָבען זיך די ווענט אָנגעקוקט, טיש מיט ביינקלעך, און איינס דאָס אַנדערע האָט, דאַכט זיך, געפרעגט:

— נאָך וואָס ברענט דער לאָמפּ איצט?...

און אַמאָל האָט זיך אין דער שטילקייט אַ קול דערהערט, אַ קוויטשענדיג קול, ווי פון דער שטילקייט אַרויס, און באַלד נאָך איהם אַ צווייטער, נאָר אַ סך שטילער ווי דער ערשטער:

— וואָס איז?...

— ... ער האָט מיך אַ ביס געטהון!...

דער מאַן איז האַסטיג פון זיין בעט אַראָבגעשפּרונגען, איז צו צו איהר׳ן און האָט אַ קוק געוואָרפען אויפ׳ן קינד, וועלכעס איז זיך שטיל נעבען דער מוטער׳ס ווייסער ברוסט געלעגען,

נאָכדעם האָט ער אויף איהר אַ קוק געטהון, און אין דער זעלבער צייַט זי אויף איהם . . .

אַ פּאָר מינוט איז ער איבער איהר בעט געשטאַנען איינגע־בויגען, אָנגעשפּאַרט מיט די הענד, און האָט געקוקט, געקוקט און געשוויגען, און זי אויף איהם האָט אויך געקוקט און געשוויגען.

ענדליך איז ער צוריק מיט פּאַמעליכע, שטיל־קנאַקענדיגע באָרפיסע פיס צוריק צו זיין בעט צוגעגאַנגען, האָט זיך שטיל אַריינגעלעגט און, ליגענדיג אין בעט, אַריבערגעקוקט צו איהר און זי צו איהם, מיט נאַכטיגע, שטיל־שווייַגענדיגע אויגען . . .

IX

טאקי נאר אַ מלאך.

דאָס קעלער׳ל, אין וועלכען מענדיל דער טאָקאַר וואוינט, ווייסט וועניג פון דער זון. עס האָט ניט קיין גרויסע בעקאַנטשאַפט מיט איהר. נור פאַרבייגעהענדיג קוקט די זון אַמאָל אַריין אַהינצו, זי שטעהט אָב אַנטקעגען דעם קעלער אַ שעה אָנדערטהאַלבען און רוקט זיך אַוועק. ווינטער קען דאָס קעלער׳ל שווערען, אַז עס קוקט גאָר איינגאַנצען די זון ניט אָן, עס פערגעסט גאָר אפילו ווי זי זעהט אויס. — נאָר עט, עט, אין מיטען זומער, ווען די זון שטעהט שוין אויפ׳ן הימעל גאַנץ הויך, דערמאָהנט זי זיך אָן קעלער׳ל. אַ גאַנץ ווינטער איז דאָס קעלער׳ל געשטאָרבען, עס איז מיט שניי פערשאָטען און פערפרוירען. דאָס קעלער׳ל ווערט אַמאָל ביי-נאַכט אַזוי פערשאָטען, אַז עס איז נישט מעגליך צו דערקענען, אַז דאָ ליעגט אַ קעלער׳ל. נאָר מענדיל דערבאַרימט זיך איבער איהם, און ווי ער שטעהט נאָר אויף פון געלעגער, וואַרימט ער אָן אַ טאָפּ וואַסער און גיסט אונטער אונטער דער פערפרוירענער טהיר און שלייַדערט אָב דעם שניי. די ווענט זענען ווינטער נאַס, שוויצען, גלאַנצען, ווי מען וואָלט זיי מיט אייל אָבגעשמירט. און ערגער ווער׳ט נאָך, אַז מען הייצט איין דאָס קאַלטע קעלער׳ל — עס הויבט אָן גיסען מיט טרערען. אויף דער טהיר לויפען גאַנצע ריטשקעס. אייניגע טראָפּען שטעהען אָב, פּרובען זיך געהן אָן אַ זייט, גיבען זיך אַ דרעה אין אַ צווייטער זייט, ביז זיי שניידען זיך אויס אַ וועג און לויפען אַראָב אויף דר׳ערד.

עלקע, מענדילס ווייב, איז מיט דער דירה ניט צופרידען. זינט זי וואוינט דא, האט זי אנגעהויבען קרענקען אויף רעומאטיזם, נאר מענדיל טאר אבער דערפון ניט וויסען, ווייל מענדלען איז די דירה באלד פון אנהויב ניט געפעלען געווארען. פונדעסטוועגען איז עס אלץ בעסער, ווי אין דער פריהערדיגער דירה! דארט זענען די בעטען אין ווערקשטאט געשטאנען, און די שפענדלעך זענען אפט געפלויגען אין בעט אריין. ביי=נאכט האבען די שפענדלעך געשטאכען, אזוי אז ניט איין מאל איז זי אויפגעשטאנען אין מיטען שלאף און איבערגעטרייסעלט יעדעס שטיקעל בעזונדער. דא האט זי חאטש א בעזונדער שלאף=צימער, וואו זי קען וועניגסטענסט ריין האלטען דאס געלעגער. ווינטער איז ביי איהר א קינד אוועקגעקומען, קלערט זי, אז דאס איז געוויס פון „ווילגאטש״: דאס בעט איז נעבען דער נאסער וואנד געשטאנען. דאס קינד האט אנגעהויבען חריפען, ניט געמאכט קיין לאנגע שהיות און האט אוועקגעשענקט גאט די נשמה. זי קלערט שוין דא אבוואוינען נור דעם זומער, און אויף ווינטער, ווי אזוי גאט וועט געבען, מוז זי זיך ארויסחאפען פון דאנען. זומער איז די דירה א מעלה — עס איז קיהל...

אין מיטען שטוב ליעגט צונויפגעקעהרט א בארג שפענדלעך קונציג אבגעשפיצט, ווי א היטעל צוקער. נעבען פענסטער שטעהט א ווערק=טיש, אויף וועלכען מענדיל ארבייט. אין שטוב איז א חויץ עלקען קיינער ניטא. מענדיל איז אוועק אבטראגען ארבייט אין קלייט, און די דריי קליינע קינדערלעך שפיעלען זיך אין דרויסען. עלקע איז נאך א יונג ווייבעל, אבער זי זעהט אויס א סך עלטער. צוויי גריבער האט זי אין די באקען, ווי צוויי קברים, וואס זענען איבערגעבליבען פאר א סימן פון אמאליגע חן=גריבעלעך. עלקע שטעהט ביי דער פליטע, וואו עס קאכט זיך א טאפ וואסער אויף גרעט וואשען. זי הייצט מיט שפענדלעך; מיט אלע כחות שלעפט זי אב אלע מאל דעם טאפ פון לאך, און שטופט אן די פליטע פול מיט שפענער. און איידער עס צוברענט זיך, גיט א שאס ארויס א שטארקער רויך מיט א פלאם צוזאמען, און עלקע דערשרעקט זיך אלע מאל...

די גאַנצע שטוב איז געבליבען אָהן אַ קאָפּיקע און די איינציגע האָפנונג מענדיל׳ס איז, אַז ער וועט קריגען געלד אין קלייט. נאָר דאָרט האָט מען איהם געהייסען קומען נאָך געלד ערשט מאָרגען. ער האָט אפילו מורא געהאַט אַ סך טענות מאַכען, אַ ניט שיקט מען איהם גאָר אָב מיט דער אַרבייט!... דער קלייטניק האָט מיט קיין אַרבייט קיין דאגה ניט, — וואָלט ער נאָר אַזוי פיעל געוואָלט געהמען.

מענדיל ווייס ניט, וואָס זאָל ער אָנהויבען טהון, ווי אַזוי געהט מען גאָר אַהיים? ער שטעהט אַ ווײַלע נעבען דער קלייט, קוקט זיך אום און ווייס ניט וואָס, ער קוקט... ער קראַצט זיך אין קאָפּ, ער קען זיך פון אָרט ניט ריהרען. און וואוהין זאָל ער געהן?... עס ברענען שוין די לאַמטערנעס און די פייערליך זענען ווי שפּילקעס אָנגעשטאָכען אין דער נאַכט. מענשען געהען, מען שפּאַצירט אַהין און צוריק, מען רעדט און מען לאַכט... אַ גרויסע לבנה שטעהט דאָרטען ערגעץ אויפ׳ן האָריזאָנט. זי איז רויט, ווי אַ שטיק פייער, און קוקענדיג איבער׳ן דאַך, דוכט זיך, אַז עס ברענט ערגעץ ווייט און אַז מענשען שרייען וועגען הילף, נאָר מען הערט ניט... עס קלאַפּען די דראָזשקעס אין גאַס, עס הילכט אין קאָפּ, די ערד ציטערט...

און נאָך אַ פּאָר שעה זיך אַרומדרעהען אין דרויסען איז מענדיל אַהיים געקומען, האָט אפילו קיין גוט נ׳אָווענד ניט געזאָגט, ניט דערפאַר, וואָס ער איז אפשר ברוגז אָדער אין כעס געווען אויף עלקען, נאָר פּשוט דערפאַר, וואָס ער האָט קיין מוט ניט געהאַט. ער האָט זיך געפיהלט אַזוי זינדיג...

— ער האָט שוין די נאָז פערלאָרען! — בעגעגענט איהם עלקע מיט אַ פריינדליכען שמייכעל. זי האָט שוין אָן איהם דערקענט, אַז ער האָט קיין געלד ניט געבראַכט — וואו איז דער גוט נ׳אָווענד? געלאָזט פאַר דער טהיר?

— אַ גוט נ׳אָווענד — האָט מענדיל געגעבען אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ — אויב עס געהט נאָר אין דעם...

— אוי ! ביז וואנען וועל איך דיך לערנען ! — האט עלקע אויסגעשריען מיט א געלעכטער , א ציה טהוענדיג מענדלען פאר׳ן אויער .

מענדלען האט פערדראסען און גערייצט איהר שמייכעל ; ניט דאס קומט איהם . זי דארף איהם שילטען , זידלען . ווען זי וואלט איהם מיט א שטיק האלץ אין קאפ אריין געבען , וואלט איהם גרינגער אויפ׳ן הארצען געווארען . . .

— אוי , ביזטו צודרעהט ! — האט איהר מענדיל געזאגט מיט א עניוות־שמייכעל און האט געחאפט א קוק אויף איהר .

— די קינדער שלאפען שוין ? — פרעגט ער איהר נאך א פאר מינוט שווייגען .

— יא , זיי שלאפען ; איך וועל זיי באלד אויפוועקען . . .

— נאך וואס ? . . . פרעגט ער פערוואונדערט .

— אזוי . . . — ענטפערט זי מיט א שמייכעל .

— וואס איז מיט דיר די גדולה ? — פרעגט ער מיט א ברוגז׳ן טאן .

— המ . . . ווייסט ניט ? . . . מיין מאנדעלע איז געקומען . . .

— איז וואס ? . . .

— איז וואס ? גארניט . . . האסט געבראכט געלד ?

ער ענטפערט ניט .

— שווייגסט שוין ? . . .

זי קוקט א פאר מינוט אויף איהם און לויפט דערנאך האס־טיג ארויס פון שטוב .

— הער אויס , וועסט ליעגען ביי מיר אין דר׳ערד ! — הערט זיך איהר קול אין א ווייליע ארום — האר אויס ! — זאגט זי שוין דאס צווייטע מאל מיט א שמייכעל , טראגט צו א טאפ מיט וועטשערע , ארומגעוויקעלט מיט א שמאטע , און שטעלט איהם אוועק אויפ׳ן טיש .

מענדיל האט אויסגעגלאצט די אויגען . . .

— קינדער ! שרה׳קע ! פנחס ! עטעלע ! — שרייט זי ארייגלויפענדיג אין שלאף־צימער , וואו די קינדער שלאפען — שטעהט אויף עסען וועטשערע !

די קינדער זענען אריינגעקומען מיט הוילע העמדליך , ריי־בענדיג זיך די אויגלעך , און דערזעהענדיג די וועטשערע , איז ביי

זײַ אין די אויגלעך טאָג געוואָרען . . .

מענדיל האָט געגעסען ווי אַן׳אורח , עפּיס מיט דרך-ארץ ; ער האָט זיך געשעמט . . .

עלקע מיט די קינדער האָבען געשמאַק געגעסען . . .

מענדיל וויל פרעגען , וואו זי האָט אויף וועטשערע גענו- מען , נאָר דאָס מויל עפענט זיך ניט . ער קוקט אַראָב אויפ׳ן טיש . . .

עלקע קעהרט איבער דעם טאָפּ : עס פאַלען אַרויס פלייש מיט פּאַסאָליעס .

מענדיל חאַפּט בגנבה אַ קוק אויף עלקען — ריכטיג ווי זי וואָלט אַ מיידעל געווען . . .

וואו האָט זי גענומען אויף וועטשערע ? — פרעגט ער זיך אין געדאַנק .

— נעהם צוּבראָק ! — זאָגט איהם עלקע , צורוקענדיג צו איהם דעם טעלער מיט פלייש .

— בּראָק ! בּראָק !

— מאַמע ! וואָס קאָכסטו תמיד קיין וועטשערע ניט ? — פרעגט פנחס . עס איז אַזוי גוט וועטשערע ! . . .

— פּיים ! — ציהט אויס עטעלע דאָס הענדטיל , מאַכענדיג מיט די פינגערלעך .

— מאַמע ! גיב מיר דאָס ביינדיל ! — בעט שרה׳קע .

— מיר דאָס ביינדיל ! — שרייט פנחס .

— מיר ביינדע ! — בעט עטעלע .

אַלע האַלטען אויסגעצויגען די הענדטליך .

— וואָס עסטו ניט ! שלים-מזל׳ניק . — טרייבט עלקע מענ- דלען אונטער .

— כ׳עס . . . ענטפערט ער , ניט קוקענדיג איהר אין די אויגען .

— נאַ , דאָס בעצאָהל איך דיר פאַר דער וועטשערע , — האָט עלקע געזאָגט אויסשיטענדיג אַ זשמעניע געלד אויפ׳ן טיש .

מענדיל האָט אַ גלאָץ געטהון מיט די אויגען . . .

— וואָס איז דאָס פאַר אַ געלד ? — האָט ער אונגעדולדיג געפרעגט .

— וואָס פאַר אַ געלד ? כ׳האָב געפונען . . . — האָט עלקע

מיט אַ שמײכעל געענטפערט — איך בין געגאַנגען, האָב איך געפונען אַ פּאַפּירעל. איך געה אַרויס פאַר'ן טויער, איך גיב אַ קוק: עפּיס בלישטשעט; טראַכט איך: ווײס איך, מאַלע וואָס בלישטשעט. דערנאָך טראַכט איך: לאָמיך צוגעהן אַ קוק געבען. איך בויג זיך אָן, איך גיב אַ קוק — אַ פינפעריל!...

— יאָ נו?... ווער זאָל אַזוי לעבען? — זאָגט מענדיל מיט גלויבענדיג זײַנע אויגען.

— ווער זאָל אַזוי לעבען? אַיַ! לאָמיך דיר דערצעהלען: איך שטעה אַזוי און וואַש. מיט אַמאָל הער איך, ווי עס עפענט זיך די טהיר. נו, מאַלע, וואָס ס'עפענט זיך די טהיר, כ'האָב געמײנט, אַז אַ קינד איז אַרײַנגעקומען.

דערווײַל דערזעה איך, ווי עס רוקט זיך אַרײַן אײנער אַ הויכער, אַ גראָבער... איך זאָג דיר, עס איז עפּיס נאָר אַ מלאך פון הימעל... איך האָב מיך צום אַלעם ערשטען דערשראָקען. כ'האָב געמײנט: עפּיס פון נאַדזיראַטעל... דערווײַל פרעגט ער: דאָ וואוינט דער טאָקאַר? — זאָג איך איהם: יאָ. — ער איז אַצינד ניטאָ? — זאָג איך איהם: נײן, ער האָט אַוועקגעטראָגען אַרבײַט אין קלײט אַרײַן. וואָס האָב איך געהאַט מורא צו האָבען? איך האָב דאָך שוין געזעהן, אַז ס'איז אַ יוד, האָטש דאָס פּנים זײַנס איז גאָר ניט געווען עהנליך אויף קײן יודען. זאָלסט געווען אָנקוקען אַ מין פּרצוף, און דאָ פלאַצט אין מיר דאָס האַרץ. איך וויל שוין וויסען, ווער איז ער, נאָך וואָס איז ער געקומען? יאָ... און ער קוקט אַזוי, קוקט זיך אום, בעטראַכט. טראַכט איך: רבונו של עולם! וואָס איז דאָס פאַר אַ מין אָנשיקעניש! דערנאָך טראַכט איך: אפשר איז דאָס עמיצער פון דער רעמעסליענע אופּראַווע... האַלט איך שוין ניט אויס און פרעג איהם: מיר טאָרט איהר ניט זאָגען, וואָס איהר דאַרפט איהם? זאָגט ער: פאַר וואָס? איך קען אײַך זאָגען. קאַרניזען דאַרף איך. — מילא, איך האָב דערהערט קאַרניזען, וואָס זאָל איך דיר זאָגען. נאָר הער, ווען וואַרט ער האַלב פּערגען, ווען, ווער דײַן ווײַב איז. פרעג איך איהם: איהר האָט אַ קלײט? זאָגט ער: נײן. אויב אַזוי, טראַכט איך, ווערסטו בײַ מיר אַ קדוש. דערנאָך פרעגט ער אַזוי: וויפיעל וועט איהר בײַ מיר נעהמען... אוי... נישקשה, מעגסט זיך איבערנעהמען מיט דײַן ווײַב. טראַכט איך: וואָס טהוט מען דאָ

מיט איהם... וויפיעל א שטייגער האב איך בעדארפט אויסבע־
טען? א?

— איך וויים! — גיט מענדיל א זאג, שמייכעלדיג.

— פארט א שטייגער...

— כ'ווייס — 12 קערבליך.

— נו זאג איך דיר, אז דו ווייסט טאקע ניט, ווענען דו
האסט פאר א ווייב. איך קען דיר שווערען אז אנ'אנדער טאקע־
רין... ניין איך וויל אומישנע זאלסט טרעפען...

—13—14 — אנ'ענדע...

— אוי דו בוץ דו! שיסט זי אוים מיט א געלעכטער —
איך נעהם 15 קערבליך!

— פיהרסט מיך אין באד אריין?...

— משוגע'נער! לאמיך אזוי זיין א מאמע צו מיינע קינדער,
ווי פופצעהן קערבליך נעהם איך פאר'ן טוץ קארניזען. אין א וואך
ארום דארפען זיי זיין פארטיג... איך ווייס ניט, ווי קומט ער
אהערצו, עפים נאר פון הימעל...

— טאקע עפים נאר א מלאך פון הימעל — חזר'ט מענדיל
איבער.

— איך זאג דיר... איך זאג דיר... א!... די האפנונג
טאר מען טאקע ניט פערלירען...

— טאקע נאר א מלאך פון הימעל! האט מענדיל עטליכע
מאל איבערגע'חזר'ט אויפ'ן געלעגער...

X

דער בעל־תשובה.

נאָכדעם ווי שמואל „נגיד“ איז אָבגעזעסען פינף יאָהר אַרעסטאַנטסקי ראָטע, האָט ער ערשט, געהענדיג אַהיים, אויף זיך אַ תשובה אַרויסגענומען: 5 יאָהר זיין שטום, קיין וואָרט נישט רעדען, אפילו זיך ניט הערענדיג מאַכען, וואָס מ׳וועט רעדען צו איהם; ווייל זעהר גרויס וועט זיין זיין עונש...

אַרייַנגעקומען אין שטוב איז ער שוין מיט דעם בעשלוס, האָט ער זיך צו זיין ווייב און טאָכטער אַ שטילען ניינג געטהון, מיט פערשלאָסענע ליפּען; נאָר דאָס ווייב און די טאָכטער האָבען איהם ניט דערקענט, ווייל דעמאָלט, צוריק מיט פינף יאָהר, האָט ער אַ שוואַרצע באָרד געהאַט, איצט — אַ גרויע און די האָהר אויפ׳ן קאָפּ אויך גרוי און לאַנגע ברעמען האָבען זיך איבער די אויגען אַראָבגעלאָזט. זיי האָבען געמיינט, אַז אַ בעטלער איז אַריינגעקומען און דאָס ווייב האָט איהם מיט אַ צובראָכען קול געזאָגט:

— האָט מיר קיין פעראיבעל ניט, מיין ליעבער יוד, איך האָב אייך ניט וואָס צו געבען.

האָט זיך דער „ליעבער יוד“ ניט הערענדיג געמאַכט. אַראָבגעוואָרפען מיט אַ זיפץ דאָס קלימעקעל פון אַקסעל און האָט זיך ביים טיש אַוועקגעזעצט, דעם קאָפּ אויף אַ האַנד אונטערגעשפּאַרט.

דאָס ווייב און די טאָכטער האָבען זיך איבערגעקוקט און בעשלאָסען: אַ טויב־שטומער איז ער, האָט ער ניט געהערט, וואָס

מ'האָט איהם געזאָגט. איז די טאָכטער צוגעגאַנגען און האָט איהם מיט אַ וואונק געוואָלט געבען צו וויסען דאָס, וואָס די מוטער האָט איהם נאָר־וואָס געזאָגט. נאָר אין דער זעלבער סעקונדע האָט זי דעם אַלטענס אויגען בעמערקט, די אויגען זענען בעקאַנטע געווען. נאָהענטע, זעהר נאָהענטע, ווי זי וואָלט ערשט ניט לאַנג אַזאַ פּאָר אויגען בעגעגענט. און אַ קוק איז עס געווען אַ שרעקליך טרויעריגער, איהר איז אַזש אַ שווידער איבערגעגאַנגען איבער'ן גאַנצען קערפּער. זי האָט אַ דערשראָקענעם צומישטען קוק אויף דער מוטער געוואָרפען, און אין דעם זעלבען מאָמענט איז איהר איינגעפאַלען, אַז דאָס איז דעם פאָטערס אויגען. איהר האָט אָנגעהויבען קלאַפּען דאָס האַרץ. די פיס האָבען זיך געבויגען. זי איז צוגעגאַנגען צו דער מוטער און האָט איהר עפּעס שטיל אין אויער איינגערוימט.

— שמואל? האָט די אַלטע אין אַ מינוט אַרום מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ אַ פרעג געגעבען.

ער האָט ניט געענטפערט און שיער האָט זיך דער קאָפּ זיינער אַ שאָקעל געטהון אויף יאָ.

— וואָס דיר קאָן קאָן זיך דאַכטען, — האָט די מוטער צו דער טאָכטער פערדריסליך געזאָגט און אַ געדאַנק האָט דורכגעקלאַפּט: „ס'איז שמואל, שמואל", און ביי דער טאָכטער: „ס'איז דער טאַטע, דער טאַטע". און ביידע האָבען שוין מורא געהאַט צו פרעגען, צי דאָס איז ער טאַקי, האָבען מורא געהאַט, טאָמער וועט ער ענטפערן, אַז יאָ. ביידע זענען שוין פעסט איבערצייגט געווען, אַז דאָס איז ער, און דאָך אַן'אַנדערער עפּעס, פון אַן'אַנדער וועלט געקומען. פון אַ פרעמדער אונבעקאַנטער וועלט, און אפשר גאָר פון יענעם עולם?...

געוואוסט האָבען זיי, אַז ער לעבט, חאָטש ער האָט קיין איינמאָל ניט געשריבען. נאָר איצט זעהענדיג איהם, האָט זיך זיי פונקט פערקעהרט אָנגעהויבען דאַכטען, אַז ער איז שוין געשטאָרבען.

די טאָכטער האָט זיך פלוצלונג צעוויינט, פערוואַרפענדיג דעם קאָפּ אויף דער מוטערס ברוסט, און די מוטער באַלד נאָך איהר, און דער אַלטער האָט אַליין געשוויגען, געקוקט מיט רעדעווודיגע אויגען פערגאָסענע מיט טרערען. און ווען די אַלטע

האָט בײַ איהם די טרערען אין די אויגען דערזעהען, האָט זי שוין מעהר ניט געצווייפעלט, אַז דאָס איז ער.

דעם גאַנצען טאָג האָבען זיי אין טויט־שרעק איבערגעלעבט. אין אָווענד, ווען דער זוהן איז געקומען פון געשעפט, זענען זיי, די מוטער מיט דער טאָכטער, אַ ביסעל זיכערער געוואָרען, נאָר דער פאָטער האָט אויך דעם זוהן, ווי דעם ווײַב און טאָכטער גאָרניט געענטפערט. האָט איהם נאָר געגעבען די האַנד, ווען יענער האָט איהם שלום אָבגעגעבען.

— טאַטע, דו שרעקסט אונז! — האָט זיך דער זוהן בײַ איהם געבעטען — וואָס שווײַגסטו? פאַרוואָס רעדסטו ניט? צי קענסטו ניט רעדען? וואָס איז מיט דיר געשעהען?

ער האָט קײַן ענטפער געקריגען.

שמואל נגיד איז אַ וואוילער יוד געווען און אַ פרומער יוד, נאָר אַ שרעקליכען יצר הרע צו געלד געהאַט. האָט ער זײַן הויז פערסטראַחירט אויף פיערציג טויזענד רובעל, און אין אַ פינסטערער נאַכט עס אונטערגעצונדען און זיך אַליין איבערגעגעבען דער פאָליציי אין די הענד, דערזעהענדיג זײַן שכן, אַ טאַטע פון פינף קינדער, אַ פערברענטען. באַלד ווי ער האָט איהם דערזעהען, האָט זיך אַ שוואַרצער טרויער אויף זײַן פנים אויסגעגאָסען. ער איז געשטאַנען עטליכע מינוט מיט ווילד־צעמישטע אויגען און געקוקט אויף דער פערברענטער אויסגעצויגענער פיגור, און אַרום האָט ער אַ שרעקליך האַרץ־רײַסענדען געווײַן געהערט, און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז דאָס געווײַן הערט זיך פון ערגעץ ווײַט ווײַט, ערגעץ הויך, אין יענע עולמות. און אַ שוידער איז איבערגעגאַנגען איבער זײַן גאַנצען קערפער און ער האָט דאָך ווײַטער געקוקט, בעטראַכט די צוגעברוינטע קישקעס, וואָס האָבען פון די זײַטען אַפערגעקוקט; און געלעגען איז דער פערברענטער מיט'ן פנים אַרויף, און די שוואַרצע פערברענטע הענד האָבען די באַקען פערשטעלט, און געדאַכט האָט זיך, אַז דער פערברענטער האָט עס נאָכ'ן טויט געטהון פאַר בושה, מ'זאָל איהם אין פנים אַרײַן ניט קוקען, ניט זעהען זײַן העסליך אויסזעהן.

פון דעם הויז זענען פיער שוואַרצע ווענד געבליבען מיט

שוואַרצעֶ אומעֶדיִגעֶ לעֶבער, און דורך די שוואַרצעֶ לעֶבער אין פון אַריִבער די ווענט האָט די זומעֶרדיִגעֶ זון איהרעֶ שטראַהלעֶן אַריִבערגעֶוואָרפעֶן און אונגעֶוועֶהנליִך ליִכטיִג איז צוויִשעֶן די ווענט געֶוועֶן, נאָך ליִכטיִגער, דאַכט זיִך, ווי אין דרויסעֶן, און אַ שוואַרץ־אומעֶדיִגעֶ פרעֶהליִכקייט האָט זיִך אין דער חורבה געֶשפּיִרט... פון וואו־ניִט־וואו, פון צייט צו צייט האָט זיִך פון אונטער די שטיינער אַפּער אַ קליין בלאַס פייעֶר׳ל בעֶוויִזעֶן און ניִט געֶוואָרעֶן, און געֶדאַכט האָט זיִך, אַז דאָס גרויסעֶ ריִעזיִגעֶ פייעֶר, וואָס האָט דאָס הויז צעֶשטעֶרט, האָט זיִך אונטעֶן אונטעֶר די שטיינער בעֶהאַלטעֶן און שטעֶקט אַלעֶ מאָל אַ ציִנגעֶל אַרויס: האַ אַ, דאָס האָב איך אָבגעֶטהון. פון וואו־ניִט־וואו האָט זיִך געֶצויגעֶן אַ גרוי־שיִטעֶרער רויך עֶהנליִך צו אַ פאַרעֶ, האָט די הויך פון די ווענד דערגרייכט און ניִט געֶוואָרעֶן. פונ׳ם פערברענטעֶן מענשעֶן האָט זיִך פון די קיִשקעֶס אַפּער אַ לייכטעֶ קליינעֶ פאַרעֶ געֶצויגעֶן, נאָר אַ שווער שטיִקעֶנדעֶ, און געֶשפּיִרט האָט זיִך צוגעֶבראָטעֶן פלייש. די פיִער ווענט זענעֶן פון אינווייניִג און אויסעֶנווייניִג מיִט הונדערטער מענשעֶן געֶוועֶן בעֶלאַגעֶרט, און געֶהעֶרט האָט זיִך אַ שטיִל געֶרויש. עֶס האָט זיִך געֶהעֶרט, ווי עֶס רייבעֶן זיִך שטיינער איינער אָן אַנדערן פון אונטעֶר די פּיִס, און אַלעֶ האָבעֶן זיִך געֶשטופּט צום פערברענטעֶן, און ווער עֶס האָט איהם געֶזעֶהעֶן, איז מיִט אַ פערקריִמטער מיִנעֶ און דאָך מיִט אַ צופריִעדעֶנהייט אויפ׳ן פּנים, אַוועֶק. נאָר שמואל נגיד איז לאַנג פערגליִווערט אויפ׳ן אָרט געֶשטאַנעֶן, און אַלעֶ, וואָס האָבעֶן זיין טרויעֶריִג פּנים געֶזעֶהן, האָבעֶן אויף עֶפּעֶס געֶוואַרט.

עֶנדליִך האָט ער זיִך געֶריִהרט, האָט זיִך אָנגעֶבויגעֶן צום פערברענטעֶן, פאַמעֶלעֶך אַראָבגעֶנומעֶן אַ האַנד פון אַ באַק, און האָט איהם שטיִל עֶפּעֶס אין אויער אַריינגעֶזאָגט. אַלעֶ זענעֶן געֶבליִבעֶן שטעֶהן פערשטיינערט און קיינער האָט ניִט געֶצווייפעֶלט, אַז דער פערברענטעֶר האָט דעֶם סוד געֶהעֶרט, ווייל דער אויער איז ניִט פערברענט געֶוועֶן, האָט אויסגעֶזעֶהעֶן ווי אַ לעֶבעֶדיִגער, ווי דער פערברענטער וואָלט עֶס אומיִשנעֶ אַזוי געֶטהון, אָבגעֶהיִט דעֶם אויער אויף אַ סוד אויסצוהערעֶן...

די פאַמיליע האָט זיך אין די שמאָלע געסלעך אַרײַנגעצױגען, אויף אַ בוידעם-שטיבעל, וואו פריהער האָבען אַ לאַנגע צײַט עופות געוואוינט. דאָס שטיבעל בעשטעהט פון צוויי קלײנע ציי־מערליך מיט נידעריגע סופיטען, וואָס לאָזען זיך בײַ די זײַטען משופע אַראָב, קענטיג אונטער אַ דאַך, און דײַטליך הערט זיך דאָרטען תמיד, וואָס אין דרויסען טהוט זיך. אַ ליאַדע ווינדטעל, הערט מען עס איבער'ן קאָפּ. און ווען עס געהט אַ רעגען דאַכט זיך, אַז עס קלאַפּט אין שטוב. און מאַכט זיך אַמאָל אַ האָגעל, הערט מען שוין ניט אין שטוב, וואָס מ'רעדט. די צוויי פענסטער זענען טיעף אונטער'ן דאַך אַרײַנגערוקט און עס זעהט אויס, ווי בײַ אַ קראַנקען מענשען, וואָס די אויגען זענען איהם אונטער'ן שטערן אַרײַנגעקראָכען און קוקען מיט טויט אַפּער.

דער אײנציגער שפּײַזער איז דער זוהן געבליבען. ער געהט אַוועק אויף אַ גאַנצען טאָג און קומט אויף דער נאַכט. נאָר זינט דער אַלטער איז געקומען האָבען זײ אָנגעהויבען מורא צו האָבען צו בלײַבען מיט איהם אַלײן אין שטוב און וואַרטען מיט אונגע־דולד אויף דער נאַכט, ווען דער זוהן, דער ברודער, דאַרף קו־מען. און ווען ער קומט רוקען זיך אַלע דרײַ אין אײן צימער'ל אַרײַן און מ'רעדט שטיל, „ער" זאָל ניט הערען, און אפשר הערט ער גאָרניט? נאָר אַלץ אײנס, הויך קאָנען זײ ניט רעדען. קײן פײַער ווערט דאָרטען בײַ איהם קײנמאָל ניט אָנגעצונדען, ווײַל ווי עס פאַלט נאָר צו די נאַכט, לעגט ער זיך שלאָפען, און מ'ווײסט ניט צי שלאָפט ער, צי ליעגט ער אַזוי... בײַ-נאַכט ווערט ער אָפּט פערשוואונדען. פריהער האָבען זײ ניט געוואוסט, וואוהין ער געהט אַוועק בײַ-נאַכט. הײַנט ווײסען זײ שוין: אַהין, צום פער־ברענטען הויז, צו די פיער ווענט געהט ער, זעצט זיך אַוועק אויף יענעם אָרט, וואו דער פערברענטער איז געלעגען און זיצט שטום, זײ האָבען עס אַלײן ניט געזעהן, נאָר מ'האָט זײ אַזוי אי־בערגעגעבען. דער זוהן האָט שוין אַ פּאָר מאָל געוואָלט געהן זעהן, נאָר די מוטער און שוועסטער האָבען איהם ניט געלאָזט.

און אַ שווער פינסטער לעבען, נאָך ערגער, ווי ס'איז געווען ביז איצט, האָט זיך פון זײַן קומען, בײַ דער מוטער, זוהן און טאָכטער אין די הערצער צעשפּרײט. אַ מורא'דיגער פינסטערע שטילקײַט איז אין שטוב געוואָרען, מ'האָט מורא געקריגען אין

זײַן געגענוואַרט אַ וואָרט צו רעדן. מ'האָט ניט געקאָנט רעדן אין דער צײַט, ווען דאָ זיצט ווער ווייס: אַ שטומער צי אַ שווײַגנדיגער און הערט יעדעס וואָרט. מ'איז אויף די שפּיץ־פינגער געגאַנגען. און גערעדט האָבן זיי צווישן זיך מיט די אויגען און זעהר אָפט איינס דאָס צווייטע ניט פערשטאַנען, און געמיינט, גאָט ווייסט וואָס. רעדעוודיגע מענשען זענען שטום, נאָר דערפאַר צופיעל הערענדיג געוואָרען. ניט דורכגעלאָזט האָבען זייערע אויער'ן קיין שאָרך, און יעדער שאָרך איז עפּעס ווי אַנ'אומבעקאַנט פרעמד, ניט פערשטענדיג וואָרט געווען. און וואָלטען זיי געוואוסט, אַז ער איז שטום געוואָרען, וואָלטען זיי זיך אַזוי ניט געשראָקען, וואָלט מען צו איהם אויפ'ן וואונק גערעדט, נאָר ניט וויסענדיג עס אויף ריכטיג, האָט זיך קיינער ניט געקאָנט איינשטעלען דאָס צו טהון, רעדען מיט אַ רעדעוודיגען אויף שטום־לשון.

יעדע נאַכט האָבען זיך אַלע מיט טרויעריגע געדאַנקען געלעגט שלאָפען: ווער ווייס, אויב הײַנטיגע נאַכט וועט עפּעס ניט געשעהען. וואָס — האָט זיך קיינער ניט געקענט פאָרשטעלען, נאָר געפיהלט האָבען זיי, אַז עפּעס שרעקליכעס. מיט איינצעלנע שטילע ווערטער האָט מען זיך פון די געלעגערס אַריבערגערעדט. און גערעדט האָט מען פון זײַטיגע זאַכען, יעדער בעזונדער האָט זיך געהיט פון „איהם" ניט רעדען און דאָך האָבען אַלע דרײַ געפיהלט, אַז אונטער די פּראָסטע ווערטער זענען אַנדערע געדאַנקען פאַרהאַן און יעדער בעזונדער האָט זיך אויפמערקזאַם איינגעהערט צו זײַנע אייגענע ווערטער, און אין דערזעלבער צײַט זיך איינגעהערט אַהין, אין צווייטען צימער אַרײַן, ווען עס האָט זיך עפּעס אַ שאָרך דערהערט. און געטראָפען האָט זעהר אָפט, אַז די טאָכטער האָט בײַ־נאַכט אָנגעהויבען שרײַען פון שלאָף, און די מוטער און דער זוהן זענען דערשראָקענע אַראָבגעשפּרונגען פון די געלעגערס, זי אויפגעוועקט. און די אויפגעוועקטע האָט געזעהען ווי ווײַט מעגליך די דערשראָקענע צו בערוהיגען און זי האָט קיינמאָל ניט געוואָלט דערצעהלען, וואָס איהר האָט גע'חלומ'ט.

דעם זוהן איז אײַנגעפאַלען אָבצוטהון אַזאַ מין שטיקעל: אין

אַ פינסטערער ווינטער־נאַכט האָט ער זיך אין דער חורבה אונטער אַ הורבע שטײנער בעהאַלטען, און ווען דער אַלטער איז געקו־מען, האָט ער צו איהם מיט אַ פערשטעלט קול געזאָגט:

— שמואל, שמואל! איך בין דיר שוין מוחל, ביזט שוין גענוג אָבגעקומען פאַר דײַנע זינד, געה אַהײם צו דײַן ווײַב און קינדער, הויב אָן צו רעדען. איך בין דיר מוחל דײַנע זינד — און האָט אויסגערופען דרײַ מאָל: — מוחל! מוחל! מוחל!

און ער האָט דערגרײַכט זײַן צוועק: דער אַלטער איז געקו־מען אַהײם, האָט אָנגעהויבען צו רעדען; דערפאַר איז ער אָבער אין אַ וואָך אַרום געשטאָרבען און דאָס גאַנצע שטעדטעל פון גרויס ביז קלײַן איז געווען אויף דער לויה.

XI

מוטער.

(עסקיז)

מײדעלוויז האָט זיך מאַדאַם קויפמאַן געמאָלט, אַז זי וועט האָבען אַ מײדעלע מיט גרויסע בלויע אויגען און בלאָנדע האָר און לאָקעלעך. קינדוויז האָט זי זיך מיט אַזאַ ליאַלקע געשפּיעלט.

ביי איהר איז שוין צעהן יאָהר נאָך דער חתונה און זי האָט קיין קינדער ניט. געהט זי כסדר אַ פערזאָרגטע אַרום.

איינמאָל ליעגענדיג אין בעט, האָט זי זיך געטראַכט. ווי גוט עס וואָלט געווען, אַז דאָ נעבען דער זייט זאָל אַ קינד ליעגען. איז איהר איינגעפאַלען צו קויפען אַ ליאַלקע, אַזאַ ליאַלקע ווי זי האָט זיך געמאָלט אַ קינד צו האָבען.

דער געדאַנק איז איהר אפילו אויסגעקומען משונה'דיג און דאָך איז ער איהר געפעלען.

אין דער פריה איז זי שוין אויפגעשטאַנען פרעהליכער ווי אַלע טאָג און דער געדאַנק וועגען קויפען זיך אַ ליאַלקע האָט איהר גאַנצען מוח פערנומען, און האָט זיך איהר אינגאַנצען איבערגעגעבען, נאָר עפּעס ניט גלאַטיגעם האָט זי נאָך געשפּירט, און דאָס ניט גלאַטיגע האָט עפּעס ווי אָבגעהאַלטען זי פון אויסצופיהרען דעם געדאַנק.

זי האָט זיך עפּעס ווי געשעמט... מ'וועט דאָך פערשטעהן נאָך וואָס זי האָט אַריינגענומען אַ ליאַלקע... דער מאַן וועט דאָך געוויס פרעגען „וואָס איז דאָס״? וואָס וועט זי איהם ענטפערן?

און דאָס דיענסט־מײדעל וועט פון איהר אין דער שטיל לאַכען, נאָר באַלד האָט זי אַ טראַכט געטהון, אַז דאָס איז אַ קליי-

זיכקײַט, ס'קען ניט װיסען ניט דער מאַן און ניט די דיענסט, זי װעט שױן װעגען דעם אַ טראַכט געבען.

װען זי האָט אָבגעטרונקען קאַקאַאָ און צוגעביסען, האָט זי זיך רײַן אַרומגעװאַשען, זיך פערפוצט מיט אַ שװאַרץ קלײד מיט אַ זײַדענעם אונטער־ראָק, האָט פערװאָרפען דעם גרױסען רעדיקיל אױף אַ האַנד און איז מיט אַ מײדעלשער פערשײַטקײט אַראָבגעלאָפען פון די עטליכע טרעפ און איז שױן געװען אין דרױסען.

זי איז געשטאַנען און אַ פּאָר מינוט געװאַרט אױף אַ דראָזשקע, און גראָד האָט זיך קײן אײנציגע ניט געװיזען, האָט איהר דאָס אױך ניט געהאַרט. זי האָט זיך לײַכט געלאָזט געהן, פלינק שורשענדיג מיט'ן זײַדענעם אונטער־ראָק.

אין דרױסען איז געװען אַ שטאַרקער פראָסט. די בױמער און דעכער זענען װײַס געװען װי בעשאָטען מיט אַ לײַכטען דראָבנעם שנײ.

װען מאַדאַם קױפמאַן איז אַרײַנגעקומען אין מאַגאַזין פון קינדער־שפּיעלכלעך און דערזעהען די פינף מײדלעך מיט די יונגלעך מיט בלױע און שװאַרצע אױגען, מיט בלאָנדע און שװאַרצע האָר, מיט אױסגעשטרעקטע הענדטעלעך אין דער לופטען, האָט איהר אַזש אָנגעהױבען קלאַפּען אין האַרצען.

צװישען די אַלע האָט זי דערזעהען אַ גרױסע ליאַלקע, די גרױס װי אַ פיער־פינף יעהריג קינד. זי האָט געהײסען דעם פּריקאַזטשיק, ער זאָל זי איהר דערלאַנגען.

דער פּריקאַזטשיק אַ גרױסער געזונדער יונגער בחור האָט אױסגעצױגען אַ האַנד, אַראָבגעכאַפּט די ליאַלקע בײַ אַ פּיסעל און אײדער ער האָט די קונה'טע געװיזען, אַרומגעװישט דעם שטױב פון די פולע ראָזע בעקעלעך, געװישט די גלאַנצענדיגע פיסלעך. אָבגעשאָקעלט דאָס קלײדעלע, װאָס איז געהאַנגען ביז די קניה און אױף לעצט אױך אונטער'ן קלײדעלע אַרומגעװישט דעם שטױב. דער מאַדאַם קױפמאַן האָט דאָס אױסגעזעהן אַביסעל ציניש און איהר האָט פערדראָסען דאָס ניט קאָרעקטע בעגעהן־זיך פון פּריקאַזטשיק אין דער געגענװאַרט פון אַ דאַמע און עס האָט איהר עפּעס גערײצט, װאָס ער בעגעהט זיך מיט דער ליאַלקע װי מיט אַ פּראָסטער שטיק סחורה...

מאַדאַם קױפמאַן האָט ענדליך גענומען די ליאַלקע און האָט

זי אָנגעהויבען בעטראַכטען. דאָס ערשטע האָט זי איהר בעקוקט אי'ן די גרויסע שטאַרע בלויע אויגען אַריין, וועלכע פערמאַכען זיך ווען מ'לעגט זי אַנידער און עפענען זיך ווען מ'שטעלט זי אויף; דערנאָך האָט זי עטליכע מינוט צייט געגלעט די בלאָנדע לאָקענעס. וואָס זענען געוויזען צעוואָרפען אויף די אַקסעלעך און אויך פון פאָרענט אויפ'ן פנימ'ל, זי האָט אויך געקוקט ביז די קניה די פיסלעך, נאָר ווייטער פון די קניה ניט...

— וויפיעל וועט עס קאָסטען? — האָט זי געפרעגט.

— פונפצעהן רובל — האָט איהר דער פריקאַזטשיק געענטפערט.

דער בעל־הבית, וועלכער איז דאָרטען געשטאַנען הינטער דער סטאָיקע, האָט זיך אַפּערגערוקט דורך פערדלעך מיט לאַנגע גריוועס, וועלכע זענען געשטאַנען אויף דער ערד צוגעשמידטע צו ברעטלעך, איז צוגעגאַנגען צו דער מאַדאַם, האָט ביי איהר גענומען די ליאַלקע פון די הענד און האָט אָנגעהויבען צו לויבען די סחורה:

— איהר דאַרפט וויסען, מאַדאַם. אַז דאָס איז אויסלענדישע סחורה... און איהר דאַרפט וויסען, מאַדאַם, אַז דאָס איז ניט קיין פראָסט געמאָלעוועט בעקעל... איהר האָט אַ לעבעדיגע פיגור פאַר זיך...

זי האָט בעצאָהלט צעהן רובל און איז אַ צופריעדענע אַוועקגעפאָהרען אַהיים.

די ערשטע נאַכט איידער זי האָט זיך געלעגט מיט דער ליאַלקע שלאָפען האָט זי אויסגעטהון די ליאַלקע ביז'ן העמדעל, ווי מ'טהוט מיט אַ לעבעדיג קינד. נאָר אַריינלעגענדיג זיך אין בעט אַריין און פיהלענדיג אין די הענד דאָס האַרטע קאַלטע גליטשיג קערפער'ל, האָט זי דערויף חרטה געקריגען און האָט שוין אויף דער צווייטער נאַכט זי געלעגט מיט'ן אָנטהון. פאַר'ן לעגען שלאָפען האָט זי איהר לאַנג געקעמט די האָר, געמאַכט פערשיעדענע פריזורעס, פון צייט צו צייט זי געדרוקט צום האַרצען און הויך אַרויסגערעדט. „מיר פאַר דיר ז'" האָט אויסגעלאָשען די נאַכטלאָמפּ, כדי זי זאָל ניט זעהן דאָס געמאָלעוועטע פנימ'ל און אָב־

ליגענדיג מיט איהר עטליכע מינוט האט זיך דאס קליידעלע פון דער ליאלקע דערווארעמט און איהר האט זיך ווירקליך אנגעהויבען דאכטען, אז נעבען איהר ליגט א לעבעדיג קינד, איז ארײַן אין א מוטערליכער ראליע און האט איהר אפילו געגעבען א ברוסט צו זייגען...

אזוי ווי דער מאן האט זיך געהאט א בעזונדערן שלאפצימער, דעריבער איז איהר לייכט אנגעקומען צו האלטען איהר שלאפצימער פערשלאסען. דעם שליסעל האט זי ארומגעטראגען ביי זיך אין קעשענע און אויך בייטאג האט זי זיך פון צייט צו צייט ארײַנגעחאפט אין שלאפצימער, פערשלאסען די טהיר, גענומען די ליאלקע, זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן בעט, אוועקגעשטעלט די ליאלקע ביי זיך אויפ'ן שויס, איהר צושפרייט די הענדטעלעך, איהר געקוקט אין די שטארע גרויסע אויגען ארײַן, אויף די אונבעוועגליכע קליינע רויטע ליפעלעך, וואו עס איז געלעגען א פערגליווערט צארט קינדערש שמייכעלע און האט פון צייט צו צייט געפרובט לויז מאכען די הענד, די ליאלקע זאל בלייבען שטעהן „אליין", און דערפיהלענדיג, אז זי הויבט אן אומצופאלען האט זי מיט א קלאפענדיג הארץ זי א חאפ געגעבען... דאס איז געווען עפעס א מין פערשטעלטער געפיהל, וועלכער האט געהאט א געוויסען ציעל זי אבצונארען... עס איז אויסגעקומען, אז ניט פאר'ן צוברעכען די ליאלקע האט זי זיך דערשראקען, נאר... דאס קינד זאל ניט גע'הרג'ט ווערען... און האט זי געגעבען א דריק צו זיך און בעשאטען מיט קושען דאס בלאנדע קעפיל...

שפעטער האט מאדאם קויפמאן אנגעהויבען פראווען מיט איהר ברונז'ליך... איהר האט אנגעהויבען צו פערדריסען. פאר וואס עס שווייגט כסדר און דאס שווייגען האט איהר שרעקליך געקרענקט... זי האט געוואלט הערען דאס ווארט „מאמא" און דערמאלט, ווען זי האט דערפון געקלערט האט איהר דאס שטומשווייגען פון דער ליאלקע עפעס ווי אנגעהויבען צו שרעקען... עפעס אונרוהיגעס האט זיך צו איהר אין הארצען ארײַנגעחאפט און איהר האט זיך גאר פערגלוסט טהון עפעס שלעכטס דעם טויטען קאלטען בעשעפעניש, און אויסגעלאזט האט זי דערמיט, וואס זי האט זי א ווארף געגעבען אויפ'ן בעט און די ליאלקע איז געבליבען ליגען מיט צעשפרייטע הענדטעלעך און פערמאכטע אויגען,

און אַליין האָט זי אַן׳אויפגערעגטע אָנגעהויבען אַרומצושפּאַנען אי־בער׳ן צימער און איהר גאַנצע הויכע דיקע פיגור האָט עפּעס ניט צופריעדענעס אויסגעדריקט. די שוואַרצע אויגען האָבען אָנגעהויבען צו ברענען מיט אַ פייערדיגען האַס און האָבען זיך פון צייט צו צייט אַ וואָרף געגעבען אַהין אויף דער ליאַלקע. ענדליך האָט זי זי גע־נומען און אַרונטערגעלעגט אונטער׳ן בעט. אויף אַ צו־להכעיס איז זי אַרויס פון צימער, פערשלאָסען די טהיר, נאָר אין אַ פּאָר מי־נוט אַרום איז זי אַריינגעקומען, האָט זי צאַרט פון אונטער׳ן בעט אַרויסגענומען און האָט זיך שוין ווידער מיט איהר געשפּיעלט.

איינמאָל בייַנאַכט פאַר׳ן שלאָפען לעגען, ווען זי האָט זיך שטאַרק צושפּיעלט מיט דער ליאַלקע, איז אַריין אין התפּעלות און אויף אַ קול געזאָגט: „מיר פאַר דיר", האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טהיר.

— ווער איז דאָרט? — האָט זי געפרעגט.

— איך — האָט דער מאַן בייז געענטפערט.

— וואָס ווילסטו? — האָט זי דערשראָקען געפרעגט.

— איך וויל, אַז דו זאָלסט שוין עפענען די טהיר — האָט ער בעפוילען.

— און איך וועל דיר ניט פאָלגען, האָט זי אַן׳איינגעשפּאַר־טע געענטפערט.

ער האָט אָנגעהויבען זעצען מיט די פיס אין טהיר אַריין.

מאַדאַם קויפמאַן האָט בעהאַלטען די ליאַלקע אונטער׳ן בעט און האָט אויפגעשלאָסען די טהיר און ער האָט זיך ווי אַ דונער אַ לאָז געגעבען צום בעט, אַ הויב אויף געטהון דאָס איבערבעט, נאָכהער זיך אַ בייג געטהון אונטער׳ן בעט און אַרויסגעשלעפּט די ליאַלקע פאַר די האָר און האָט זיך צושמייכעלט זאָגענדיג:

— אַזוי האָסטו, ווייזט אויס, מיט דער ליאַלקע גערעדט — האָט זי בעטראַכט אַ פּאָר מינוט און געזאָגט מיט דעם זעלבען איראָ־נישען שמייכעלע: — טאַקי אַ וואויל קינד, זעהר אַ שענס, און איך האָב גאָרניט געוואוסט... קומט דיר אַ מזל טוב — האָט אַ וואָרף געגעבען די ליאַלקע אויף דער פּאָדלאָגע און איז אַרויס פון צימער.

מאַדאַם קויפמאַן האָט זיך צעוויינט...

PUBLIC LIBRARY
CITY OF DENVER

אנ'אוצר אין דער יודישער ליטעראטור!

די פילאזאפיע וואס זי איז און ווי זי האט זיך ענטוויקעלט

פון ד"ר חיים זשיטלאווסקי.

די געשיכטע פון דער פילאזאפיע איז אין דער זעלביגער צייט אויך די געשיכטע פון דעם מענשליכען דענקען און פערשטעהן, און פערנעהמט דעם וויכטיגסטען פלאץ אין דער ליטעראטור פון יעדען פאלק. אין דער געשיכטע ווערן קלאר און אויספיהרליך געשילדערט אלע פאזיסען פון דעם מענשליכען געדאנק און די אלע עטאפען, וואס ער האט דורכגעמאכט אין דעם פערלויף פון די טויזענדער יאהרען, זינט דער מענשליכער גייסט האט אנגעהויבען צו ארבייטען, זינט דער מענש האט אנגעהויבען א פתרון צו זוכען צו די אייביגע פראבלעמען פון וועלט, מענש, מאראל א. א. וו. אזעלכע ווערק מאכען טיעפער דעם פערשטאנד, ווייטער דעם בליק און ברייטער דעם אומפאסונגס=קרייז פונ'ם לעזער, און דיענען אלס רייכען און שענעם לעזע=מאטעריאל פאר יעדען אינטעלעגענטען און דענקענדען מענשען.

דעם דאזיגען רייכען מאטעריאל וועט דער אידישער לעזער איצט געפינען אין דער „פילאזאפיע" פון ד"ר זשיטלאווסקי, וועלכע איז נישט נאר די ערשטע אין אונזער ליטעראטור, נאר אויך די איינציגע אין איהר ארט. אליין א געלעהרטער מיט א שענער פערגאנגענהייט אויף דעם געביט און דערצו אויך א גלענצענדער סטיליסט און א יודישער שפראך=קינסטלער אינ'ם פולען זין פון די ווערטער, האט זשיטלאווסקי בע=וויזען דאס גאנצע ווערק אזוי אנציהענד און אינטערעסאנט צו מאכען, אז יעדערער קען עס לעזען, אהן א שום אנשטרענגונג און אויף דעם לייכטסטען אופן זיך ערווערבען א אוצר פון וויסען און פון אינטעליגענץ.

ביז אהער זענען ערשיענען די פאלגענדע העפטען:

ערשטער פעריאד: 1—4 די פרייע פילאזאפיע אין גריכענלאנד.
צווייטער פעריאד: 5.— פילא און די רעליגיעזע פילאזאפיע ביז צום סוף מיטעלאלטער.
דריטער פעריאד: 6.— די ווידעראויפלעבונגס=פילאזאפיע.
פערטער פעריאד: 7—9 די נייע פילאזאפיע ביז קאנט.
פינפטער פעריאד: 10—11 קאנט און די דייטשע מעטאפיזיקער.
זעקסטער פעריאד: 12—17 די מאדערנע סיסטעמען.
זיבענטער פעריאד: 18—20 די געגענווארט.

דאס גאנצע ווערק (ארום 700 זייטען) ערשיינט אין 20 זעלבסטשטענדיגע טהיילען.
פרייז פון יעדער טייל 16 קאפ.

דיסטריביוציע אין בוכהאנדלונג ב. שימין, ווארשא, נאלעווקי 33.